

บทที่ 4

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ในการจัดการมูลฝอยชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และเจ้าหน้าที่เทศบาล การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวม ข้อมูลทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยทั้งหมดครอบคลุมเนื้อหาข้อมูลพื้นฐาน ของพื้นที่ศึกษา ผลจากกระบวนการวิจัยตั้งแต่ ขั้นเตรียมวิจัย ขั้นเตรียมทีมวิจัย ขั้นศึกษาปัญหา ขั้นศึกษาสำรวจหาแนวทางแก้ไขปัญหา ขั้นเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา ขั้นปฏิบัติตามแผน และขั้น ติดตามประเมินผล ผลด้านพัฒนาการของการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนใน การจัดการมูลฝอยชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยของชุมชน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการใช้รูปแบบวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา

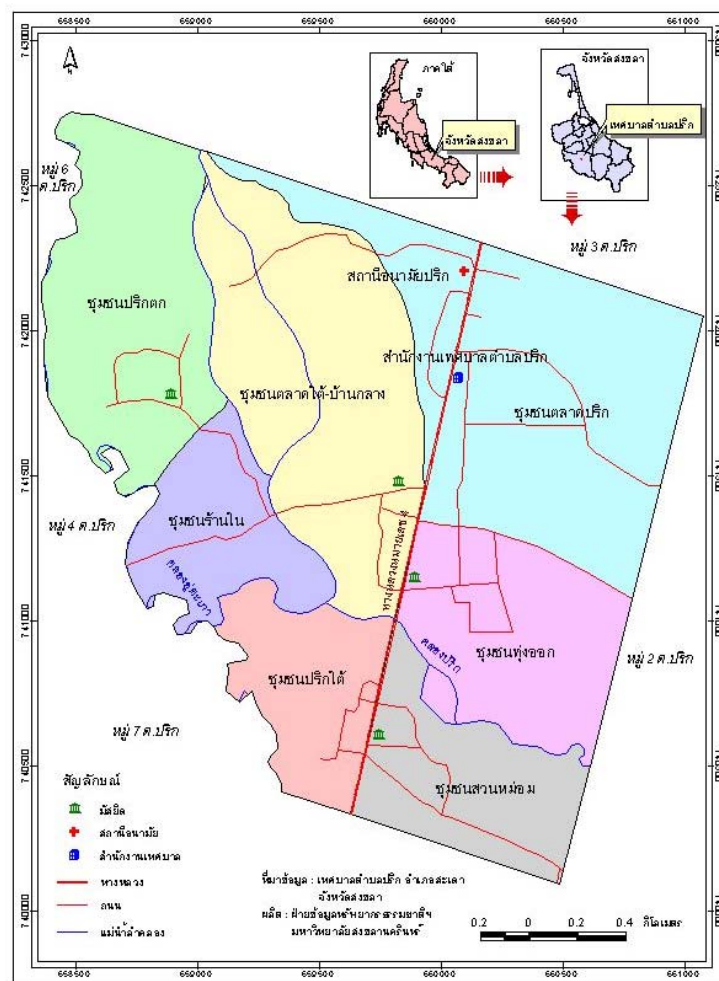
1.1 ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลปริก

เทศบาลตำบลปริกได้รับการจัดตั้งขึ้นตาม“พระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของ สุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542” ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 116 ตอนที่ 9 ก. เมื่อ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 มีผลบังคับใช้เมื่อพ้นกำหนดเก้าสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจา นุเบกษาเป็นต้นไป คือ ตั้งแต่วันที่ 24 พฤษภาคม 2542 โดยยกฐานะสุขาภิบาลปริก เป็นเทศบาล ตำบลปริก (เทศบาลตำบลปริก, ม.ป.ป.)

1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

สำนักงานเทศบาลตำบลปริก ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ซึ่ง อยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดสงขลา ห่างจากที่ว่าการอำเภอสะเดา ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ห่าง จากตัวจังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ 63 กิโลเมตร โดยมีพื้นที่เขตเทศบาลทั้งหมดเป็นพื้นที่เดิม ของสุขาภิบาลปริก ประมาณ 4.8 ตารางกิโลเมตร (เทศบาลตำบลปริก, ม.ป.ป.) มีอาณาเขตติดต่อกับ พื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้ (ภาพประกอบ 3)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3, 6 ตำบลปริก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2, 3, 5 ตำบลปริก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 5, 7 ตำบลปริก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	คลองอุตะเถา

ภาพประกอบ 3 ที่ตั้ง และอาณาเขต ของเทศบาลตำบลปริก อำเภอเสเดา จังหวัดสงขลา
ที่มา : เทศบาลตำบลปริก (ม.ป.ป.)

1.1.2 โครงสร้างพื้นฐาน

1.1.2.1 การคมนาคมขนส่ง มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนกาญจนาภิเษก) เป็นถนนสายยุทธศาสตร์และสายนานาชาติ จากอำเภอหาดใหญ่ผ่านเขตเทศบาลตำบลปรีก ไปยังอำเภอสะเตาะ และประเทศมาเลเซีย เป็นเส้นทางสี่ช่องจราจรที่ค่อนข้างคับคั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรถขนส่งสินค้า สิบล้อ รถพ่วง ขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ ส่วนถนนที่ใช้สัญจรไปมาในเขตเทศบาล ตำบล และชุมชน มีทั้งถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ถนนหินคลุกลูกรัง สามารถใช้สัญจรไปมาติดต่อทั้งในเขตเทศบาลและชุมชนใกล้เคียงได้อย่างสะดวก โดยการเดินทางไปยังเขตเทศบาลตำบลปรีก สามารถใช้ทางรถยนต์ หรือการโดยสารรถประจำทางเอกชน (รถบัส รถสองแถว และรถตู้ปรับอากาศ) สายหาดใหญ่-สะเตาะ หาดใหญ่-ปาดังเบซาร์ ส่วนการคมนาคมขนส่งภายในเขตเทศบาลสามารถใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างและยานพาหนะส่วนบุคคล

1.1.2.2 การประปา เทศบาลตำบลปรีก เป็นหน่วยงานเจ้าของกิจการประปา โดยใช้น้ำใต้ดินเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับการผลิตน้ำประปา สามารถผลิตน้ำประปาได้ 105 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน ปริมาณน้ำประปาที่ใช้เฉลี่ย 75 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนที่ใช้น้ำประปาจำนวน 168 หลังคาเรือน (เทศบาลตำบลปรีก, ม.ป.ป.)

1.1.2.3 ไฟฟ้า เทศบาลตำบลปรีกได้รับบริการไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอสะเตาะ และมีโรงไฟฟ้าแรงสูงคลองแงะ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล มีจำนวนครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้า 800 ครัวเรือน พื้นที่ที่ได้รับบริการไฟฟ้าร้อยละ 75 ของพื้นที่ทั้งหมด มีไฟฟ้าสาธารณะ (ไฟฟ้าส่องสว่าง) จำนวน 381 จุด ครอบคลุมถนน 20 สาย (เทศบาลตำบลปรีก, ม.ป.ป.)

1.1.2.4 การสื่อสารและโทรคมนาคม มีโทรศัพท์ที่ใช้ครอบคลุมทุกพื้นที่ แต่ไม่ครบทุกหลังคาเรือน จำนวนครัวเรือนที่มีโทรศัพท์ใช้ 506 ครัวเรือน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 8 แห่ง หน่วยงานที่มีห้องวิทยุสื่อสารในพื้นที่ ได้แก่ ป้อมตำรวจปรีก สถานีอนามัยปรีก และศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเทศบาล ตำบลปรีก (เทศบาลตำบลปรีก, ม.ป.ป.)

1.1.3 ลักษณะการใช้ที่ดิน ลักษณะการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ในเขตพื้นที่โดยประมาณ เป็นพื้นที่พักอาศัย ประมาณ 0.4352 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 9.07 เป็นพื้นที่ทำกิน ประมาณ 4,0248 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 83.85 และเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ไม่ได้ทำประโยชน์ 0.34 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 7.08 (เทศบาลตำบลปรีก, ม.ป.ป.)

1.1.4 สภาพเศรษฐกิจ และสังคม (เทศบาลตำบลปรีก, ม.ป.ป.)

1.1.4.1 การประกอบอาชีพ อาชีพหลักของประชาชนในเขตเทศบาล ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวนยางพารา ร้อยละ 65 และปลูกไม้ผล ร้อยละ 10 ผลผลิตทางการเกษตร

ที่สำคัญ คือ ลองกอง ซึ่งเกษตรกรนิยมปลูกกันมาก และผลไม้อื่น ๆ ที่ปลูก เช่น ส้มโชกุน ส้มโอ ทุเรียน นอกจากนี้ร้อยละ 14 มีอาชีพรับจ้าง และมีอาชีพค้าขาย พาณิชยกรรมมีประมาณ ร้อยละ 10

1.1.4.2 ลักษณะชุมชน ประกอบด้วยชุมชน จำนวน 7 แห่ง คือ ชุมชนตลาดปริก ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง ชุมชนทุ่งออก ชุมชนร้านใน ชุมชนสวนหม่อม ชุมชนปริกใต้ และชุมชนปริกตก โดยสามารถจำแนกเป็นย่านต่างๆ 3 ย่าน คือ

1) ย่านพาณิชยกรรม ตั้งอยู่บริเวณริมถนนกาญจนาภิเษกในชุมชนตลาดปริก เป็นแหล่งรวมของร้านค้าขายของชำ ขายอาหาร ตลาดสด

2) ย่านพักอาศัย เป็นย่านที่มีการใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย มีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชนต่างๆ ตามแนวถนน ซอยต่างๆ ที่แยกไปจากถนนกาญจนาภิเษก โดยมีการกระจายตัวอย่างเบาบางในพื้นที่ที่เป็นสวนยางพารา

3) ย่านอุตสาหกรรม ในเขตเทศบาลตำบลปริก มีการใช้ที่ดินด้านอุตสาหกรรมน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือน เช่น ร้านซ่อมเครื่องยนต์ และรถยนต์ และมีโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับไม้ยางพาราอยู่ทางทิศเหนือ

1.1.4.3 ประชากรและการนับถือศาสนา ตามสถิติการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2542 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,786 คน เป็นชาย 2,788 คน หญิง 2,998 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 1,070 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร 1200 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 90 มีผู้นับถือศาสนาพุทธเพียงร้อยละ 10 มีมัสยิดทั้งหมด 7 แห่ง มีศาลเจ้า 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าจินตงโจ้วซือ และศาลเจ้า สกเด็กซึ่งอยู่ในเขตชุมชนตลาดปริก

1.1.4.4 วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ แบ่งเป็น ประเพณีวัฒนธรรมไทยพุทธ มีงานทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ งานสมโภชและถวายเทียนพรรษา ส่วนประเพณีวัฒนธรรมไทยอิสลาม มีงานวันเมาลิดคืนนบี พิธีถือศีลอด วันตรุษอีดิลอัฎฮา พิธีเข้าสู่นัดหมู่ วันออกบวชเดือนรอมฎอนหรือวันตรุษอีดิลฟิตรี และวัฒนธรรมการแต่งกายที่แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่น

1.1.4.5 การศึกษา ในเขตเทศบาลตำบลปริก มีสถานศึกษา 5 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านปริก โรงเรียนบ้านปริกใต้ โรงเรียนพัฒนาศาสตร์มูลนิธิ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมัธยมศึกษารนอาหมัน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมัธยมมุฮิบีน

1.1.5 ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

1.1.5.1 สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

1) ภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน โดยมีอากาศไม่ร้อนจัดจนเกินไป สามารถแยกได้เป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน

2) แหล่งน้ำ มีคลอง 3 สาย คือ คลองอุตะเกา ซึ่งเป็นแนวกันระหว่างชุมชนร้านในกับองค์การบริหารส่วนตำบลปรึก คลองปรึกซึ่งมีความยาวประมาณ 6 กิโลเมตร และคลองต้นขนุน

1.1.5.2 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

1) มีพื้นที่น้ำท่วมถึง คิดเป็นร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งหมด ระยะเวลาเฉลี่ยที่น้ำท่วมขังติดต่อกันนานที่สุด 5 วัน จะเกิดขึ้นช่วงฤดูฝน เดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม เฉลี่ยปีละ 2 ครั้ง

2) ในเขตเทศบาลตำบลปรึกมีปริมาณมูลฝอย ประมาณ 5-6 ตันต่อวัน เดิมเทศบาลมีรถยนต์ที่ใช้จัดเก็บมูลฝอยเพียง 1 คัน ทำให้เกิดปัญหามูลฝอยตกค้างในชุมชน เนื่องจากไม่สามารถจัดเก็บได้ครอบคลุมทุกชุมชนใน 1 วัน ปัจจุบันได้จัดซื้อรถเก็บขนมูลฝอยเพิ่มอีก 1 คัน ทำให้สามารถจัดระบบในการจัดเก็บให้ครอบคลุมได้ทุกชุมชน สำหรับการกำจัดมูลฝอย เทศบาลมีที่ดินสำหรับกำจัดมูลฝอยที่กำลังใช้อยู่จำนวน 8 ไร่ (เทศบาลตำบลปรึก, ม.ป.ป.) ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลปรึก โดยใช้วิธีการเทกองกลางแจ้ง (Open Dumping) ซึ่งเป็นวิธีการกำจัดที่ไม่ถูกหลักสุขาภิบาล ก่อให้เกิดกลิ่นเน่าเหม็น และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค

1.1.6 ด้านการเมือง-การบริหาร (เทศบาลตำบลปรึก, ม.ป.ป.)

1.1.6.1 โครงสร้างในการบริหารงานของเทศบาลตำบลปรึก

1) สภาเทศบาลตำบลปรึก ประกอบด้วยสมาชิกสภาเทศบาล จำนวน 12 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี

2) คณะเทศมนตรี ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี 1 คน และเทศมนตรี 2 คน ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้แต่งตั้ง โดยความเห็นชอบของสภาเทศบาล

3) การจัดส่วนการบริหาร ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการกำหนดส่วนราชการของเทศบาล พ.ศ.2541 ได้จัดส่วนราชการประกอบด้วยส่วนงานดังนี้ สำนักปลัดเทศบาล ฝ่ายคลัง ฝ่ายช่าง ฝ่ายสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการประปา

1.1.7 ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาเทศบาล 5 ปี (ด้านสิ่งแวดล้อม และสังคม) (เทศบาลตำบลปรึก, ม.ป.ป.)

วิสัยทัศน์ของเทศบาลตำบลปรึกในระยะ 5 ปี (พ.ศ.2545-2549) ได้ครอบคลุมการพัฒนาทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ และมีความสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาประเทศ จังหวัดและอำเภอ ซึ่งเทศบาลตำบลปรึกได้กำหนดภารกิจหลักในการพัฒนาที่จะต้องดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุผลในการพัฒนาตามจุดมุ่งหมายหรือวิสัยทัศน์การพัฒนาเทศบาลที่ได้วางไว้ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมเท่านั้น

1.1.7.1 ยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม

1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การวางระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยแนวทางการพัฒนา เน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การสร้างจิตสำนึกให้แก่ เยาวชน สายเลือดใหม่ และการจัดการเก็บของเสียทั้งหลายโดยใช้หลัก 5 R ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ คือ (1) ส่งเสริมระบบการจัดการครบวงจร และ (2) ส่งเสริมให้มีการกำจัดมูลฝอยให้ถูกหลักสุขาภิบาล

2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแนวทางการพัฒนา เน้นในการสร้างจิตสำนึกให้มีความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายคือประชาชน และเด็กนักเรียน เยาวชน ซึ่งเป็นสายเลือดใหม่ในสังคมให้มีวินัย และจิตสำนึกที่ดี ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ คือ (1) การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ (2) สร้างแกนนำ (3) การประชุม สัมมนาคุณงาน และ (4) การอนุรักษ์ลำน้ำหลัก 2 สาย

1.1.7.2 ยุทธศาสตร์ด้านสังคม

1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การมีส่วนร่วม โดยแนวทางการพัฒนา คือการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ คือ (1) สนับสนุนให้ทุกชุมชนมีศูนย์ข้อมูลข่าวสาร และ (2) รณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

1.1.8 แนวนโยบายในการบริหารจัดการ เทศบาลตำบลปริก รวม 9 ประการ ดังนี้ (เทศบาลตำบลปริก, ม.ป.ป.)

1.1.8.1 ใช้หลักคุณธรรม ความโปร่งใส นำหลักการบริหารและการปกครองที่ดีมาใช้ภายใต้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อให้การบริหารงานเทศบาลมีความเป็นระบบด้วยการยึดหลักแห่งความซื่อสัตย์ สุจริต ความเสมอภาค ความรู้ความสามารถ และความมั่นคงในหน้าที่การงานของคนในองค์กรที่ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน ให้บริการแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม รู้จักการวางแผนล่วงหน้าอย่างเข้าใจและรู้เท่าทันข้อมูลในแต่ละระดับ

1.1.8.2 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ได้มาตรฐานที่เหมาะสมอย่างทั่วถึง เช่น ถนนคอนกรีตทางเท้า สะพาน การติดตั้งและจัดระบบประปา ให้มีน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาด งานติดตั้งบำรุงรักษาไฟฟ้าสาธารณะ ฯลฯ

1.1.8.3 การรักษาและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่ยอมรับ ได้แก่ การจัดเก็บมูลฝอยน้ำทิ้ง น้ำขัง น้ำเน่าเสีย การจัดระเบียบและระบบสิ่งแวดล้อมบริเวณหน้าตลาด อาคารสถานที่ บ้านเรือน การปรับปรุงตกแต่งสวนหย่อม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รณรงค์การปลูกต้นไม้ พัฒนางานภูมิสถาปัตยกรรมและผังเมือง

1.1.8.4 พัฒนาอาชีพราษฎรในพื้นที่ให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นทั้งด้านการเกษตร การบริการ หัตถกรรม และอุตสาหกรรมขนาดย่อมทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือน

1.1.8.5 ส่งเสริมและทำนุบำรุงกิจกรรมทางด้านสังคม ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ควบคู่กับการใช้ชีวิตประจำวัน หรือวิถีชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลและชุมชน พื้นที่ใกล้เคียง

1.1.8.6 ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการทางการศึกษาในเขตเทศบาล ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง

1.1.8.7 ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน พัฒนาด้านการกีฬา และเชื่อมความสัมพันธ์กับหน่วยงาน องค์กร เครือข่ายด้านต่าง ๆ ทั้งภายในเขตเทศบาลระดับอำเภอ และจังหวัด

1.1.8.8 ส่งเสริมและพัฒนาาระบบสาธารณสุขชุมชน กิจกรรมด้านสุขอนามัยและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในเขตเทศบาล และชุมชนใกล้เคียง

1.1.8.9 มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตลอดจนภารกิจต่าง ๆ ของเทศบาล โดยยินดีรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน เพื่อที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขและสืบสานงานทุกประเภทให้สมประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น และสังคมโดยรวมต่อไป

1.2 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนปริกตก

1.2.1 ประวัติชุมชน

ชุมชนปริกตก เดิมเรียกว่าบ้านปริกตก สันนิษฐานว่า ชื่อ “ปริกตก” มาจากสภาพของภูมิประเทศที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันตก และเป็นหมู่บ้านสุดท้ายของตำบล สำหรับผู้คนที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ย้ายมาจากหมู่บ้านที่ 3 ตลาดปริก และจากการที่ชุมชนนี้เคยเป็นเมืองท่าตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากมีคลองอุ้ตะเภา เป็นเส้นทางหลักในการสัญจร และขนส่ง จากอำเภอหาดใหญ่ ไปยังอำเภอสะเดา เพื่อต่อไปยังมาเลเซีย ทำให้มีกลุ่มคนบางส่วนที่อพยพมาจากพื้นที่อื่นผ่านทางเส้นทางนี้ ส่วนใหญ่ได้แก่กลุ่มจากบ้านเกาะหมี บ้านหาร บ้านโลกเภา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านครั้งแรกในปี พ.ศ.2481 (นภคต เป็นมาเล็ก, 2544)

1.2.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

ชุมชนปริกตก เป็นชุมชนหนึ่งในเขตเทศบาลตำบลปริก สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบเป็นส่วนใหญ่ มีบางส่วนเป็นที่ดอน มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 6 องค์การบริหารส่วนตำบลปริก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ชุมชนร้านใน เขตเทศบาลตำบลปริก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง เขตเทศบาล
ตำบลปรัก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ คลองอู่ตะเภา ซึ่งเป็นคลองที่กั้นอาณาเขต
ระหว่างชุมชนปรักตก กับ หมู่ที่ 6 ตำบลปรัก

สำหรับการตั้งบ้านเรือนของประชาชน จะหนาแน่นบริเวณแนวถนนในชุมชน และไม่
กระจัดกระจาย สามารถไปมาหาสู่กัน ได้อย่างทั่วถึง (ภาพประกอบ 4)

1.2.3 โครงสร้างพื้นฐาน

1.2.3.1 ถนน แต่เดิมเป็นถนนดินแคว ๆ เพื่อให้เกวียนผ่านได้ ต่อมาในปี พ.ศ.2472 เริ่มมี
ถนนลูกรัง เป็นถนนเข้าสู่หมู่บ้าน ปัจจุบันบางส่วนยังเป็นถนนลูกรัง และมีถนนคอนกรีตเชื่อมต่อ
ในชุมชนโดยรอบ

1.2.3.2 ไฟฟ้า เริ่มมีไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนในปี พ.ศ.2507 ปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน

1.2.3.3 โทรคมนาคม ในชุมชนมีโทรศัพท์ใช้ ทำให้การสื่อสารสะดวกรวดเร็ว แต่ยังไม่
ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน

1.2.3.4 ประปา ในชุมชนปรักตก ไม่มีระบบประปาชุมชน ในการอุปโภคส่วนใหญ่จะใช้
บ่อน้ำตื้นซึ่งมักจะขาดแคลนในฤดูแล้ง ทำให้บางครั้งต้องได้รับการแจกจ่ายน้ำจากทางเทศบาล
ตำบลปรัก สำหรับน้ำเพื่อการบริโภค ส่วนใหญ่ประชาชนจะซื้อน้ำดื่ม

1.2.4 สภาพเศรษฐกิจ สังคม

1.2.4.1 ประชากรและการนับถือศาสนา ชุมชนปรักตก มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 168
หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 938 คน เป็นเพศชาย 472 คน และเพศหญิง 466 คน นับถือศาสนา
อิสลามร้อยละ 100 (เทศบาลตำบลปรัก, ม.ป.ป.)

1.2.4.2 การประกอบอาชีพ ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบ และมีคลองอู่ตะเภาไหล
ผ่าน แต่เดิมคนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา แต่ได้เลิกทำนาไปประมาณปี พ.ศ. 2514 เนื่องจากน้ำใน
คลองเริ่มแห้ง และไม่เพียงพอ นอกจากนี้คนสมัยก่อนเคยมีอาชีพหาของป่าและล่าสัตว์ เนื่องจาก
บริเวณที่ดอน เดิมเป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังที่ผู้อาวุโสท่านหนึ่งได้เล่าว่า “เมื่อก่อนป่าไม้
มีเยอะ เสือก็ชุม คนที่เลี้ยงควายก็ต้องเลิกไป เพราะเสือกินหมด” (แม่หมาน (สัมภาษณ์), 11 กุมภาพันธ์
2545) และสภาพป่าได้ถูกแผ้วถาง และเปลี่ยนแปลงเป็นสวนยางพารา และสวนผลไม้ทั้งหมด

ดังนั้นในปัจจุบัน ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การ
ทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ประเภท ลองกอง ขนุน รongลงมาคืออาชีพรับจ้างในโรงงาน
อุตสาหกรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่น มีส่วนน้อยที่ค้าขาย และรับราชการ (นพดล เป็นมาเล็ก,
2544)

1.2.4.3 การศึกษา ประเพณี และวัฒนธรรม ในชุมชนปริกตกไม่มีสถานศึกษาในชุมชน ทำให้ประชาชนต้องส่งบุตรหลานไปเรียนนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นโรงเรียนใกล้ๆ ชุมชน ส่วนประเพณี วัฒนธรรมส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ พิธีถือศีลอด วันอีดิลฟิตรี – อีดิลอัฎฮา มีมัสยิด 1 แห่ง ชื่อ นูรุลสุดา

1.2.5 การรวมกลุ่ม องค์กรในชุมชน

ในชุมชนปริกตก ไม่ใคร่มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะเท่าใดนัก ส่วนการรวมกลุ่มที่พบมาก จะเป็นการรวมกลุ่มอันเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามซึ่งทำเป็นประจำ สืบต่อกันมา

สำหรับองค์กรในชุมชนที่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง คือ กลุ่มร้านค้าชุมชน ซึ่งกิจกรรมหลักของกลุ่มคือ การค้าขายประเภทของชำ คล้ายรูปแบบสหกรณ์ มีประธานกลุ่มคือ นายสุมิตร ยีขุน ซึ่งมีตำแหน่งเป็นประธานชุมชนด้วย ปัจจุบันกลุ่มร้านค้าชุมชนมีสมาชิก 93 คน มีทุนหมุนเวียน 180,000 บาท (นภคต เป็นมาเล็ก, 2544)

1.2.6 ความขัดแย้งในชุมชน

สำหรับความขัดแย้งในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งด้านการเมืองท้องถิ่น ทำให้มีการแบ่งพรรค ถือพวก แต่ไม่ถึงขั้นรุนแรงมากนัก แต่ก็ส่งผลต่อความร่วมมือในการทำรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน (สุมิตร ยีขุน (สัมภาษณ์), 22 กุมภาพันธ์ 2545)

1.2.7 ปัญหาในชุมชน

1.2.7.1 ปัญหาหาเสฟติด จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้นำ และชาวบ้านในชุมชน พบว่า ปัญหาหาเสฟติด เป็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญ และกำลังแพร่ระบาดในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งมักมีการมั่วสุม เสพยา การแก้ปัญหของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ทำโดยการส่งเสริมการแข่งขันกีฬา

1.2.7.2 ปัญหาคุณภาพน้ำในคลองอุตะเถา ซึ่งส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ บางครั้งพบปลาในคลองตายเป็นจำนวนมาก และน้ำมีความสกปรกไม่สามารถนำมาอุปโภค บริโภคได้

1.2.7.3 ปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝน เนื่องจากบริเวณที่เป็นชุมชนมีสภาพเป็นที่ราบลุ่ม ส่งผลให้มีน้ำท่วมขังในฤดูฝนทุกปี แต่ความรุนแรงมากน้อยต่างกัน

1.2.7.4 ปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำใช้ การแก้ปัญห บางหลังคาเรือนก็มีการซื้อน้ำใช้ และมีการบริการน้ำใช้จากเทศบาล

1.2.7.5 ปัญหามูลฝอย สภาพปัญหามูลฝอยในชุมชนปริกตก ที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุดคือ ปัญหาเรื่องความสะอาดเรียบร้อยในชุมชน ได้แก่การมีมูลฝอยตกค้างบริเวณบ้านเรือนและที่สาธารณะต่างๆ ในชุมชน เช่น ริมถนน ศาลามัสยิด ศาลาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลฝอยประเภท

ถูกพลาสติกซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชน การแก้ปัญหาคือการพึ่งการจัดเก็บจากเทศบาล โดยไม่ได้มุ่งเน้นในการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการหรือแก้ปัญหา

2. ผลจากระบวนการวิจัย

2.1 ขั้นเตรียมวิจัย

ในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเลือกพื้นที่ศึกษาและเพื่อบูรณาการผู้วิจัยเข้ากับชุมชน โดยมีวิธีการดำเนินงาน และผลการศึกษาดังนี้

2.1.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

วิธีการ ในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาพื้นที่ชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาล ตำบลปรืออย่างคร่าวๆ และประสานงานกับเทศบาลตำบลปรือเพื่อปรึกษาถึงการเลือกชุมชนที่จะทำการวิจัย ประกอบกับการพูดคุยกับผู้นำชุมชนและประชาชนบางส่วนในพื้นที่

ผลการศึกษาในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาชุมชนต่างๆ ด้านกายภาพอย่างคร่าว ๆ และพบว่า พื้นที่ที่มีลักษณะเข้าตามเกณฑ์ด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ มี 3 ชุมชน คือ ชุมชนสวนหม่อม ชุมชนตลาดปรือและชุมชนปรือตก แต่เมื่อพิจารณาในส่วนของความร่วมมือจากชุมชนจากการปรึกษากับเทศมนตรีตำบลปรือและการพูดคุยกับชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นพบว่า มีความเป็นไปได้แตกต่างกัน คือ ชุมชนตลาดปรือ เป็นชุมชนที่อยู่บริเวณริมทางหลวงหมายเลข 4 เป็นย่านธุรกิจที่ค่อนข้างมีความเป็นเมือง ทำให้มีอุปสรรคด้านเวลาในการประชุมทั้งในส่วนของประชาชนและผู้นำท้องถิ่น ส่วนชุมชนสวนหม่อม อาจมีปัจจัยด้านการเมืองท้องถิ่นที่มีความขัดแย้งพอสมควร และปัญหาความขัดแย้งด้านศาสนาในพื้นที่ที่อาจส่งผลกระทบต่อความร่วมมือต่างๆ ในชุมชน ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ พบว่ามีความเป็นไปได้ในการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชุมชนปรือตกมากที่สุด เนื่องจากชุมชนมีขนาดไม่ใหญ่มาก (จำนวน 168 หลังคาเรือน) และสภาพบ้านเรือนไม่กระจัดกระจาย อีกทั้งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องของมูลฝอยพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านความสะอาดเรียบร้อย ที่สำคัญที่สุดคือ จากการพูดคุยกับกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน พบว่ามีความกระตือรือร้นและต้องการให้ชุมชนของตนเองมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกชุมชนปรือตก ในเขตเทศบาลตำบลปรือ เป็นพื้นที่ศึกษา

2.1.2 การบูรณาการผู้วิจัยเข้ากับชุมชน เป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งในการเข้าสู่สนามของผู้วิจัยเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพราะผู้วิจัยเป็นบุคคลภายนอก และเป็นคนแปลกหน้าในพื้นที่ การปฏิบัติตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและการแนะนำตัวให้ทุกฝ่ายรับทราบ นอกจาก

จะทำให้ผู้วิจัยได้รับการยอมรับและไว้วางใจทุกฝ่ายแล้ว ยังเป็นการให้เกียรติ และเคารพเจ้าของท้องถิ่น (วันทนา บุศยวงษ์, 2535) ช่วยสร้างความคุ้นเคย และสามารถสังเกตการณ์เพื่อเก็บข้อมูลได้อีกทางหนึ่งด้วย สำหรับวิธีการในการบูรณาการผู้วิจัยเข้ากับชุมชนนั้น มีวิธีการและผลการศึกษาดังนี้

2.1.2.1 การแนะนำตัวอย่างเป็นทางการโดยการจัดประชุมแก่กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคณะกรรมการชุมชนและกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนปรกติ โดยดำเนินการในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2545 ณ ห้องประชุมเทศบาลปรกติ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย และชี้แจงโครงการวิจัย อีกทั้งเพื่อพูดคุย สอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินการวิจัยในชุมชนปรกติอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 19 คน (ดังรายชื่อที่แสดงในภาคผนวก ข-1) จากจำนวนคณะกรรมการชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนทั้งสิ้น 44 คน

ผลของการประชุม พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมรับรู้ถึงความเป็นมา และวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยในพื้นที่ แม้บางส่วนยังไม่เข้าใจถึงวิธีการดำเนินการวิจัยมากนัก แต่ก็มีคามยินดีและจะสนับสนุนการดำเนินการวิจัยอย่างเต็มที่เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี และอาจทำให้ชุมชนปรกติมีการพัฒนามากขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยได้สอบถามถึงสาเหตุที่มีผู้ไม่เข้าร่วมประชุมจากกรรมการชุมชนและชาวบ้านบางส่วน ซึ่งได้รับการเสนอแนะว่า ครั้งต่อไปควรจัดประชุมในพื้นที่ชุมชน เนื่องจากการเดินทางจะสะดวกกว่า และยังมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งด้านการเมืองในพื้นที่ จึงทำให้บางคนไม่มาร่วมประชุม ซึ่งในจุดนี้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลมาบ้างแล้ว คือ พบปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองในแทบทุกชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปรกติ ชุมชนปรกติก็เช่นกัน แต่ปัญหานี้มีความรุนแรงไม่มากนัก

2.1.2.2 แนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการ โดยการพูดคุย สนทนากับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ โต๊ะอิหม่าม กลุ่มแม่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย รวมทั้งชาวบ้านทั่วไป เพื่อซักถามสารทุกข์และกิจวัตรประจำวัน และเป็นการบอกเล่าแนะนำตัวผู้วิจัย ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลทั่วไปในพื้นที่ศึกษา นอกจากนี้ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเท่าที่จะมีโอกาส

ในช่วงแรกๆ ที่ผู้วิจัยเข้าชุมชน เพื่อพูดคุยกับกลุ่มผู้นำต่างๆ ในชุมชน และส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการเก็บข้อมูลพื้นฐานในชุมชน ผู้วิจัยสังเกตได้ว่า ชาวบ้านบางคนเกิดความสงสัย แต่อาจยังไม่กล้าซักถาม แต่เมื่อผู้วิจัยเข้าชุมชนบ่อยขึ้น ทำให้ชาวบ้านเกิดความคุ้นเคยมากขึ้น ประกอบกับผู้วิจัยแสดงความเป็นกันเองกับชาวบ้าน ทำให้เกิดการพูดคุย และเป็นโอกาสที่ผู้วิจัยได้แนะนำตัว และอธิบายข้อสงสัยกับชาวบ้าน ทำให้มีการบอกเล่าต่อๆ กันไป อีกทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เช่น กิจกรรมวันออกบวช (ฮารีรายอ) ทำให้สามารถสร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจจากชุมชนได้

มากขึ้น สังเกตจากมีการทักทายจากชาวบ้านเมื่อผู้วิจัยเข้าไปในชุมชน ชักชวนให้รับประทานอาหาร และให้ข้อมูลต่างๆ แก่ผู้วิจัยด้วยความเต็มใจเมื่อผู้วิจัยซักถาม

2.2 ขั้นเตรียมทีมวิจัย

เป็นขั้นตอนของการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยก่อนการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำโครงการวิจัยอย่างละเอียด ค้นหาในชุมชนเข้าร่วมทีมวิจัย และเพื่อเพิ่มความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยให้แก่ทีมวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานในการเตรียมทีมวิจัยดังนี้

- 2.2.1 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน
- 2.2.2 การประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 1
- 2.2.3 การอบรมทีมวิจัยเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 1
- 2.2.4 การอบรมทีมวิจัยเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 2

สำหรับผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของการเตรียมทีมวิจัยมีดังนี้

2.2.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้จัดขึ้นในวันที่ 28 มีนาคม 2545 ณ มัสยิดดาหฺรอนอาหมัน หมู่ที่ 4 ตำบลปรักตก มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สรรหาทีมวิจัยฝ่ายประชาชน ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน กรรมการชุมชน และผู้นำชุมชน โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นผู้นำ ได้รับการยอมรับจากประชาชน และความสมัครใจในการเข้าร่วมทีมวิจัย
- 2) สร้างความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการมูลฝอย
- 3) เป็นการรับรู้ปัญหาหารือร่วมกันระหว่างฝ่ายปฏิบัติและประชาชน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการดำเนินงาน

ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยคณะกรรมการชุมชน 15 คน สาธารณสุข 10 คน และเจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลปรัก 4 คน รวมทั้งสิ้น 29 คน (ดังรายชื่อแสดงในภาคผนวก ข-2) ผู้วิจัยพยายามให้การประชุมครั้งนี้เป็นเวทีที่ปลูกฝังถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นจึงพยายามเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ โดยเน้นที่กระบวนการกลุ่ม ได้แก่ การระดมสมอง การอภิปรายกลุ่ม ประกอบกับการบรรยายประกอบสื่อ และการใช้กิจกรรมนันทนาการ

โดยมีกิจกรรมและผลของการดำเนินกิจกรรมหลัก ๆ สรุปได้ดังนี้ (ดูรายละเอียดกิจกรรมในภาคผนวก ก-1)

กิจกรรมที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทราบความหมายและความสำคัญของแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาท้องถิ่นของตน อันจะนำไปสู่ความตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามกรอบแนวคิดที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาในปัจจุบัน ซึ่งการให้ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนท้องถิ่น ได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้ปัญหา ร่วมคิดหาแนวทางแก้ปัญหา ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์นั้น ถือว่าเป็นการพัฒนาทั้งคน และชุมชนในระดับรากหญ้าไปพร้อมๆ กัน อันนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543)

กิจกรรม ผู้วิจัยได้ประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรม โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมเขียนความหมายของการมีส่วนร่วม วิธีการมีส่วนร่วม และประโยชน์ของการมีส่วนร่วมตามความเข้าใจของตนในกระดาษ และนำไปติดบนกระดานที่เตรียมไว้ จากนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลดังกล่าวเป็นแผนที่ความคิด (Mind Mapping) และกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม หลังจากนั้นจึงได้เชิญวิทยากรอธิบายเพิ่มเติมและสรุปถึงความหมาย วิธีการ และความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามกรอบแนวคิดข้างต้น

ผลการดำเนินกิจกรรม พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจความหมายและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมพอสมควร โดยผู้เข้ารับการอบรมได้ให้ความหมายและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมคือการที่ผู้นำกับประชาชนได้มาทำงานร่วมกันด้วยความรักและสามัคคี โดยร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนเป็นกลุ่ม นอกเหนือจากหน้าที่หลักที่ตนรับผิดชอบซึ่งเป็นการกระทำเพื่อสังคม ส่วนประโยชน์ของการมีส่วนร่วมคือ เป็นกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย ช่วยลดความผิดพลาดในการดำเนินงาน และได้รับการยอมรับจากทุกคน เนื่องจากได้ช่วยกันคิดและทำมาตั้งแต่ต้น และยังทำให้คนคิดเป็นทำเป็น เพื่อสร้างความเจริญและแก้ปัญหาให้กับท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในส่วนองวิธีการมีส่วนร่วมนั้น ส่วนใหญ่ยังเข้าใจเพียงว่าวิธีการมีส่วนร่วมคือ การเข้าร่วมประชุม และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่หน่วยงานต่างๆ หรือที่มีการกำหนดเอาไว้ เช่น การลงแรง การบริจาคทรัพย์ ซึ่งวิทยากรได้อธิบายเพิ่มเติมถึงวิธีการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ วิธีการมีส่วนร่วมโดยการให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ถือเป็นการมีส่วนร่วมในระดับน้อย โดยการมีส่วนร่วมในระดับมากหรือการมีส่วนร่วม

ที่สมบูรณ์แบบนั้น ประชาชนควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนคือ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับ ผลประโยชน์ร่วมกัน และร่วมประเมินผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่จะเข้ามา มีส่วนร่วมตามสิทธิในรัฐธรรมนูญ มิใช่เป็นสิ่งที่นอกเหนือจากหน้าที่หลักตามที่ได้รับมอบหมาย เข้าใจ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น

อุปสรรค 1. ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ยังไม่กล้าร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็นมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสตรีและผู้ที่มีอายุค่อนข้างมาก ซึ่งผู้วิจัยยังต้องกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นอยู่พอสมควร

2. ผู้รับการอบรมบางส่วนไม่ถนัดในการอ่านและเขียนภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอย่างยิ่งในผู้เข้าร่วมประชุมที่มีอายุค่อนข้างมาก

3. การอบรมเริ่มช้ากว่ากำหนดโดยมีทั้งผู้ที่มาก่อนเวลา ตรงเวลา และหลังเวลา ทำให้บรรยากาศในช่วงแรกค่อนข้างตึงเครียด ผู้วิจัยจึงได้ใช้เกมในการสร้างบรรยากาศ และละลายพฤติกรรมของผู้เข้าอบรม ทำให้บรรยากาศในการประชุมผ่อนคลายลง ก่อนที่จะเริ่มกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการอบรม

กิจกรรมที่ 2 การจัดการมูลฝอยในชุมชน

กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับปัญหามูลฝอย เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหามูลฝอยและการมีส่วนร่วมต่อการจัดการมูลฝอยในชุมชนปริกตก และเพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ปัญหาด้านมูลฝอย และทำความเข้าใจปัญหาหารือกันระหว่างภาครัฐกับประชาชน โดยมีกรอบแนวคิดว่าปัญหาด้านการจัดการมูลฝอย ไม่สามารถแก้ปัญหาคำเดียวได้โดยรัฐ หรือประชาชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การที่ทั้ง 2 ฝ่ายได้มองเห็นมุมมองของแต่ละฝ่าย เป็นการรับรู้ปัญหาร่วมกัน สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจ และคาดว่าจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยชุมชนต่อไป

กิจกรรม เริ่มต้นเป็นการให้ความรู้เรื่องปัญหาและการจัดการมูลฝอยในชุมชน โดยการบรรยายประกอบการฉายสไลด์โดยวิทยากรจากเทศบาลนครหาดใหญ่ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหามูลฝอยในปัจจุบันในระดับประเทศและท้องถิ่น วิธีการกำจัดมูลฝอยในปัจจุบัน และผลกระทบที่เกิดขึ้น พร้อมให้ความรู้เกี่ยวกับทางออกในการแก้ปัญหาโดยใช้แนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมเป็น 2 กลุ่มเพื่อช่วยกันระดมความคิดเห็นด้านปัญหามูลฝอยมูลฝอยในชุมชนปริกตก ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาคำเป็นมุมมองฝ่ายประชาชน และให้ทีมงานเทศบาลตำบลปริกบอกเล่าถึงสถานการณ์ปัจจุบัน

ด้านการจัดการมูลฝอย ปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นมุมมองจากภาครัฐ เพื่อนำเสนอ และอภิปรายร่วมกัน

ผลของกิจกรรม ในการบรรยายประกอบสไลด์เรื่องปัญหาและการจัดการมูลฝอยในชุมชนนั้น ผู้เข้ารับการอบรมให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีภาพประกอบจึงดึงดูดความสนใจได้ดี อีกทั้งได้เห็นภาพที่เป็นรูปธรรมทำให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น สังกัดจากมีการซักถามวิทยากรถึงสถานที่ในสไลด์ และพูดคุยแลกเปลี่ยนกับวิทยากรเมื่อวิทยากรกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็น ส่วนผลของการแบ่งกลุ่มอภิปราย สรุปได้ดังนี้

ภาครัฐ : ประสบปัญหาด้านการจัดการมูลฝอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงบประมาณ เนื่องจากมูลฝอยมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และต้องการให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาด ช่วยกันคัดแยกมูลฝอย ซึ่งจะทำให้การจัดการมูลฝอยคล่องตัว และเพื่อความสะดวกของพนักงานจัดเก็บที่ไม่ต้องเสี่ยงอันตราย

ภาคประชาชน : ต้องการให้เทศบาลมีการจัดมูลฝอยในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และจัดให้มีถังมูลฝอยอย่างเพียงพอ และมีมุมมองเดียวกับภาครัฐในปัญหาเรื่องของการทิ้งมูลฝอยที่ไม่ถูกวิธี เนื่องจากไม่มีการคัดแยก จึงเห็นว่าชาวบ้านในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการคัดแยกมูลฝอย

จากกิจกรรมนี้ได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองของภาครัฐและประชาชนว่ามีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ซึ่งเป็นส่วนขาดหรือช่องว่างอยู่ การที่ทุกฝ่ายได้มองเห็นมุมมองของแต่ละฝ่าย จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ปัญหาร่วมกัน

ข้อสังเกต 1. ในกิจกรรมนี้ ผู้เข้ารับการอบรมบางส่วนไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคณะกรรมการชุมชน โดยไม่ได้กลับเข้าร่วมกิจกรรมอีกหลังจากผู้วิจัยได้พักช่วงการดำเนินกิจกรรมเนื่องจากเป็นช่วงเวลาประกอบศาสนกิจของชาวมุสลิม (ละหมาด)

2. ในการแบ่งกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม จะมีการแบ่งแยกกลุ่มสตรีและบุรุษอย่างชัดเจน และกลุ่มสตรีจะกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้นเมื่ออยู่ในกลุ่มเดียวกัน

กิจกรรมที่ 3 แนะนำโครงการวิจัยและการรับสมัครทีมวิจัย

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมหลักกิจกรรมสุดท้ายในการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำโครงการวิจัย (วิทยานิพนธ์) เรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน” และเพื่อรับสมัครทีมวิจัยฝ่ายชุมชน

กิจกรรม ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงกรอบแนวคิดจากกิจกรรมที่ 1 และ 2 คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนกับโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งได้อธิบายรายละเอียดของโครงการวิจัย โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย อธิบายเหตุผลของ

การเลือกพื้นที่นี้ การนำผลการวิจัยไปใช้ และผลที่ชุมชนจะได้รับจากกระบวนการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งกระบวนการวิจัยที่ต้องให้ประชาชนมาเป็นผู้ร่วมวิจัย หลังจากนั้นจึงรับสมัครทีมวิจัยฝ่ายชุมชนจากผู้เข้ารับการอบรม โดยผู้วิจัยได้เน้นย้ำถึงกระบวนการวิจัยที่ต้องอาศัยเวลา ความเสียสละ และความอดทน ผู้ที่เข้าร่วมทีมวิจัยจึงควรเป็นผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมจริง ๆ

ผลของกิจกรรม ปรากฏว่ามีผู้ลงชื่อเพื่อเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยฝ่ายชุมชนทั้งสิ้น 19 คน (ดังรายชื่อในภาคผนวก ข-3) ผู้วิจัยคาดหวังที่จะได้ผู้ร่วมทีมที่หลากหลายจากกลุ่มเป้าหมาย แต่เนื่องจากผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนมีภาระกิจเพื่อการประกอบศาสนกิจของชาวมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของคณะกรรมการชุมชน ทำให้ไม่สามารถอยู่ได้ตลอดกระบวนการ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมอบรมประเมินความพึงพอใจในการจัดอบรมครั้งนี้ โดยใช้แบบประเมินผลการประเมินความพึงพอใจในการอบรม พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจระดับปานกลาง และเสนอแนะให้ปรับปรุงเรื่องของระยะเวลาในการประชุม ซึ่งต้องให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน และได้นัดหมายทีมวิจัยเพื่อประชุม พบปะ และทำความเข้าใจร่วมกันครั้งต่อไปในวันที่ 8 เมษายน 2545 ณ ศาลามัสยิดชุมชนปริกตก เวลา 16.00 น. ที่ประชุมเสนอให้ไม่ต้องใช้หนังสือเชิญประชุม โดยให้เหตุผลว่าทุกคนรับรู้ร่วมกันแล้วและสมัครใจร่วมทีมวิจัย จึงต้องมีความรับผิดชอบ และหากใครลืมนักก็สามารถไปตามกันได้เนื่องจากบ้านใกล้เรือนเคียงกัน

2.2.2 การประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 1

เป็นการจัดการประชุมที่มีผลสืบเนื่องมาจากการรับสมัครทีมวิจัยฝ่ายชุมชน โดยการประชุมครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทีมวิจัยได้เข้าใจถึงบทบาทของตนเองในฐานะทีมวิจัยอย่างชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานต่าง ๆ มีเป้าหมาย เนื่องจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับการให้ความร่วมมือมากกว่าการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา นอกจากนี้ยังเพื่อเป็นการประเมินความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ก่อนที่จะเริ่มกระบวนการวิจัยร่วมกันในขั้นตอนต่อมา โดยมีทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 13 คน จากที่ลงชื่อสมัครไว้ 19 คน (ดังภาคผนวก ข-4) ส่วนฝ่ายเจ้าหน้าที่เทศบาลไม่ได้เข้าร่วมประชุม เนื่องจากติดภาระกิจ โดยกระบวนการในการประชุมมีดังนี้

กิจกรรม ผู้วิจัยได้กล่าวต้อนรับทีมวิจัยฝ่ายชุมชน และใช้เกมจับคู่ของ เพื่อสร้างความคุ้นเคย และละลายพฤติกรรมระหว่างผู้วิจัยกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชน และเพื่อส่งเสริมให้เกิดการกล้าพูด กล้าแสดงออก เมื่อบรรยากาศเริ่มมีความเป็นกันเองมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้เปิดประเด็นซักถามถึงเหตุผลที่สมัครเข้าร่วมทีมวิจัยและแนะนำโครงการวิจัยให้แก่ทีมวิจัยอย่างละเอียด โดยการบรรยายประกอบสื่อโปสเตอร์ที่ทำเป็นแผนผังกระบวนการ รวมทั้งทำความเข้าใจกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนถึง

บทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะทีมวิจัย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ได้ซักถาม จากนั้นได้ร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น ประเมินผลของการประชุมครั้งนี้เพื่อปรับปรุงการประชุมในครั้งต่อไป และสุดท้ายก่อนที่จะปิดการประชุม ผู้วิจัยได้แจกแบบประเมินความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนในการจัดการมูลฝอย (ภาคผนวก ก-1) ซึ่งเป็นแบบประเมินง่าย ๆ ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบมา โดยได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการประเมินให้ทราบว่าจะไม่ต้องกังวลว่าจะทำถูกหรือผิด แต่ให้ตอบตามความเป็นจริง เพื่อนำข้อมูลนี้ไปเตรียมเนื้อหาความรู้ที่จะอบรมเพิ่มเติมให้แก่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนในคราวต่อไป

ผลจากการประชุม พบว่า ส่วนใหญ่ให้เหตุผลในการสมัครเข้าเป็นทีมวิจัยในทำนองเดียวกันว่า “ต้องการที่จะมีความรู้เกี่ยวกับมูลฝอยเพิ่มเติม และอยากให้ชุมชนปรักตมมีการพัฒนามากขึ้น” โดยไม่มีคนใดเลยที่ให้เหตุผลในการเข้าร่วมทีมวิจัยครั้งนี้ว่า ต้องการแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน จึงแสดงให้เห็นว่าปัญหามูลฝอยมักเป็นเรื่องไกลตัวสำหรับทุกคน ทั้งที่ความจริงแล้วคนในชุมชนเองคือต้นเหตุของการสร้างมูลฝอยมูลฝอย และการรับรู้ปัญหามักจะเกิดในมุมมองของภาครัฐมากกว่า ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่ความตระหนัก จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

สำหรับความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนนั้น ผู้วิจัยพบว่า ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน มีใจที่อยากจะพัฒนาชุมชน แต่ก็ไม่มั่นใจในศักยภาพของตนเอง และยังไม่เข้าใจบทบาทของทีมวิจัยมากนัก ดังที่สมาชิกทีมวิจัยฝ่ายชุมชนท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “พวกเราเป็นชาวบ้าน ไม่ได้เรียนสูง จะวิจัยได้อย่างไร” (นางสน หมัดละ) ผู้วิจัยจึงได้อธิบายถึงบทบาทของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนและแนวคิดของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพิ่มเติม พร้อมทั้งยกตัวอย่างการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของทุก ๆ คน ที่เคยทำมา เช่น การแก้ปัญหาในการทำสวนยาง ซึ่งถือว่าเป็นการทำวิจัยอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน และได้บอกเล่าถึงวิธีการวิจัยที่เน้นการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นเป็นสำคัญ ซึ่งทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีความเข้าใจ และมีความมั่นใจเพิ่มขึ้น อีกทั้งเห็นว่าเป็นเรื่องท้าทายที่จะได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับผู้วิจัย ซึ่งตามทฤษฎีของ Rogers (1973, อ้างถึงในรัชนิศ แก้วศรีช่วง, 2543) นั้น ถือได้ว่า “การวิจัย” เป็นนวัตกรรม (Innovation) ใหม่ของชุมชน ซึ่งแนวโน้มของการที่บุคคลหรือชุมชนจะยอมรับ และมั่นใจในการนำมาใช้นั้น ส่วนหนึ่งคือต้องไม่สลับซับซ้อนมากนัก และเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยได้อธิบายให้ทีมวิจัยชุมชนเห็นภาพของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างง่าย ๆ และเป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงทำให้เกิดการยอมรับและมั่นใจมากขึ้นที่จะปฏิบัติ

หลังจากนั้นได้มีการอภิปรายถึงการปรับเปลี่ยนเวลาในการประชุมว่า เวลาไม่เหมาะสม เพราะเป็นช่วงเวลาของการเตรียมอาหารเย็น จึงควรปรับเวลาให้เร็วขึ้น และมีมติให้เลื่อนเวลาเป็น 14.00 น. และการประชุมแต่ละครั้งควรใช้เวลาไม่เกิน 2 ชั่วโมง นอกจากนี้ควรมีการเตรียมน้ำ

ดีระหว่างการประชุม ซึ่งทางทีมวิจัยฝ่ายชุมชนรับอาสาในการจัดการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอที่จะเตรียมอาหารว่างมาให้ ส่วนการนัดหมายครั้งต่อ ๆ ไป ให้นำนัดภายหลังการจบการประชุมครั้งหนึ่ง ๆ เพื่อให้สามารถปรับวันและเวลาให้เหมาะสมกับภาระกิจของแต่ละคน ผู้วิจัยได้เพิ่มเติมว่าการประชุมครั้งต่อไป จะเป็นการอบรมเพิ่มเติมเรื่องการจัดการมูลฝอยให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน เพื่อให้มีความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยมากขึ้น อันเป็นการเตรียมความพร้อมและเพิ่มความมั่นใจในการดำเนินการครั้งต่อ ๆ ไป ซึ่งทีมวิจัยต่างเห็นด้วย และได้แนะนำการอบรม ในวันที่ 11 เมษายน 2545 เวลา 14.00 น.

ข้อสังเกต ผู้วิจัยได้พบข้อจำกัดของทีมวิจัยในเรื่องของความกล้าแสดงออกและการแสดงความคิดเห็นของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ซึ่งในช่วงแรกของการประชุมต้องอาศัยการกระตุ้นจากผู้วิจัยมากพอสมควร อาจเป็นเพราะทีมวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่เป็นสตรีซึ่งในสังคมมุสลิมแล้วมักจะไม่ค่อยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นบ่อยครั้งนัก แต่เมื่อการประชุมดำเนินไปและมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนการให้กำลังใจ การให้ความสนใจกับทุกความคิดเห็น และความเป็นกันเองของผู้วิจัย สามารถทำให้บรรยากาศเริ่มผ่อนคลายและเป็นกันเอง สังเกตจากมีการพูดคุย หยอกล้อกันมากขึ้น ทำให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนไม่เกรงใจในการแสดงความคิดเห็น ข้อจำกัดอีกประการคือบางคนไม่ถนัดในการอ่านและเขียนภาษาไทย ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการอ่านแบบประเมินให้ฟัง และให้สมาชิกทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่อ่านและเขียนภาษาไทยคล่อง ช่วยในการสอบถามด้วย

ผลการประเมิน ความรู้ ทักษะและพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน พบว่า ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยค่อนข้างดี ในด้านวิธีการกำจัดมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ ผลกระทบจากมูลฝอย และวิธีการลดปริมาณมูลฝอย โดยมี 3 คน (ร้อยละ 23.08) ที่ยังมีความเข้าใจสับสนในเรื่องของมูลฝอยเปียก โดยเข้าใจว่ามูลฝอยที่เปียกน้ำทุกชนิดเป็นมูลฝอยเปียก และยังสับสนถึงชนิดของมูลฝอยอันตราย

ในส่วนของทัศนคติด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนทุกคนมีทัศนคติที่ดีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย แต่ที่น่าสังเกตคือ มีทีมวิจัยถึง ร้อยละ 46.15 (6 คน) ที่ไม่แน่ใจในส่วนของความร่วมมือจากชุมชนหากมีโครงการด้านการจัดการมูลฝอย และ ร้อยละ 23.08 (3 คน) ที่ไม่แน่ใจว่าปัญหาด้านมูลฝอยเป็นปัญหาของชุมชนปรกติ

ด้านพฤติกรรมในการจัดการมูลฝอยนั้น ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนทุกคนมีวิธีการกำจัดมูลฝอยโดยทิ้งในที่รองรับของเทศบาล และมีพฤติกรรมในการลดปริมาณมูลฝอยต่ำทุกกิจกรรม คือ ร้อยละ 84.62 (11 คน) ไม่มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า มูลฝอยในครัวเรือนมีจำนวนน้อยและเป็นความเคยชินเนื่องจากสะดวก และทีมวิจัยที่เข้าประชุมทุกคน (ร้อยละ 100) ไม่มีพฤติกรรม

ในการลดปริมาณการใช้ โดยไม่ได้ใช้ถุงผ้าหรือตะกร้าในการจ่ายตลาด ตลอดจนไม่มีการหลีกเลี่ยงการใช้ถุงพลาสติกหรือกล่องโฟม

2.2.3 การอบรมทีมวิจัยเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 1

การอบรมเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 1 จัดขึ้นในวันที่ 11 เมษายน 2545 มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านมูลฝอยในปัจจุบัน และเพื่อให้ทีมวิจัยได้ทราบถึง ประเภท แหล่งที่มาและผลกระทบของมูลฝอย ตลอดจนวิธีการในการกำจัดมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ โดยผู้เข้าร่วมอบรมมีทีมวิจัยฝ่ายชุมชน 13 คน และผู้วิจัย (รายชื่อในภาคผนวก ข-5) ส่วนเทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุขไม่สามารถเข้าร่วมได้ เนื่องจากติดภาระกิจในการประชุม

กิจกรรม ผู้วิจัยได้กล่าวต้อนรับ ถามสารทุกข์สุกดิบ และแจกเอกสารประกอบการอบรม ซึ่งเนื้อหาการอบรมจะเป็นการทบทวนเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านมูลฝอยในปัจจุบัน ประเภท แหล่งที่มา และผลกระทบของมูลฝอย รวมทั้งวิธีการในการกำจัดมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ เนื่องจากผู้เข้าร่วมเคยได้รับความรู้มาบ้างแล้วจากการอบรมเชิงปฏิบัติการที่มีสชิตดาพรนาอามัน โดยการทบทวนความรู้ความเข้าใจในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การบรรยายประกอบสื่อโปสเตอร์เกี่ยวกับประเภทของมูลฝอย ปัญหาและผลกระทบจากมูลฝอย และการกำจัดมูลฝอยอย่างถูกวิธี สลับกับการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยไม่เน้นเนื้อหาทางวิชาการมากนัก

ผลจากการอบรม พบว่า ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนแสดงความสนใจและร่วมอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีการโต้ตอบ และซักถามผู้วิจัย และเริ่มที่จะมองเห็นปัญหาเรื่องมูลฝอยในชุมชนของตนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอย่างยิ่งในประเด็นปัญหาด้านความร่วมมือจากชาวบ้าน การขาดการอบรมและสร้างจิตสำนึก และปัญหาเรื่องความสะอาดในชุมชน ดังเห็นได้จากคำพูดต่อไปนี้

- “เมื่อมีเทศบาลมาเก็บให้ ชาวบ้านเสียเงิน ไปแล้ว ก็พยายามทิ้งกันจนค่อม ”
- “ ใบบ่ กิ่งไม้ ก็ใส่ลงไปในถัง ทั้ง ๆ ที่บางอย่างเผาได้ ทำให้มีถังขยะไม่เพียงพอ ”
- “ น่าจะมีการอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านบ่อย ๆ ”
- “ ถ่านหิน ก็ใส่ ๆ ลงไปในถังมูลฝอย มีค โคน ก็ไม่ห่อ ขอให้พัน ๆ บ้าน ตัวเอง ”
- “ บ้านบางหลังก็สกปรกเหลือเกิน และยังอยู่ริมถนน ทำให้ชุมชนโดยรวมดูสกปรกไปด้วย ”

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน จากการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับปัญหามูลฝอยในชุมชนจากการกระตุ้นของผู้วิจัย ทำให้ชุมชนได้เริ่มคิดและทบทวนจากเดิมที่เคยมองผ่าน และไม่เคยใส่ใจว่าจะจะเป็นปัญหาอย่างไร ดังที่ทีมวิจัยท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนไม่เคยคิดว่าปรกติจะมีปัญหาเรื่องมูลฝอย คงเพราะเคยชิน เห็นสภาพมาตั้งแต่เด็ก ก็เลยไม่เคยสังเกต มองว่าเป็นเรื่องของแต่ละคน แต่ละบ้าน ทิ้งๆ ไปเดี๋ยวก็มีคนมาเก็บให้ พอได้อบรมหลายครั้งเข้า ก็เริ่มมองเห็นมากขึ้น” (นางสาววิตรี หล้าบุญ) ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่นำไปสู่ความใคร่รู้ในการจัดการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนต่อไป

ข้อสังเกตคือ การจัดอบรมโดยการไม่เน้นการบรรยายเนื้อหาทางวิชาการมากนัก แต่ใช้วิธีการทบทวน และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นระยะ ทำให้ทีมวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านไม่เบื่อหน่าย และสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งครอบคลุมเนื้อหาทางวิชาการได้เป็นอย่างดี

2.2.4 การอบรมเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 2

การอบรมเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 2 จัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน 2545 มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิด และวิธีการในการลดปริมาณมูลฝอย โดยมีทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเข้าร่วม 10 คน สำหรับทีมวิจัยฝ่ายปฏิบัติ ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่เทศบาลไม่สามารถมาเข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ได้ เนื่องจากผู้ที่รับผิดชอบโดยตรง คือ หัวหน้าฝ่ายสาธารณสุขของเทศบาลอยู่ในระหว่างการโยกย้าย ทำให้เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข ซึ่งเป็นหนึ่งในทีมวิจัยมีภาระงานมาก

กิจกรรม การอบรมครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การบรรยายประกอบสื่อโปสเตอร์และใช้การพูดคุยแสดงความคิดเห็นเช่นเดียวกับการอบรมในครั้งแรก โดยเน้นเนื้อหาด้านการลดปริมาณมูลฝอยจากหลัก 6 R คือ การลดปริมาณมูลฝอย (Reduce) การหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่กำจัดยาก (Reject) การนำวัสดุที่ใช้แล้วกลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) การซ่อมแซมวัสดุที่ชำรุดเพื่อกลับมาใช้ใหม่ (Repair) การแปรรูปเพื่อกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และที่สำคัญที่สุดคือ การตอบรับที่จะมีส่วนร่วมของประชาชน (Response) โดยการใช้วิธีการในการยกตัวอย่างแต่ละแนวทางให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้เน้นเนื้อหาทางวิชาการมากนัก แต่มุ่งที่จะให้ผู้เข้าร่วมทราบถึงแนวทางปฏิบัติ วิธีคิดก่อนที่จะซื้อสินค้า หรือทิ้งสินค้า และให้ลองยกตัวอย่างแต่ละวิธี และทดลองแยกมูลฝอยจากมูลฝอยผสมที่ผู้วิจัยได้เตรียมมาออกเป็นประเภท มูลฝอยแห้ง มูลฝอยเปียก และมูลฝอยอันตราย จากนั้นผู้วิจัยได้เปิดประเด็นในการอภิปรายถึงวิธีการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมกับชุมชนปรกติ เพื่อประเมินการเรียนรู้ของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนในด้านการบูรณาการความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้กับสถานการณ์ในชุมชน และให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนร่วมกันอภิปรายประเมินผลการอบรมทั้ง 2 ครั้ง

ผลจากการอบรม ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนให้ความสนใจ และกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมการคัดแยกมูลฝอยซึ่งสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังสามารถสร้างความสนุกสนานและบรรยากาศในการอบรมได้ดี ในส่วนของกรอภิปรายถึงวิธีการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมกับชุมชนปรกตินั้น ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ให้ความเห็นว่า แนวคิดการ

ลดปริมาณมูลฝอยเป็นวิธีการที่ดีที่สุด แต่ในทางปฏิบัติค่อนข้างจะเป็นไปได้ยากในชุมชนปรักตอก เนื่องจากชุมชนต้องตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยกันลดปริมาณมูลฝอยจริงๆ และคงต้องใช้เวลานานในการทำความเข้าใจกับชุมชน ดังนั้นจึงควรเริ่มปฏิบัติจากสิ่งที่ย่าง ๆ ก่อน เช่น การช่วยกันรักษาความสะอาด ผู้วิจัยจึงได้เพิ่มเติมถึงการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหามูลฝอยในชุมชน ที่ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจสถานการณ์ด้านมูลฝอยของชุมชนอย่างชัดเจนก่อน เพื่อการตัดสินใจในการเลือกวิธีการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้องและเหมาะสมกับชุมชนที่สุด ซึ่งอาจจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอยของชุมชนในประเด็นต่างๆ และที่ประชุมเสนอให้มีการหารือในประเด็นของข้อมูลที่ต้องการในการประชุมคราวต่อไป

สำหรับการประเมินผลการอบรมทั้ง 2 ครั้ง พบว่าทีมวิจัยฝ่ายชุมชนต่างพึงพอใจกับการอบรม เนื่องจากทำให้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น ได้พบปะเพื่อนฝูงในการร่วมกันคิด และแสดงความคิดเห็น ด้านเนื้อหาและวิธีการในการอบรมนั้น ให้ความเห็นว่าเหมาะสมเข้าใจง่าย ผู้วิจัยได้สอบถามถึงความรู้ที่ต้องการได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่อบรมไปแล้ว ผู้เข้าร่วมคิดว่าเพียงพอแล้วในขณะนี้ และนัดประชุมครั้งต่อไปในวันที่ 19 เมษายน 2545

ข้อสังเกต 1. จากการนัดประชุมและอบรมทีมวิจัย สังเกตได้ว่า การเริ่มดำเนินกิจกรรมมักจะล่าช้าเป็นประจำ โดยมักจะไม่มีมาพร้อมกันตามเวลานัด แต่จะทยอยมากันเรื่อยๆ ซึ่งทำให้การประชุมล่าช้า อย่างไรก็ตามทีมวิจัยฝ่ายชุมชนก็มีความสม่ำเสมอในการร่วมกิจกรรม

2. มีผู้ขาดการประชุม 3 คน เนื่องจากติดภาระกิจ 2 คน อีกคนหนึ่งไม่สามารถมาร่วมทีมวิจัยได้เนื่องจากต้องทำงานที่โรงงาน ทำให้มีทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ จำนวน 10 คน ซึ่งข้อมูลทั่วไปของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 80) ซึ่งมาจากกลุ่มของอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนปรักตอก (อสม.) และเป็นเพศชายร้อยละ 20 มาจากกลุ่มของคณะกรรมการชุมชนปรักตอก มีอายุเฉลี่ย 44.4 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 40) รองลงมาเป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 30) มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพทั่วไป (ปวท.) จำนวนเท่ากัน คือร้อยละ 10 และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน (ร้อยละ 80)

สำหรับสถานภาพในชุมชนของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน นอกจากจะเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนแล้ว ทั้งหมดยังเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเทศบาลตำบลปรักตอก โดยในจำนวนนี้มีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มแม่บ้านชุมชนปรักตอก รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิกกลุ่มแม่บ้านชุมชนปรักตอก รวมจำนวน 4 คน ในส่วนของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่เป็นคณะกรรมการ

ชุมชน จำนวน 2 คน หนึ่งในจำนวนนี้เป็นทั้งประธานกรรมการชุมชนปริกตก และประธานร้านค้าชุมชนปริกตก (ตาราง 1)

ตาราง 1 ข้อมูลทั่วไปของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน

N = 10		
ข้อมูลทั่วไป	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	2	20
หญิง	8	80
อายุ		
35-44	6	60
45-54	3	30
55 ปีขึ้นไป	1	10
การศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4	1	10
ประถมศึกษาปีที่ 4	4	40
มัธยมศึกษาตอนต้น	1	10
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	30
ประกาศนียบัตรวิชาชีพทั่วไป	1	10
อาชีพ		
ทำสวน	8	80
ค้าขาย	2	20
สถานภาพอื่นในชุมชน		
กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน		
- ประธานกลุ่มแม่บ้าน	1	10
- รองประธานกลุ่มแม่บ้าน	1	10
- เลขานุการกลุ่มแม่บ้าน	1	10
- เภรัญญิกกลุ่มแม่บ้าน	1	10
- สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน	4	40
กลุ่มคณะกรรมการชุมชน		
- ประธานกรรมการชุมชน / ประธานร้านค้าชุมชน	1	10
- กรรมการชุมชน	1	10

2.3 ชั้นศึกษาปัญหามูลฝอยในชุมชน

2.3.1 การกำหนดการเก็บข้อมูลที่จำเป็น

กิจกรรม วันที่ 19 เมษายน 2545 ผู้วิจัยและทีมวิจัยฝ่ายชุมชน จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเดิมจากการอบรม ได้ร่วมกันประชุมเพื่อกำหนดวิธีการและรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. กำหนดลักษณะของข้อมูล และข้อเท็จจริงที่จำเป็นต้องรวบรวมแต่ละด้านที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ เพื่อการตัดสินใจในการดำเนินการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสม
2. กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูล
3. ออกแบบการเก็บข้อมูลโดยร่วมกันกำหนดว่าส่วนใดจะเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ หรือ เชิงคุณภาพ
4. พิจารณาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยพิจารณาหรือถึงเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่เหมาะสม ส่วนใดจะใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต หรืออภิปรายกลุ่ม
5. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล
6. ผู้รับผิดชอบในการเก็บข้อมูลแต่ละด้าน

ผลของกิจกรรม หลังจากที่ผู้วิจัยได้อธิบายเพิ่มเติมถึงกระบวนการเก็บข้อมูล และข้อดีข้อเสียของวิธีการเก็บข้อมูลแต่ละแบบ เพื่อให้ที่ประชุมใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจ ที่ประชุมได้เสนอให้มีการเก็บข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อมูลปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอยของชุมชนปริกตก เนื่องจากต้องการทราบถึงปริมาณมูลฝอยในชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด และมีประเภทใดบ้าง
2. ข้อมูลความคิดเห็นและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนปริกตกด้านการจัดการมูลฝอย เนื่องจากต้องการทราบถึงความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย พฤติกรรมหรือการปฏิบัติตัวด้านการจัดการมูลฝอยในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชน ปัญหาและข้อเสนอแนะจากประชาชนเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย ผู้วิจัยได้เสนอเพิ่มเติมถึงการเก็บข้อมูลความรู้และความเข้าใจ ของชุมชนด้านมูลฝอยซึ่งที่ประชุมเห็นดีด้วย

การออกแบบการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูล เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะเวลา และผู้รับผิดชอบในการเก็บข้อมูล ตลอดจนผลของการรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอยในชุมชนปริกตกแต่ละด้านนั้น จะขอนำเสนอ ดังนี้

2.3.1.1 การรวบรวมข้อมูลปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอยของชุมชนปริกตก

ผู้วิจัยได้ประสานงานกับเทศบาลตำบลปริกก่อนการดำเนินการในการหาปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย 5 วัน โดยประสานงานผ่านทางเทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุขตำบลปริก ซึ่งเป็นทีมวิจัยฝ่ายปฏิบัติ ในการขอความร่วมมือจากเทศบาลในการรวบรวมมูลฝอยของชุมชนปริกตกทั้งหมดที่เกิดขึ้นใน 1 วัน โดยใช้รถเก็บขนมูลฝอยของเทศบาล โดยไม่มีการคัดแยกจากพนักงานเทศบาล ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากเทศบาลตำบลปริก

สำหรับการรวบรวมข้อมูลปริมาณ และองค์ประกอบมูลฝอย ได้ดำเนินการในวันที่ 25 เมษายน 2545 มีผู้เข้าร่วมคือ ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านการจัดเก็บมูลฝอยจากเทศบาลตำบลปริก

กิจกรรม ผู้วิจัยอธิบายวิธีการหาปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอยให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนทราบโดยมีรูปภาพประกอบ หลังจากนั้นได้ตกลงให้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ โดยทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่เป็นผู้ชายเป็นผู้ใช้แรงงานในการคลุกเคล้ามูลฝอยและคัดแยกมูลฝอย ส่วนฝ่ายหญิงจะบริการนำดื่ม และจดบันทึกข้อมูล ส่วนผู้วิจัยทำหน้าที่ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเป็นร้อยละ หลังจากนั้นจึงได้ร่วมกันเก็บข้อมูลด้านปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย การดำเนินงานในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีประชาชนบางส่วนมาสอบถามด้วยความสนใจและได้ช่วยเหลือทีมวิจัยในการคัดแยกมูลฝอย

สำหรับวิธีการในการสุ่มตัวอย่างมูลฝอยเพื่อหาปริมาณและองค์ประกอบได้ใช้วิธีการ Quatering ดังนี้ (อคิศักดิ์ ทองไข่มุกต์ และคณะ, 2541)

1. ทำการสุ่มตัวอย่างจากกองมูลฝอยทั้งหมด สุ่มออกมาประมาณ 1 ลูกบาศก์เมตร
2. คลุกเคล้ามูลฝอยให้เข้ากันมากที่สุด บนฝ้ายาง
3. แบ่งกองมูลฝอยที่คลุกเคล้าเป็น 4 ส่วน (Quatering) เลือกลงจาก 2 ส่วนที่อยู่ด้านทแยงมุมกันแล้วนำมาคลุกเคล้าให้เข้ากัน
4. ทำ Quatering ซ้ำอีก 1 ครั้ง แล้วแยกตัวอย่างออกมา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอยต่อไป

ผลการศึกษาปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย พบว่า ปริมาณมูลฝอยในชุมชนปริกตก ณ วันที่ 25 เมษายน 2545 มีทั้งหมดประมาณ 200 กิโลกรัม/วัน หรือมีอัตราการเกิดมูลฝอยเฉลี่ย 0.21 กิโลกรัม/คน/วัน เมื่อศึกษาองค์ประกอบของมูลฝอยในชุมชนปริกตก พบว่า มูลฝอยส่วนใหญ่เป็นเศษอาหาร เศษผัก ผลไม้ ใบไม้ เฉลี่ยร้อยละ 59.89 รองลงมาได้แก่ถุงพลาสติกมีร้อยละ 16.58 ขวดแก้วมีร้อยละ 6.52 น้อยที่สุดคือ ฝ้าย ร้อยละ 0.53 (ตาราง 2)

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบมูลฝอย พบว่าเนื่องจากชุมชนปรักตกมีแหล่งผลิตมูลฝอยเป็นครัวเรือนทั่วไป ซึ่งมีการประกอบอาหารเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มูลฝอยจำพวกมูลฝอยเปียกจึงมีมาก และเนื่องจากสภาพชุมชนที่ยังมีความเป็นชนบทอยู่มาก ทำให้มูลฝอยที่ขายได้มีไม่มากนัก (ร้อยละ 14.44) แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หากวิถีการบริโภคสินค้าเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เห็นได้จากมูลฝอยจำพวกถุงพลาสติก ซึ่งมีปริมาณมากเป็นอันดับ 2 (ร้อยละ 16.58) และก่อให้เกิดความไม่สะดวกเรียบร้อยต่อชุมชน เนื่องจากมีน้ำหนักเบาและมักจะตกอยู่เกลื่อนกลาดบริเวณชุมชน อีกทั้งมีความสกปรกสูงเนื่องจากปนเปื้อนจากมูลฝอยเปียก ทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ซ้ำได้ จึงเหลือตกค้างอยู่มากและเป็นมูลฝอยหลักที่ต้องกำจัดต่อไป ส่วนมูลฝอยจำพวกแก้วซึ่งพบร้อยละ 6.42 เป็นมูลฝอยที่มีน้ำหนักมาก ทำให้องค์ประกอบมูลฝอยเมื่อจำแนกตามน้ำหนักมีมากตามไปด้วย และเป็นมูลฝอยที่ก่อปัญหาตกค้างอยู่มาก เนื่องจากพ่อค้ารับซื้อของเก่ารายย่อย (ชาเล้ง) ไม่รับซื้อ เพราะมีน้ำหนักมากแต่ราคาถูก

ตาราง 2 ปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอยของชุมชนปรักตก

องค์ประกอบมูลฝอย	น้ำหนักมูลฝอย(ก.ก)	ร้อยละ
1.เศษอาหาร เศษผัก ผลไม้	119.78	59.89
2.ถุงพลาสติก	33.16	16.58
3.แก้ว	12.84	6.42
4.กระดาษ	11.76	5.88
5.พลาสติก	2.14	1.07
6.สังกะสี	2.14	1.07
7.กระป๋องสังกะสี	2.14	1.07
8. กะลามะพร้าว	8.56	4.28
9.เศษผ้า	1.06	0.53
10.อื่นๆ	6.42	3.21
รวม	200	100

(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัยและทีมวิจัย ณ วันที่ 25 เมษายน 2545)

หมายเหตุ : (1) มูลฝอยที่สามารถหมักทำปุ๋ยได้ ได้แก่ เศษอาหาร เศษผัก ผลไม้ (2) มูลฝอยที่ขายได้ ได้แก่ กระดาษ พลาสติก และสังกะสี (3) มูลฝอยที่เหลือต้องกำจัด ได้แก่ ถุงพลาสติก แก้ว กระป๋องสังกะสี กะลามะพร้าว เศษผ้า และอื่นๆ (พ่อค้ารับซื้อของเก่ารายย่อยในพื้นที่ชุมชนปรักตกไม่รับซื้อ)

เมื่อพิจารณาถึงการใช้ประโยชน์จากมูลฝอย พบว่า จากองค์ประกอบมูลฝอยข้างต้น เป็นมูลฝอยที่สามารถนำมาทำปุ๋ยหมักได้ ถึงร้อยละ 59.89 เป็นมูลฝอยที่สามารถขายได้ ร้อยละ 14.44 และเป็นมูลฝอยที่เหลือทิ้งต้องกำจัดเพียงร้อยละ 25.67 ดังตาราง 3

ตาราง 3 ปริมาณและร้อยละของมูลฝอยในชุมชนปริกตอก จำแนกตามชนิดของการนำมาใช้ประโยชน์

ชนิดของการนำมาใช้ประโยชน์	น้ำหนักมูลฝอย(ก.ก)	ร้อยละ
1.มูลฝอยที่สามารถนำมาทำปุ๋ยหมักได้	119.78	59.89
2.มูลฝอยที่สามารถนำมาขายได้	28.88	14.44
3.มูลฝอยที่ไม่สามารถขายและทำปุ๋ยหมักได้	51.34	25.67
รวม	200	100

(ที่มา : คำนวณจากตาราง 2)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าหากชุมชนมีการจัดการมูลฝอยอย่างเหมาะสมตามการใช้ประโยชน์ จะสามารถลดปริมาณมูลฝอยลงเหลือมูลฝอยที่จะต้องกำจัดในขั้นตอนสุดท้ายเพียงร้อยละ 25.67 เท่านั้น หากสามารถดำเนินการเช่นนี้ นอกจากจะช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายที่มาจากภาษีของประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากมูลค่าของมูลฝอย และยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนให้สะอาดน่าอยู่เพิ่มขึ้นด้วย

2.3.1.2 การรวบรวมข้อมูลความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนปริกตอก ด้านการจัดการมูลฝอย

การรวบรวมข้อมูลด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนปริกตอก ด้านการจัดการมูลฝอย มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจดำเนินการจัดการมูลฝอยในชุมชน และเพื่อศึกษาแนวโน้มความเป็นไปได้ในการร่วมมือกันจัดการมูลฝอยชุมชน ซึ่งอยู่ในรูปความรู้ ความคิดเห็น และการประพฤติปฏิบัติด้านการจัดการมูลฝอย รวมทั้งได้รับทราบถึงปัญหาและความต้องการด้านการจัดการมูลฝอยของประชาชนในชุมชนอีกด้วย โดยได้ดำเนินการในวันที่ 30 เมษายน 2545 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนทั้งสิ้น 10 คน (รายชื่อในภาคผนวก ข-6) ส่วนฝ่ายปฏิบัติไม่ได้มาร่วมประชุมเนื่องจากติดภาระกิจ

กิจกรรม ผู้วิจัยได้ประชุมเพื่อปรึกษากับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนถึงข้อมูลด้านมูลฝอยที่ต้องการทราบ ที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนดประเด็นคำถามที่ต้องการรวบรวม ออกแบบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ระบุเครื่องมือที่จะใช้ และกำหนดระยะเวลา รวมทั้งผู้รับผิดชอบข้อมูลในแต่ละด้าน ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ตั้งคำถามและสรุปประเด็นจากการอภิปรายในที่ประชุมของสมาชิก

ผลจากกิจกรรม

1. ประเด็นคำถาม ที่ประชุมสามารถสรุปหัวข้อคำถามที่ต้องการรวบรวมข้อมูล ออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้
  - 1.1 ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยของประชาชน โดยได้กำหนดประเด็นคำถามเป็น 4 ด้าน คือ
    - 1.1.1 ความหมายของมูลฝอย
    - 1.1.2 ประเภทของมูลฝอย
    - 1.1.3 ผลกระทบของมูลฝอย
    - 1.1.4 วิธีลดปริมาณมูลฝอย
  - 1.2 ทักษะคิดด้านการจัดการมูลฝอยของประชาชน โดยมีประเด็นคำถามดังนี้
    - 1.2.1 ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหามูลฝอย
    - 1.2.2 ความคิดเห็นด้านการให้ความร่วมมือในการลดปริมาณมูลฝอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดปริมาณมูลฝอยโดยการคัดแยกมูลฝอย
    - 1.2.3 ความคิดเห็นด้านการยอมรับการมีโครงการพัฒนาหรือกิจกรรมต่างๆ ด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน
    - 1.2.4 ความคิดเห็นต่อการจัดการมูลฝอยของเทศบาลตำบลปริก
  - 1.3 พฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยของประชาชน โดยกำหนดประเด็นคำถามดังนี้
    - 1.3.1 พฤติกรรมการทิ้งมูลฝอย
    - 1.3.2 วิธีการกำจัดมูลฝอย
    - 1.3.3 พฤติกรรมการลดปริมาณมูลฝอย ตามหลัก 5 R
  - 1.4 ปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน
  - 1.5 การได้เข้าร่วมกิจกรรมวันพัฒนาของเทศบาลที่จัดขึ้นในชุมชนเป็นประจำ รวมทั้งเหตุผล และข้อเสนอแนะต่อการได้เข้าร่วม/ไม่เข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว
2. เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ที่ประชุมมีมติที่จะใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล (ภาคผนวก ก-2) เนื่องจากเห็นว่าประหยัดเวลา สะดวก รวดเร็ว และในบางส่วนให้ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อจะทำให้เก็บข้อมูลได้ลึกซึ้งมากขึ้น ผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมถึงวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ร่วมด้วย แต่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเห็นว่าไม่เหมาะสมกับชุมชน โดยให้เหตุผลว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไม่ค่อยมีเวลาและเกรงว่าจะไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน ส่วนปัญหาเรื่องการอ่าน-เขียน ภาษาไทย สำหรับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนบางคนนั้น ได้แก้ปัญหาโดยการให้ลูกหลานที่อ่านและเขียนคล่องเป็นผู้ช่วยในการเก็บข้อมูล

3. กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล ที่ประชุมมีมติให้เก็บข้อมูลกับประชากรในชุมชนทุกหลังคาเรือน (ร้อยละ 100) โดยอาสาที่จะแบ่งกันรวบรวมข้อมูล โดยการแบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบ และกำหนดให้ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลจำนวน 10 วัน

4. การออกแบบสอบถาม ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ช่วยกันออกแบบสอบถามอย่างคร่าว ๆ และให้ผู้วิจัยนำไปปรับปรุง แล้วนำมาเสนอในที่ประชุมอีกครั้งในวันที่ 9 พฤษภาคม 2545 เพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำโครงร่างแบบสอบถามที่ชุมชนช่วยกันร่างและผู้วิจัยได้ปรับปรุง เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งเนื้อหาในแบบสอบถามหลังจากผู้วิจัยได้ปรับปรุงแล้ว แบ่งเป็น 7 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของครัวเรือน ได้แก่ ที่อยู่ เพศ อายุ สถานภาพในชุมชน สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน โดยใช้คำถามปลายปิดและปลายเปิดร่วมกัน

ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน ได้แก่ วิธีการกำจัดมูลฝอย พฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอย เหตุผลที่มีการคัดแยกและไม่คัดแยก ประเภทมูลฝอยที่คัดแยก และวิธีการจัดการกับมูลฝอยที่คัดแยกไว้ ปัญหาด้านการจัดการมูลฝอย ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยที่ต้องการได้รับ และข้อเสนอแนะต่อการจัดการมูลฝอยในชุมชน โดยใช้คำถามปลายเปิดและปลายปิดร่วมกัน

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับ ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของประชาชน ซึ่งใช้คำถามปลายปิดที่เกี่ยวกับความรู้จำนวน 9 ข้อ โดยกำหนดคำตอบเป็น ใช่ และ ไม่ใช่

ส่วนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยชุมชน โดยสอบถามความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหามูลฝอย การให้ความร่วมมือในการคัดแยกมูลฝอย และการยอมรับการมีโครงการพัฒนาหรือกิจกรรมต่างๆ ด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน ซึ่งใช้คำถามปลายเปิดให้แสดงระดับของความคิดเห็นจำนวน 9 ข้อ โดยกำหนดระดับความคิดเห็นออกเป็น เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่แน่ใจ

ส่วนที่ 5 เป็นคำถามเพื่อทราบเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน โดยสอบถามพฤติกรรมการทิ้งมูลฝอย การลดปริมาณมูลฝอย (Reduce) การหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่กำจัดยาก (Reject) การนำวัสดุที่ใช้แล้วกลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) การซ่อมแซมวัสดุที่ชำรุดเพื่อกลับมาใช้ใหม่ (Repair) และการคัดแยกเพื่อการแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) ซึ่งใช้คำถามปลายเปิดให้แสดงระดับของการปฏิบัติจำนวน 6 ข้อ โดยกำหนดระดับการปฏิบัติออกเป็น ประจำ บางครั้ง และไม่เคย

ส่วนที่ 6 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อความเหมาะสมในการจัดเก็บมูลฝอยของเทศบาลตำบลปริก ในด้านของช่วงเวลาในการจัดเก็บ ค่าบริการ ความสะอาดเรียบร้อยระหว่างจัดเก็บ ความถี่ในการจัดเก็บ จำนวนถังมูลฝอย และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการมูลฝอยของเทศบาล ซึ่งใช้คำถามปลายเปิดจำนวน 6 ข้อ โดยกำหนดคำตอบเป็น เหมาะสม และ ไม่เหมาะสม

ส่วนที่ 7 เป็นคำถามเกี่ยวกับการได้เข้าร่วมกิจกรรมวันพัฒนาของเทศบาลที่จัดขึ้นในชุมชนเป็นประจำ รวมทั้งเหตุผล และข้อเสนอแนะต่อการได้เข้าร่วม/ไม่เข้าร่วมใน กิจกรรมดังกล่าว โดยใช้คำถามปลายเปิดร่วมกับคำถามปลายปิด

5. ทำความเข้าใจและฝึกซ้อมการใช้แบบสอบถาม วันที่ 9 พฤษภาคม 2545 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามซึ่งปรับปรุงแล้วมานำเสนอต่อทีมวิจัยฝ่ายชุมชน และซักซ้อมทำความเข้าใจในการใช้แบบสอบถามร่วมกัน โดยทดลองให้จับคู่สัมภาษณ์ และอภิปรายเรื่องความยากง่ายและความเข้าใจในแต่ละหัวข้อ ซึ่งไม่มีปัญหาแต่อย่างใด เนื่องจากทีมวิจัยคุ้นเคยกับข้อคำถามคืออยู่แล้วจากการที่ได้ช่วยกันออกแบบตั้งแต่ต้น โดยเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงวันที่ 9 พฤษภาคม 2545 – 19 พฤษภาคม 2545

ผลของการรวบรวมข้อมูล ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนปริกตก ในการจัดการมูลฝอยชุมชน มีดังนี้

ข้อมูลทั่วไป

การรวบรวมข้อมูลด้าน ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนปริกตก ได้รวบรวมจากประชาชนจำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 75.74 ของประชากรเป้าหมาย เนื่องจากบางหลังคาเรือนไม่มีผู้พักอาศัยตามทะเบียนบ้าน ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน โดยข้อมูลทั่วไปของประชาชนที่ศึกษาในครั้งนี้ เป็นชายและหญิงใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 52.3 และ 47.7 ตามลำดับ มีอายุระหว่าง 20 – 39 ปี ร้อยละ 52.3 รองลงมา มีอายุระหว่าง 40 – 59 ปี ร้อยละ 25.8 สถานภาพในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป ร้อยละ 80.5 มีสถานภาพในครอบครัวเป็นหัวหน้าครอบครัว ร้อยละ 46.9 รองลงมา เป็นสมาชิกในครอบครัว ร้อยละ 42.2 ระดับการศึกษาของประชาชน ร้อยละ 57.8 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา รองลงมา จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย ร้อยละ 15.6 ด้านการประกอบอาชีพ มีอาชีพทำสวน ร้อยละ 62.5 รองลงมา มีอาชีพค้าขาย และรับจ้าง ร้อยละ 10.9 เท่ากัน ร้อยละ 57.8 มีสมาชิก 2– 5 คนต่อหลังคาเรือน รองลงมา มีสมาชิกมากกว่า 5 คนต่อหลังคาเรือน ร้อยละ 28.9 (ตาราง 4)

ตาราง 4 ข้อมูลทั่วไปของประชาชนที่ศึกษา

	N = 128	
ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	67	52.3
หญิง	61	47.7
อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	8	6.35
20 – 39 ปี	67	52.3
40 – 59 ปี	33	25.8
60 ปีขึ้นไป	12	9.4
ไม่ระบุ	8	6.3
สถานภาพในชุมชน		
กรรมการชุมชน	7	5.5
อสม.	12	9.4
สมาชิกกลุ่มในชุมชน	1	0.8
ประชาชนทั่วไป	103	80.5
อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	3	2.3
ไม่ระบุ	2	1.6
สถานภาพในครอบครัว		
หัวหน้าครอบครัว	60	46.9
สมาชิกในครอบครัว	54	42.2
ผู้อาศัย	12	9.4
ไม่ระบุ	2	1.6
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้ศึกษา	1	0.8
ประถมศึกษา/ต่ำกว่าประถมศึกษา	74	57.8
มัธยมศึกษาตอนต้น	13	10.2
มัธยมศึกษาตอนปลาย	20	15.6
อาชีวศึกษา (ปวท./ปวส./อนุปริญญา)	10	7.8
ปริญญาตรี	4	3.1
ไม่ระบุ	6	4.7

ตาราง 4 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพ		
ค้าขาย	14	10.9
ทำสวน	80	62.5
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	1	0.8
รับจ้าง	14	10.9
เอกชน	1	0.8
แม่บ้าน	10	7.8
กำลังศึกษา	5	3.9
ไม่ระบุ	3	2.3
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
1 – 2 คน	8	6.3
3 – 5 คน	74	57.8
มากกว่า 5 คน	37	28.9
ไม่ระบุ	9	7.0

ข้อมูลด้านการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน

ตาราง 5 ข้อมูลด้านการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน

N = 128		
ข้อมูลด้านการจัดการมูลฝอย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
วิธีการกำจัดมูลฝอย		
ทิ้งลงถังเทศบาล	87	67.9
เผา	24	18.8
ทิ้งลงถังเทศบาลและเผา	10	10.2
ไม่ระบุ	7	3.1
การประสบปัญหาในการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน		
มี	37	28.9
ไม่มี	71	55.5
ไม่ระบุ	20	15.6
การคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง		
คัดแยก	56	43.8
ไม่คัดแยก	72	56.2

ในส่วนองวิธีการกำจัดมูลฝอย พบว่า ร้อยละ 67.9 ึ่งมูลฝอยในถังรองรับของเทศบาล รองลงมาร้อยละ 18.8 ใช้วิธีการเผามูลฝอยเองในครัวเรือน โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 55.5 ไม่ประสบ ปัญหาในการจัดการมูลฝอย มีบางส่วน ร้อยละ 28.9 ที่ประสบปัญหาในการจัดการมูลฝอย โดยระบุ ปัญหาดังนี้

1) ปัญหาด้านถังมูลฝอย

- ถังมูลฝอยที่ทางเทศบาลจัดให้มีไม่เพียงพอ (ร้อยละ 18.9)
- ไม่มีถังในการรองรับมูลฝอย (ร้อยละ 10.8)
- ถังมูลฝอยชำรุดและไม่มีฝาปิด ทำให้มูลฝอยกระจัดกระจายเวลามีลมพัดแรง (ร้อยละ 8.1)

2) ปัญหาด้านการจัดเก็บมูลฝอยของเทศบาลตำบลปรึก

- บางครั้งการเก็บขนล่าช้า ไม่ตรงเวลา จึงทำให้มีมูลฝอยตกค้าง และเกิดกลิ่นเหม็น (ร้อยละ 21.6)

- พนักงานโยนถังมูลฝอยทำให้เกิดเสียงดังรบกวน และอาจทำให้ถังมูลฝอยชำรุดได้ (ร้อยละ 10.8)

- มีมูลฝอยตกหล่นระหว่างการจัดเก็บของพนักงาน (ร้อยละ 8.1)

- รถขนมูลฝอยไปไม่ถึงครัวเรือนของตน (ร้อยละ 2.7)

3) ปัญหาความสกปรก

- เด็กในชุมชนทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง ทำให้บ้านเรือนสกปรก (ร้อยละ 2.7)

4) ปัญหาด้านวิธีการกำจัดมูลฝอย

- การเกิดควันไฟรบกวน จากการเผามูลฝอยบริเวณบ้านเรือน (ร้อยละ 8.1)

- ประสบปัญหาในการกำจัดขวดแก้ว และเศษกระเบื้อง เนื่องจากไม่ทราบวิธีการ ในการจัดการที่ถูกต้อง (ร้อยละ 8.1)

ในด้านการคัดแยกมูลฝอยของประชาชนในชุมชนปรึกตก ส่วนใหญ่ร้อยละ 56.2 ไม่มี การคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง โดยผู้ที่ไม่คัดแยกมูลฝอยร้อยละ 55.8 ให้เหตุผลว่า ไม่คัดแยกมูลฝอยเนื่อง จากไม่มีถังมูลฝอยสำหรับคัดแยกมูลฝอยในชุมชน รองลงมาระบุว่าเนื่องจากมูลฝอยในครัวเรือน ของตนส่วนใหญ่เป็นมูลฝอยประเภทเดียวกันอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องคัดแยก (ร้อยละ 9.3) และ มูลฝอย ในบ้านเรือนของตนมีน้อยจึงไม่จำเป็นต้องคัดแยก (ร้อยละ 9.3) ส่วนร้อยละ 6.9 ให้เหตุผลว่าเมื่อ คัดแยกแล้วก็ต้องกำจัดหรือเผาพร้อมกันอยู่ดี นอกจากนี้บางส่วนให้เหตุผลว่าการคัดแยกทำให้ไม่ สะดวก (ร้อยละ 6.9) และเสียเวลา (ร้อยละ 6.9) และร้อยละ 4.7 ให้เหตุผลว่าไม่มีประโยชน์ที่จะคัด แยกเนื่องจากเทศบาลมีการจัดเก็บมูลฝอยรวมกัน โดยไม่ได้แยกประเภทในการจัดเก็บ

สำหรับผู้ที่มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้งซึ่งมีอยู่ร้อยละ 43.8 ให้เหตุผลในการคัดแยกมูลฝอยว่า มูลฝอยบางอย่างสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จึงได้คัดแยก ร้อยละ 38.7 และ ร้อยละ 32.3 ให้เหตุผลว่าเมื่อคัดแยกแล้วทำให้สามารถกำจัดโดยการเผาได้ง่าย บางส่วนระบุว่ามีการคัดแยกมูลฝอยเปียกเนื่องจากมีกลิ่นเหม็น (ร้อยละ 19.4) และร้อยละ 9.7 ให้เหตุผลในการคัดแยกมูลฝอยว่าเห็นใจพนักงานเก็บขนมูลฝอยจะได้ทำงานได้สะดวก และเมื่อสอบถามผู้ที่คัดแยกมูลฝอยเปียกถึงวิธีการกำจัดมูลฝอยเปียกที่คัดแยกไว้พบว่า ร้อยละ 74.2 แยกโดยใส่ถุงพลาสติกไว้แล้วในที่สุดก็ทิ้งรวมลงไปจนถึงมูลฝอย ส่วนอีกร้อยละ 25.8 มีการคัดแยกมูลฝอยเปียกเพื่อนำไปเลี้ยงสัตว์ (ตาราง 5)

เมื่อได้สอบถามถึงเรื่องที่ครัวเรือนต้องการมีความรู้ด้านการจัดการมูลฝอย โดยให้เรียงลำดับตามความสนใจ ทั้งนี้เพื่อที่วิจัยจะได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการในพื้นที่ พบว่า

ลำดับที่ 1 ต้องการทราบวิธีลดปริมาณมูลฝอย

ลำดับที่ 2 ต้องการทราบการแยกมูลฝอยอย่างถูกวิธี

ลำดับที่ 3 ต้องการทราบวิธีการทำปุ๋ยหมัก/นำหมักชีวภาพจากมูลฝอยเปียก

ลำดับที่ 4 ต้องการทราบวิธีนำวัสดุเหลือใช้มาประยุกต์ใช้ใหม่

ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของประชาชน ในชุมชนปริกตก

ในส่วนของการศึกษาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของประชาชนนั้น เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อคำถามทั้งหมด 9 ข้อ พบว่าคำถามส่วนมากมีผู้ตอบถูกมากกว่าตอบผิด ยกเว้นคำถามข้อที่ 4 ซึ่งถามเกี่ยวกับประเภทของมูลฝอยเปียก พบว่ามีผู้ตอบถูกน้อยกว่าตอบผิด คือตอบถูกร้อยละ 44.4 และตอบผิดถึงร้อยละ 55.4 (ตาราง 6) โดยประชาชนในชุมชนปริกตกอาจเกิดความสับสนระหว่างมูลฝอยแห้งกับมูลฝอยแห้งที่เปียกน้ำว่าจะจัดอยู่ในประเภทใด ดังนั้นหากมีโครงการในการคัดแยกมูลฝอยขึ้นในชุมชนปริกตก การให้ความรู้และทำความเข้าใจกับชุมชนถึงประเภทของมูลฝอยจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

ทัศนคติของประชาชนในชุมชนปริกตกด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย

จากการศึกษาเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อจากข้อคำถามทั้งหมด จำนวน 9 ข้อ โดยใช้คะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อ (คะแนนเฉลี่ย หมายถึง คะแนนความคิดเห็นเฉลี่ยในแต่ละข้อของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จากเกณฑ์ระดับคะแนนความคิดเห็น เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ซึ่งกำหนดคะแนนเป็น 3 2 1 ตามลำดับ) พบว่า ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงได้แก่ คำถามข้อที่ 3 ซึ่งเห็นด้วยว่า ตนเองควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนของตน (ตาราง 7) รองลงมาได้แก่ข้อ 7 และข้อ 8 ซึ่งเห็นด้วยว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีหากมีโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชน และอยากให้ มีโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนของตนตามลำดับ

ตาราง 6 ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของประชาชน ในชุมชนปรักตก

ความรู้ ความเข้าใจ	N = 128	
	จำนวนผู้ตอบ ถูก	จำนวนผู้ตอบ ผิด
1. มูลฝอยเป็นสิ่งที่ของต่างๆ ที่ไม่มีประโยชน์ และไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์อะไรได้อีก	91 (71.1%)	37 (28.9%)
2. มูลฝอยเปียกหมายถึง เศษอาหาร เศษผัก เปลือกผลไม้	121 (94.5%)	7 (5.4%)
3. มูลฝอยแห้งหมายถึง มูลฝอยพวกกระดาษ พลาสติก เศษเหล็ก แก้ว กระจก อลูมิเนียม	110 (85.9%)	18 (14.1%)
4. มูลฝอยที่เปียกน้ำทุกชนิดหมายถึงมูลฝอยเปียก	57 (44.5%)	71 (55.4%)
5. มูลฝอยเปียกสามารถนำมาทำปุ๋ยหมักได้	117 (91.4%)	11 (8.6%)
6. การคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้งช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม	124 (96.9%)	4 (3.1%)
7. มูลฝอยพวกกระดาษ พลาสติก เศษเหล็ก แก้ว กระจก อลูมิเนียม สามารถคัดแยกเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้อีก	123 (96.1%)	5 (3.9%)
8. มูลฝอยทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ชุมชนไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค	120 (93.8%)	8 (6.2%)
9. การหลีกเลี่ยงการใช้ถุงพลาสติก โฟม สามารถช่วยลดปริมาณมูลฝอยได้	119 (92.9%)	9 (7.1%)

ตาราง 7 ทักษะคติของประชาชนในชุมชนปรกติคัดด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย

ทัศนคติ	เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ค่าเฉลี่ย
	เชิงบวก	เชิงลบ		
1. การแก้ปัญหามูลฝอยเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการเท่านั้น	110 (85.9%)	7 (3.9%)	11 (7.0%)	2.80
2. ไม่ใช่หน้าที่ของท่านในการคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือน	116 (90.6%)	5 (3.9%)	7 (5.5%)	2.87
3. ท่านควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนของท่าน	123 (96.1%)	2 (1.6%)	3 (2.3%)	2.95
4. ท่านไม่ต้องการให้มีการคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือนของท่าน	106 (82.8%)	12 (7.0%)	10 (7.8%)	2.73
5. ท่านมีความยินดีที่จะช่วยคัดแยกมูลฝอยไว้ขายเพื่อแปรรูปใหม่อย่างสม่ำเสมอ	94 (73.4%)	8 (6.3%)	26 (20.3%)	2.67
6. ท่านยินดีที่จะช่วยลดมูลฝอยเปียกในชุมชนโดยการนำมูลฝอยเปียกในบ้านมาทำปุ๋ยหมัก	108 (84.4%)	5 (3.9%)	15 (11.7%)	2.80
7. ท่านคิดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดี หากมีโครงการ/กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชน	120 (93.8%)	2 (1.6%)	6 (4.7%)	2.92
8. ท่านอยากให้มีโครงการ/กิจกรรมเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนของท่าน	120 (93.8%)	2 (1.6%)	6 (4.7%)	2.92
9. หากท่านมีเวลา ท่านยินดีเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการมูลฝอยในชุมชนของท่าน	114 (89.1%)	2 (1.6%)	12 (9.4%)	2.88

นอกจากนี้ในแต่ละข้อยังจำแนกออกเป็นระดับความคิดเห็นต่างๆ 3 ลักษณะ ได้แก่ ความคิดเห็นเชิงบวก ไม่แน่ใจ และความคิดเห็นเชิงลบ

1. เห็นด้วยในด้านบวก หมายถึง ผู้ที่แสดงความเห็นด้วยกับคำถามในด้านบวก และไม่เห็นด้วยกับข้อคำถามด้านลบ

2. เห็นด้วยในด้านลบ หมายถึง ผู้ที่แสดงความเห็นด้วยกับคำถามในด้านลบ และไม่เห็นด้วยกับข้อคำถามด้านบวก

พบว่า มีผู้แสดงความเห็นเชิงบวกมากที่สุดข้อที่ 3 ซึ่งกล่าวถึงความคิดเห็นว่าตนเองควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนของตน และเห็นด้วยเชิงลบมากที่สุดกับคำถามข้อที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงความคิดเห็นเรื่องความต้องการให้มีการคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือนของตน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่า คนส่วนใหญ่เห็นด้วยในเชิงบวกมากกว่าไม่แน่ใจ และเห็นด้วยในเชิงลบในทุกข้อคำถาม

จากผลการศึกษา พบว่า ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดเป็นคำถามข้อที่ 3 ซึ่งเป็นการมองภาพรวมถึงการเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย อาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่มองในหลักความเป็นจริงถึงการกระทำใดๆ ให้ประสบความสำเร็จก็ตาม ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ หรืออาจเป็นเพราะเกรงว่าจะถูกมองว่าเป็นคนที่ไม่ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม ส่วนข้อคำถามข้อที่ 5 ซึ่งสอบถามความคิดเห็นถึงความยินดีที่จะช่วยคัดแยกมูลฝอยไว้ขายเพื่อแปรรูปใหม่อย่างสม่ำเสมอ นั้น เป็นข้อที่มีผู้ไม่แน่ใจมากที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า คนส่วนใหญ่อาจจะรู้สึกว่าการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนเป็นเรื่องยุ่งยากในการปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโครงการดังกล่าวยังไม่เคยเกิดขึ้นจริง และที่ผ่านมาในชุมชนไม่คุ้นเคยกับการรับนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งต้องใช้เวลาพอสมควร และอาจมีความไม่แน่ใจว่ามูลฝอยในครัวเรือนของตนจะมีมากเพียงพอที่จะดำเนินการคัดแยกเพื่อจำหน่ายหรือไม่ ซึ่งคนในชุมชนควรได้รับความรู้และข้อเท็จจริงเพิ่มเติมในส่วนนี้

พฤติกรรมการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน

จากการศึกษาพฤติกรรมการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อจากข้อคำถามทั้งหมด จำนวน 6 ข้อ โดยใช้คะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อ พบว่า ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อคำถามข้อที่ 1 ซึ่งสอบถามถึงพฤติกรรมการทิ้งมูลฝอยลงในถังมูลฝอยทุกครั้ง รองลงมาได้แก่ข้อ 6 ซึ่งสอบถามถึงพฤติกรรมการซ่อมแซม หรือคัดแปลงของใช้ภายในบ้านที่ชำรุดก่อนทิ้งเสมอ และมีพฤติกรรมด้านการคัดแยกเศษอาหารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์น้อยที่สุด เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการทิ้งมูลฝอยลงถัง ซึ่งส่งผลต่อความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน และต้องการที่จะนำมูลฝอยออกจากบ้านทั้งหมดเพื่อให้รณมูลฝอยของเทศบาลเก็บขนไป ส่วนคำถามข้อที่ 2 3 4 5 และ 6 ซึ่งเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมในการลดปริมาณมูลฝอยของแต่ละหลังคาเรือน พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยค่อนข้างต่ำทุกกิจกรรม เนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่ทำมาเป็นปกติ ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้มีการณรงค์และให้ความรู้ถึงวิธีการลดปริมาณมูลฝอย ซึ่งเป็นวิธีการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ (ตาราง 8)

ตาราง 8 พฤติกรรมการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน

พฤติกรรม	N = 128			ค่าเฉลี่ย
	ประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย	
1. ท่านทิ้งมูลฝอยในถังมูลฝอยทุกครั้ง	102 (79.7%)	21 (16.4%)	5 (3.9%)	2.76
2. ท่านคัดแยกเศษอาหาร ไปใช้ประโยชน์ เช่น เลี้ยงสัตว์ ทำปุ๋ย	33 (25.8%)	73 (57.0%)	22 (17.2%)	1.83
3. ท่านคัดแยกมูลฝอยที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น เศษกระดาษ ขวดพลาสติก เศษเหล็ก ขวดแก้ว ไปขาย หรือนำมาใช้ใหม่	17 (13.3%)	81 (63.3%)	30 (23.4%)	1.89
4. ท่านหลีกเลี่ยงการใช้ถุงพลาสติก ก่องโฟม	12 (9.4%)	82 (64.1%)	34 (26.6%)	1.83
5. ท่านนำตะกร้า หรือกระเป๋าผ้าไปใส่ของเมื่อไปซื้อของ หรือจ่ายตลาด	18 (14.1%)	76 (59.4%)	34 (26.6%)	1.88
6. ท่านมักซ่อมแซมของใช้ในบ้าน หรือดัดแปลงใช้ ก่อนทิ้งเสมอ	20 (15.6%)	76 (59.4%)	33 (25.8%)	1.91

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของเทศบาลด้านการจัดการมูลฝอย

จากผลการศึกษาพบว่า ประชาชนเห็นด้วยกับการจัดการมูลฝอยของเทศบาลในด้านการจัดเก็บค่าบริการในการจัดการมูลฝอยมากที่สุด (ร้อยละ 90.6) รองลงมาเห็นว่ามีความเหมาะสมในช่วงเวลาในการจัดเก็บที่เหมาะสม (ร้อยละ 75.8) ส่วนด้านความสะอาดเรียบร้อยในการเก็บขน ความถี่ในการเก็บขน และจำนวนถังรองรับมูลฝอยที่เทศบาลจัดไว้มีความเหมาะสมใกล้เคียงกันคือร้อยละ 66.4 และ 65.6 ตามลำดับ สำหรับด้านที่มีความเหมาะสมน้อยที่สุดคือ เรื่องไม่ค่อยมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของเทศบาลเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย (ร้อยละ 23.4) โดยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมถึงวิธีการประชาสัมพันธ์ให้มีการจัดเสียงตามสาย การจัดทำโปสเตอร์ การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ข่าวสารในชุมชนให้ทั่วถึงและให้เห็นได้ชัดเจน และเทศบาลควรจัดประชุมในชุมชนเพื่อพบปะกับประชาชนเพิ่มขึ้น โดยแจ้งล่วงหน้าและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงหากมีการจัดประชุม (ตาราง 9)

ตาราง 9 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของเทศบาลด้านการจัดการมูลฝอย

N = 128

ความคิดเห็น	เหมาะสม	ไม่เหมาะสม
1.ช่วงเวลาในการมาเก็บมูลฝอย	97 (75.8%)	31 (24.2%)
2.ค่าบริการในการเก็บมูลฝอย	116 (90.6%)	12 (9.4%)
3.ความสะอาดเรียบร้อยระหว่างการเก็บขนมูลฝอย	85 (66.4%)	43 (33.6%)
4.ความถี่ในการการเก็บขนมูลฝอยของเทศบาล	84 (65.6%)	44 (34.4%)
5.จำนวนถังมูลฝอยที่เทศบาลจัดไว้ตามจุดต่างๆ	84 (65.6%)	44 (34.4%)
6.กิจกรรม การประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารด้านการจัดการ มูลฝอยของเทศบาล	24 (23.4%)	104 (76.6%)

ส่วนการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาของเทศบาลที่ได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือนในชุมชน พบว่า มีประชาชนที่เข้าร่วมเพียง ร้อยละ 25.5 และมีประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมถึง ร้อยละ 75.5 โดยผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมส่วนใหญ่ ร้อยละ 78.6 ให้เหตุผลว่า ไม่ทราบว่าประชาชนต้องเข้าร่วมด้วย เนื่องจากไม่มีการประชาสัมพันธ์ ทำให้ไม่ทราบถึงบทบาทที่ต้องกระทำ และบางส่วน ร้อยละ 17.3 ให้เหตุผลว่าไม่มีเวลา มีส่วนน้อยร้อยละ 4.1 ที่ระบุว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน ดังนั้นเทศบาลจึงควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ และสร้างจิตสำนึกในส่วนนี้

หลังจากที่การรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้สนทนากับผู้ตอบแบบสอบถามถึงสิ่งที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ สรุปได้ว่า การที่ชุมชนได้มีโอกาสในการร่วมลงมือปฏิบัติในการรวบรวมข้อมูล เป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การที่ชุมชนได้ลงมือปฏิบัติในการคัดแยกมูลฝอยในการหาปริมาณและองค์ประกอบ ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจต่อความยากลำบากของพนักงานเก็บขนมูลฝอย และเริ่มตระหนักถึงสภาพความสกปรกของมูลฝอยที่ทิ้งรวมกัน โดยไม่มีการคัดแยก ส่วนการสำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทำให้ได้มีโอกาสสังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชนและแต่ละหลังคาเรือนที่ตนได้ไปสัมภาษณ์ อีกทั้งได้ฝึกความอดทน เนื่องจากบางหลังคาเรือนไม่ค่อยอยู่บ้านและต้องติดตามหลายครั้ง และจากการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ สามารถกระตุ้นการตื่นตัวด้านมูลฝอยในชุมชนไปด้วยในตัว เนื่องจากการสำรวจแต่ละครัวเรือน ช่วยให้ผู้ชุมชนสามารถทบทวนถึงประเด็นต่างๆในแบบสอบถาม และมีบางหลังคาเรือนเริ่มมีการคัดแยกมูลฝอยมีมูลค่าไว้จำหน่าย

ในส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้มานั้น ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนรู้สึกแปลกใจกับองค์ประกอบมูลฝอยในชุมชน ที่มีปริมาณของมูลฝอยเปียกมากที่สุดถึงร้อยละ 59.89 “ดังที่ทีมวิจัยท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ ไม่น่าเชื่อว่าขยะเปียกจะมีมากที่สุด ทั้งๆ ที่รู้ว่าแต่ละบ้านมีไม่มาก ถ้าไม่มา

คัดแยกกัน ก็คงคิดว่ามีน้อยที่สุด ” (นางจ๊ะ หมัดระฆัง) นอกจากนี้ในส่วนของข้อมูลด้านความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอยนั้น มีบางข้อมูลที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนนำมาอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลด้านทัศนคติของประชาชนด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย ข้อที่ 9 (ตาราง 6) ที่กล่าวถึงความยินดีที่จะเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการชุมชน เพื่อหาแนวทางในการจัดการมูลฝอยในชุมชน โดยมีความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า ที่ส่วนใหญ่ตอบว่ายินดีจะให้ความร่วมมือ (ร้อยละ 89.1) อาจเป็นเพราะเกรงใจ เพราะเท่าที่ผ่านมาไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการเข้าร่วมประชุม และมักอ้างว่าไม่มีเวลา ในขณะที่ทีมวิจัยบางคนให้ความคิดเห็นว่าเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์ไม่ดีก็ได้

ข้อสังเกต ที่น่าสนใจมีอยู่ 2 ประการคือ (1) เมื่อกระบวนการวิจัยดำเนินมาถึงขั้นตอนนี้ ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีการกล้าแสดงออกและแสดงความคิดเห็นเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยผู้วิจัยไม่ต้องกระตุ้นเป็นรายบุคคลดังช่วงแรกๆ ของการวิจัย (2) ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีความกระตือรือร้น และมีความพร้อมเพรียงในการมาเข้าร่วมประชุมมากขึ้น ทำให้การประชุมสามารถเริ่มได้ตรงเวลามากขึ้น

2.3.2 การร่วมวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปประเด็นปัญหา

การวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปประเด็นปัญหา เป็นส่วนหนึ่งของขั้นศึกษาปัญหามูลฝอยในชุมชน โดยการนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผล ให้เห็นถึงสถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชน และสรุปเป็นประเด็นปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชนปริศนาคำที่แท้จริง

กิจกรรม ในขั้นตอนนี้ค่อนข้างเป็นข้อจำกัดของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจึงเพียงแนะนำทีมวิจัยฝ่ายชุมชนให้ทราบถึงวิธีการในการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล และให้ทดลองปฏิบัติในเบื้องต้น โดยผู้วิจัยได้จัดทำตารางเพื่อแจกแจงความถี่ของข้อมูลในแต่ละหัวข้อ แล้วให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ทดลองแจกแจงความถี่ของข้อมูลในแบบสอบถามคนละ 5 ชุด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น ได้ให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนแต่ละคนสรุปโดยการเล่าถึงผลของการสัมภาษณ์ในแต่ละหัวข้อคำถาม และผู้วิจัยจึงจับประเด็นโดยใช้แผนที่ความคิด (Mind Mapping) ซึ่งการแปลความหมายของข้อมูล และการเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลจากข้อมูลที่ได้ร่วมกันรวบรวมนั้น ผู้วิจัยต้องเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยง (ดังที่เสนอไว้บางส่วนในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล)

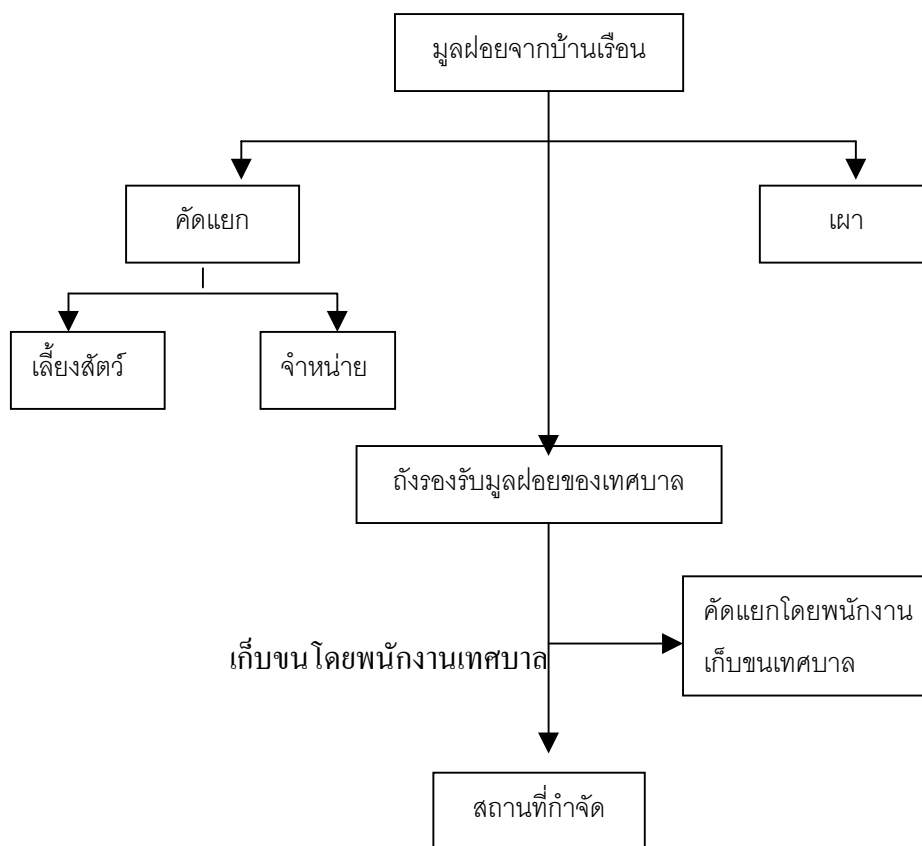

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย และข้อมูลความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตก สามารถนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมโยง เพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์ของปัญหาการจัดการมูลฝอย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบการจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตก

การจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตก มีรูปแบบดังนี้ ร้อยละ 78.1 มีการรวบรวมมูลฝอยทิ้งจากบ้านเรือนสู่ถังรองรับของเทศบาลที่ตั้งไว้ให้ตามจุดต่างๆ ในชุมชน ซึ่งดำเนินการจัดเก็บโดยเทศบาลตำบลปริก ในจำนวนนี้ร้อยละ 10.8 มีการเผามูลฝอยเองบ้างนอกเหนือจากการให้เทศบาลเป็นผู้จัดเก็บ ในขณะที่บางหลังคาเรือน (ร้อยละ 18.8) ยังคงกำจัดมูลฝอยด้วยตนเองทั้งหมดโดยวิธีเผา เนื่องจากรถเก็บขนไม่สามารถเข้าไปเก็บมูลฝอยได้ถึงที่ และบางส่วน (ร้อยละ 25.8) ได้มีการคัดแยกมูลฝอยจากครัวเรือน ก่อนที่จะทิ้งหรือกำจัดมูลฝอย เพื่อนำเศษอาหารไปเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเกิดในกลุ่มคนที่มีเศษอาหารเหลือ และมีสัตว์เลี้ยงภายในบ้านเรือนเป็นส่วนใหญ่ อันเป็นการใช้ประโยชน์จากของเหลือ หรือมีความเมตตาต่อสัตว์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามปกติ ไม่ใช่กระทำโดยมีความรู้ ความเข้าใจที่ดีถึงเรื่องการคัดแยกมูลฝอย หรือต้องการที่จะลดปริมาณมูลฝอย และในทำนองเดียวกัน ผู้ที่คัดแยกมูลฝอยเพื่อจำหน่าย (ร้อยละ 13.3) ส่วนใหญ่จะคัดแยกเฉพาะพวกพลาสติก และเศษเหล็ก เนื่องจากมีราคาซื้อขายสูง เป็นที่ต้องการของผู้รับซื้อของเก่ารายย่อยในชุมชน (ชาเล้ง) ซึ่งมูลฝอยที่รวบรวมได้จากการทิ้งของประชาชนในถังรองรับของเทศบาล จะถูกคัดแยกโดยพนักงานเก็บขนอีกครั้งบนรถขนมูลฝอย ก่อนที่จะนำไปทิ้งยังสถานที่กำจัดของเทศบาล โดยวิธีการเทกองกลางแจ้ง และเผาบ้างเป็นครั้งคราว ซึ่งรูปแบบการจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตกสามารถสรุปดังภาพประกอบ 5

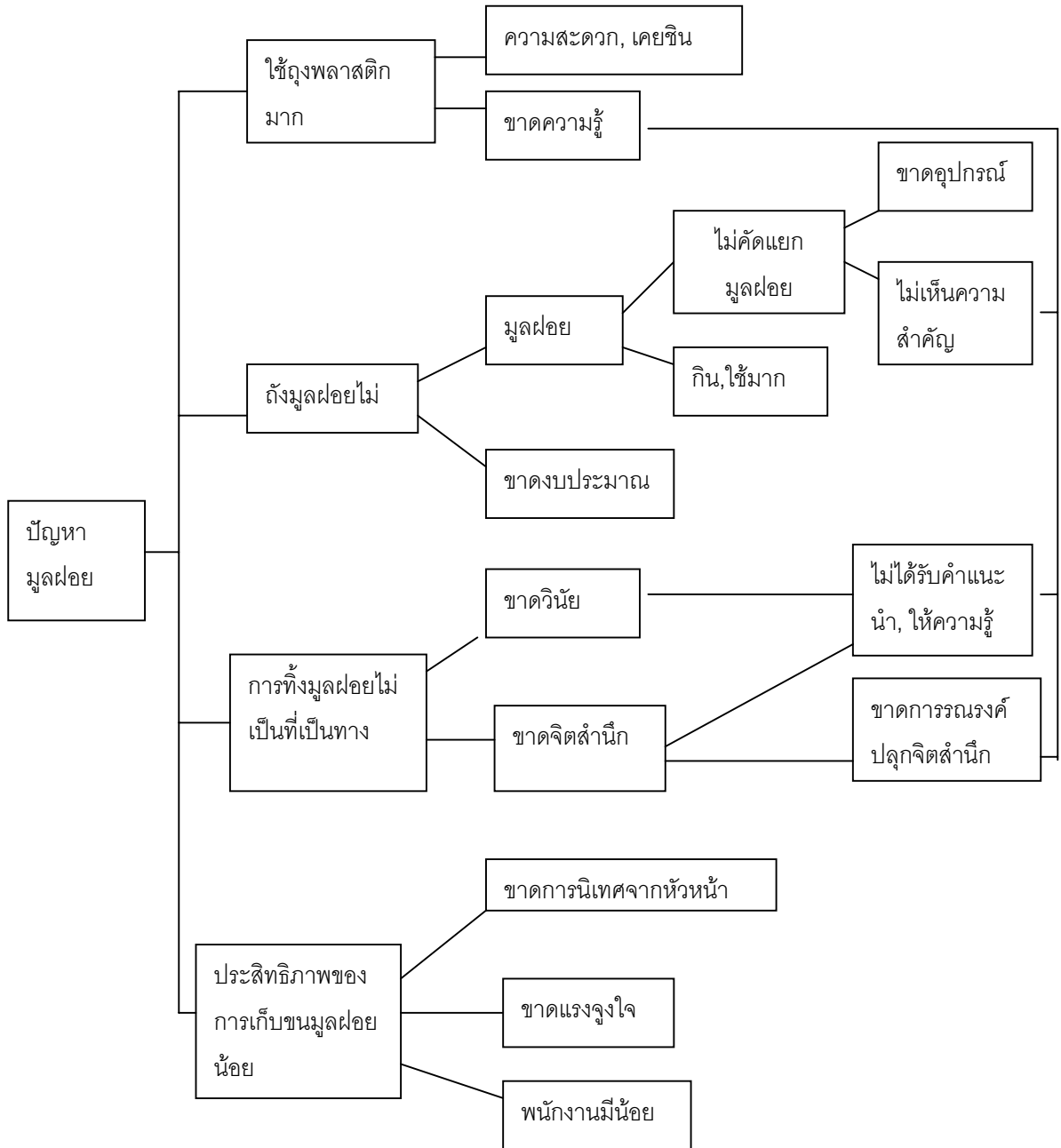

ภาพประกอบ 5 รูปแบบการจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตก

2) สถานการณ์ด้านมูลฝอยและสาเหตุของปัญหามูลฝอยในชุมชนปริกตก

ในการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชนปริกตกครั้งนี้ ประกอบด้วยผู้ร่วมวิจัยฝ่ายเทศบาลเข้าร่วมประชุมด้วย 2 ท่าน คือ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุขตำบลปริกและหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุขคนใหม่ที่เพิ่งย้ายมา ผู้วิจัย และทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ทำให้การประชุมครั้งนี้ครบองค์ประชุมเป็นครั้งแรก

กิจกรรม ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงของสถานการณ์มูลฝอยในชุมชนปริกตก และสาเหตุของปัญหาต่างๆ จากข้อมูลที่รวบรวมมาได้ โดยใช้วิธีการแตกกิ่งดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 การวิเคราะห์ปัญหามูลฝอยโดยทีมวิจัย

ผลจากข้อมูล สามารถนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ประเด็นปัญหามูลฝอยในชุมชน ที่ประชุมได้สรุปประเด็นปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน เป็น 4 ประการ คือ (1) ปัญหามีการใช้ถุงพลาสติกมาก (2) ปัญหาถังมูลฝอยมีไม่เพียงพอ (3) ปัญหา การทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง และ (4) ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลไม่มีประสิทธิภาพ

2. การสรุปเชื่อมโยงประเด็นปัญหา เมื่อหยิบยกประเด็นปัญหาทั้ง 4 มาอภิปรายร่วมกัน และวิเคราะห์โยงใยถึงสาเหตุของแต่ละปัญหา (จากการแตกกิ่ง) พบว่าปัญหาเรื่องของถังมูลฝอยไม่เพียงพอ อาจจะมีสาเหตุจากเจ้าหน้าที่เก็บขนไม่สามารถเก็บมูลฝอยได้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีมูล ฝอยล้นถัง เนื่องจากเทศบาลได้ตั้งถังรองรับมูลฝอยในชุมชนปริกตก ประมาณ 4 หลังคาเรือนต่อถัง มูลฝอย 1 ใบ ซึ่งน่าจะเพียงพอต่อการรองรับมูลฝอย ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาเรื่องประสิทธิภาพของ เจ้าหน้าที่เก็บขน ทีมวิจัยฝ่ายเทศบาลได้รับปากที่จะนำไปแก้ไขและปรับปรุง เนื่องจากเป็นหน้าที่ ของหน่วยงานราชการโดยตรง ซึ่งที่ประชุมเห็นด้วย

ดังนั้นจึงได้สรุปประเด็นปัญหาด้านมูลฝอย ของชุมชนปริกตกใหม่เป็น 3 ประเด็น ที่ ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้ดังนี้

1. ไม่มีการคัดแยกมูลฝอย
2. ปัญหาการทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง
3. ปัญหาการใช้ถุงพลาสติกมาก

3. ความเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นว่า ปัญหาการทิ้งมูลฝอย ไม่เป็นที่เป็นทาง ซึ่งส่งผลต่อความไม่สะอาดเรียบร้อยของชุมชนเป็นปัญหาที่เร่งด่วน เนื่องจากเป็น สง่าราศีของชุมชน ส่วนเรื่องการคัดแยกมูลฝอยนั้นควรทำควบคู่กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคัด แยกมูลฝอยเปียกมาทำปุ๋ยหมัก สำหรับปัญหาเรื่องการใช้ถุงพลาสติกมากนั้น ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องจัดการได้ยากมาก เนื่องจากเป็นวิธีปฏิบัติทั่วไปและควบคุมได้ยาก ซึ่งต้อง อาศัยเวลาและแรงจูงใจอย่างมาก

ข้อสังเกต การประชุมในครั้งนี้สังเกตได้ว่า เนื่องจากผู้ร่วมวิจัยฝ่ายเทศบาลมักติดภาระกิจ และเพิ่งย้ายมาปฏิบัติงาน จึงไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการศึกษาร่วมกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในช่วงแรกทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีท่าทีไม่คุ้นเคย ไม่ค่อยกล้าพูดคุย และแสดงความคิดเห็น มากนัก ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งเป็นคนกลางจึงต้องกระตุ้นและสร้างบรรยากาศในการประชุม แต่เนื่อง จากเจ้าหน้าที่จากเทศบาลทั้ง 2 ท่านมีความเป็นกันเอง ทำให้บรรยากาศเป็นกันเองขึ้นเรื่อยๆ ซึ่ง สามารถดำเนินการได้รวดเร็ว และคล่องตัวมากขึ้น และยังสามารถเกิดการเจรจาต่อรองระหว่าง ชุมชนกับทางราชการ เพื่อหาข้อสรุปที่ลงตัวร่วมกัน อีกทั้งมีการวิเคราะห์ปัญหาที่มาจากหลายฝ่าย

หลายมุมมอง ทำให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการมองปัญหาอย่างเป็นองค์รวม เกิดการพิจารณาอย่างรอบด้านและมีความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น

2.4. ขั้นศึกษำสำรวจหาแนวทางแก้ไขปัญหำ

2.4.1 ประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนการหาแนวทางแก้ไขปัญหำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในวันที่ 29 พฤษภาคม 2545 ผู้วิจัยปรึกษำกับทีมวิจัยถึงการนำเสนอข้อมูลสภาพปัญหำมูลฝอยต่อที่ประชุมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับทราบปัญหำและเป็นการร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล อีกทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้เสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหำอันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนงานโครงการเพื่อแก้ไขปัญหำต่อไป ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ผู้วิจัย ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน จำนวน 10 คน และผู้ร่วมวิจัยฝ่ายเทศบาล 2 คน คือ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข และหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุข

ผลจากการประชุมกลุ่ม

1) ที่ประชุมได้แสดงความวิตกกังวลถึงการนำเสนอข้อมูลสภาพปัญหำมูลฝอยต่อที่ประชุมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทีมวิจัยฝ่ายชุมชน เนื่องจากที่ผ่านมาในชุมชนแทบจะไม่มีการประชุมกันเลย และหากมีการประชุมก็จะประสบปัญหำเรื่องความพร้อมเพรียงและความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างมาก และประเด็นปัญหำมูลฝอยนั้น ไม่ใช่ปัญหำที่ชุมชนมองว่าสำคัญเร่งด่วน เกรงว่าจะไม่มีคนเข้าร่วมประชุม ผู้วิจัยได้จึงพยายามทบทวนถึงผลการรวบรวมข้อมูลทีพบว่ำ ชุมชนมีทัศนคติด้านบวกต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย และแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าหากมีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงก็น่าจะได้รับความร่วมมือจากชุมชน ผู้เข้าร่วมประชุมจึงตกลงและเริ่มมีการพูดคุยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

2) ในการแก้ไขปัญหำด้านความร่วมมือจากชุมชน ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนท่านหนึ่ง (นายสบ เลहनูด) ได้เสนอให้ใช้อุบายในการระดมคน โดยการจัดการสาธิตเรื่องการทำปุ๋ยหมักเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านมาร่วมประชุม ซึ่งคาดว่ำน่าจะมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากส่วนใหญ่ชาวบ้านมีอาชีพในการทำสวนยางและสวนผลไม้ และให้ใช้โอกาสนี้ในการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์มูลฝอยในชุมชนไปด้วย เพื่อใช้เป็นเวทีในการระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกันเสนอแนวทางแก้ไขปัญหำ ซึ่งที่ประชุมตกลงตามนี้

3) ผู้วิจัยและทีมวิจัยทั้ง 2 ฝ่าย ได้ร่วมกันจัดทำโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมักขึ้น และกำหนดให้มีการดำเนินโครงการในวันที่ 28 มิถุนายน 2545 โดยวัตถุประสงค์หลักของโครงการ คือ (1) เพื่อนำเสนอข้อมูลสถานการณ์และสภาพปัญหำมูลฝอยแก่ชุมชน (2) เพื่อ

ระดมความคิดเห็นจากประชาชนในชุมชนปริกตถึงแนวทางแก้ปัญหามูลฝอย และ (3) เพื่ออบรมและสาธิตการทำปุ๋ยหมักชีวภาพให้แก่ประชาชนในชุมชน และแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงาน โดยเทศบาลจะเป็นฝ่ายจัดเตรียมสถานที่ โดยใช้บริเวณสวนยางของประธานกรรมการชุมชน และประสานงานในการติดต่อวิทยากรจากเกษตรอำเภอสะเดา ส่วนชุมชนจัดเตรียมเรื่องของการลงทะเบียนและจัดเตรียมของว่างและเครื่องดื่ม พร้อมทั้งให้เป็นผู้นำเสนอผลการรวบรวมข้อมูลต่อชุมชน ตลอดจนจัดเตรียมวัสดุ-อุปกรณ์ในการสาธิตการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ โดยทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ช่วยกันระดมความคิดเห็นถึงหัวข้อที่จะนำเสนอแก่ชุมชน โดยระบุที่จะนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ปัญหาด้านมูลฝอยที่ทีมวิจัยได้สรุปไว้ร่วมกันทั้ง 3 ประเด็น รวมทั้งที่มาของข้อมูล และให้ผู้วิจัยช่วยในการทำโปสเตอร์ประกอบการนำเสนอให้ ในส่วนของผู้วิจัยเป็นผู้จัดเตรียมเอกสารสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการอบรม และจัดเตรียมกระบวนการในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นอกจากนี้ที่ประชุมได้มีมติให้ใช้ใบตอบรับเพื่อสำรวจจำนวนผู้ที่ประสงค์จะเข้าร่วม ซึ่งมีผู้ตอบรับที่จะเข้าร่วมอบรมในครั้งนี้ประมาณ 100 คน

2.4.2 ระดมการมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญห ผ่านโครงการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

โครงการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก เพื่อระดมการมีส่วนร่วมจากชุมชนในการหาแนวทางแก้ไขปัญหามูลฝอย ได้ดำเนินการในวันที่ 28 มิถุนายน 2545 มีประชาชนที่สนใจและเข้าร่วมอบรมทั้งสิ้น 63 คน และส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ดังรายชื่อในภาคผนวก ข-7) การประชุมเริ่มช้ากว่ากำหนดประมาณ 1 ชั่วโมง เนื่องจากต้องทำพิธีละหมาดในช่วงเที่ยงวัน ซึ่งทีมวิจัยตระหนักในข้อนี้ดี แต่เนื่องจากความจำเป็นในเรื่องเนื้อหาต่าง ๆ ทำให้ต้องจัดการอบรมในช่วงเวลาดังกล่าว คือช่วงเวลา 13.00 น - 16.00 น.

กิจกรรม นายกเทศมนตรีตำบลปริก ได้กล่าวเปิดการอบรม หลังจากนั้นตัวแทนทีมวิจัยฝ่ายประชาชนได้นำเสนอข้อมูลสถานการณ์มูลฝอยในชุมชนปริกตแก่ชุมชน รวมทั้งประเด็นปัญหามูลฝอยที่สรุปไว้ 3 ประการ โดยบอกเล่าที่มาของการดำเนินการวิจัยในชุมชนร่วมกับผู้วิจัยและเทศบาล ตลอดจนนำเสนอผลสรุปของข้อมูลที่รวบรวมได้ และประเด็นปัญหามูลฝอยในชุมชน หลังจากนั้นได้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชน โดยวิทยากรจากเทศบาลนครหาดใหญ่ หลังจากนั้นจึงให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางแก้ปัญหา โดยเขียนใส่กระดาษแยกตามประเด็นปัญหา และสรุปเป็นแผนที่ความคิด หลังจากนั้นจึงเป็นการสาธิตการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพโดยเกษตรอำเภอสะเดา และนัดหมายทีมวิจัยเพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการในวันที่ 5 กรกฎาคม 2545

ผลจากการดำเนินกิจกรรม ในช่วงของการนำเสนอสถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชนปริกตก โดยตัวแทนจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนนั้น ผู้นำเสนอมีอาการตื่นเต้นในระยะแรก ทำให้หลงลืมในการเปิดโปสเตอร์ประกอบการบรรยาย แต่ก็สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เนื่องจากมีสมาชิกทีมวิจัยได้เข้ามาช่วยในการเปิดโปสเตอร์ประกอบการบรรยายให้ แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจและรับผิดชอบร่วมกัน และกิจกรรมนี้สามารถดึงดูดความสนใจจากผู้เข้าร่วมอบรมเป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักในชุมชนทำให้เกิดความเป็นกันเอง

ในส่วนของการระดมความคิดเห็นถึงแนวทางการแก้ปัญหา นั้น พบว่าผู้เข้าร่วมอบรมบางส่วนใช้เวลาในการคิดและเขียนค่อนข้างนาน อาจเนื่องมาจากไม่คุ้นเคยกับการต้องแสดงความคิดเห็น และไม่เข้าใจปัญหาดีพอ ผู้วิจัยจึงได้เสนอว่าให้ช่วยกันคิดเป็นกลุ่ม หรือปรึกษากับคนข้างเคียงก็ได้ ทำให้บรรยากาศคล่องตัวขึ้น มีการจับกลุ่มแสดงความคิดเห็นกันพอสมควร ซึ่งสามารถสรุปแนวทางการแก้ปัญหามูลฝอยที่ทางชุมชนเสนอมาได้ดังนี้

1. แนวทางการแก้ปัญหา ไม่มีการคัดแยกมูลฝอย
  - จัดให้มีการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านร่วมมือกันคัดแยกมูลฝอย
  - จัดประกวดบ้านตัวอย่าง
  - ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักจากมูลฝอยเปียก
  - แจกอุปกรณ์ในการคัดแยกมูลฝอย เช่น ถังดำ
2. แนวทางการแก้ปัญหา การทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง
  - เพิ่มถังมูลฝอยในชุมชน
  - รณรงค์สร้างจิตสำนึกด้านความสะอาด
  - ให้มีการติดป้ายรณรงค์ โปสเตอร์ภาพในชุมชน
  - จัดวันพัฒนาชุมชน ประจำสัปดาห์
  - ปลูกต้นไม้เป็นรั้วบ้าน เพื่อความสวยงาม เป็นระเบียบ
  - ให้แต่ละบ้านรับผิดชอบดูแลรักษาบริเวณบ้านของตนเองให้สะอาด
3. แนวทางการแก้ปัญหาชุมชนมีการใช้ถุงพลาสติกมาก
  - นำถุงพลาสติกที่ใช้แล้วมามอบให้ร้านค้าชุมชน
  - รณรงค์ให้ใช้ถุงผ้า หรือตะกร้าแทนถุงพลาสติก

หลังจากนั้นจึงเป็นการสาธิตการทำปุ๋ยหมัก และนำหมักชีวภาพ ซึ่งผู้เข้าร่วมอบรมให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และช่วยกันลงมือในการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการสาธิต ทำให้บรรยากาศสนุกสนานและเป็นกันเอง

ข้อสังเกต ในขั้นตอนของการให้ความรู้ด้านมูลฝอยกับผู้เข้ารับการอบรมนั้น วิทยากรต้องเร่งเวลา เนื่องจากการประชุมเริ่มล่าช้า ทำให้เนื้อหาในการให้ความรู้ไม่เป็นไปตามที่เตรียมไว้

2.4.3 การประเมินผลโครงการ อบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

วันที่ 5 กรกฎาคม 2545 ทีมวิจัยทุกฝ่ายได้ร่วมกันประเมินผลภายหลังการดำเนินโครงการอบรมครั้งนี้ 1 สัปดาห์ เพื่อดูปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินโครงการ สิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข และประเมินว่าการดำเนินงานครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด โดยใช้วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ผลการประเมินโครงการ ทีมวิจัยทุกฝ่ายประเมินว่ารู้สึกพอใจกับจำนวนผู้เข้าร่วมอบรม และกิจกรรมที่ดำเนินการสามารถสร้างบรรยากาศในการอบรม และสามารถระดมความคิดเห็นของชาวบ้านได้พอสมควร และจากการสอบถามพูดคุยกับผู้เข้าร่วมอบรมต่างก็พึงพอใจและต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีก และยินดีที่จะนำวิธีการทำปุ๋ยหมักไปปฏิบัติในสวนของตน แต่ควรปรับปรุงในเรื่องของระยะเวลาในการอบรม โดยการเพิ่มจำนวนวันในการอบรมให้มากขึ้น ซึ่งที่ประชุมได้แสดงความคิดเห็นว่า สาเหตุที่เวลาไม่เพียงพอเกิดจากความล่าช้าของการเริ่มการอบรม

ในส่วนของการประเมินผลกระทบโครงการ โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมโดยทีมวิจัยฝ่ายประชาชน พบว่าส่วนใหญ่ยังไม่มีการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปปฏิบัติ โดยให้เหตุผลทำนองเดียวกันว่า ไม่มีวัสดุ อุปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวเชื้อจุลินทรีย์ (EM) ซึ่งทางเกษตรอำเภอได้ให้ข้อมูลว่าสามารถติดต่อขอรับได้ฟรีจากเกษตรอำเภอ แต่ก็ขาดแกนนำที่จะประสานงานในจุดนี้ ทำให้ขาดการกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง

สรุปในภาพรวมถึงผลจากการจัดการอบรมในครั้งนี้ พบว่าบรรลุวัตถุประสงค์ โดยสามารถระดมความคิดเห็นและให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา และเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาในชุมชนของตนเอง อีกทั้งช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้เพิ่มเติมในส่วนของวิธีการจัดการมูลฝอยและการทำปุ๋ยหมัก

ข้อสังเกต ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตถึงสาเหตุที่ผู้เข้าร่วมการอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้วิเคราะห์ว่า เนื่องจากค่านิยมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของผู้ชาย ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ถึงโครงการอบรมที่มุ่งเน้นในการจูงใจเรื่องการสาธิตการทำปุ๋ยหมัก จึงมีเพศชายเข้าร่วมมากกว่าเพศหญิง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตได้ว่า การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้มากพอสมควร ทำให้มีความมั่นใจในศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้น อีกทั้งเริ่มสังเกตเห็นการก่อตัวของจิตสำนึกด้านการจัดการมูลฝอยของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่ชัดเจนขึ้น

2.4.4 กระบวนการเรียนรู้ และการเริ่มก่อตัวของจิตสำนึกของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนหลังการจัดกิจกรรมครั้งนี้คือความกระตือรือร้น กำลังใจ และความมั่นใจในศักยภาพของตัวเองที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดการพัฒนาในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น โดยสังเกตจากมีการที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีการพูดคุย และชักชวนสมาชิกในทีมให้เริ่มต้นเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชนในเรื่องของการจัดการมูลฝอยในครัวเรือนของแต่ละคน และมีการพูดคุยที่แสดงให้เห็นถึงการเกิดความตระหนัก อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เหมาะสม ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

“ เมื่อก่อนนี้ขายพวก ขวดน้ำ ลังกระดาษ ที่แยกไว้ได้เงินมา 55 บาท พอได้ซื้อกับข้าว ”

(นางสน หมัดละ)

“ ที่บ้านพี่คิมนมเปรี้ยวเป็นประจำ ไม่เคยแยกขวดไว้เลย แต่ตอนนี้จะเก็บไว้ให้คนที่รับซื้อ ถึงมูลฝอยในบ้านก็เพิ่ม และเพิ่มถึงมูลฝอยเปียกอีก 1 ใบ ” (นางสุณี หวันเต๊ะ)

“ ตอนนี้ พอเห็นมูลฝอยตามถนนแล้วรู้สึกหงุดหงิด ว่าทำให้ชุมชนสกปรก ทั้งที่เมื่อก่อนรู้สึกเฉย ๆ ” (นางสาววิตรี หล้าบุ)

“ เดี่ยวนี้จะทิ้งมูลฝอยสักชิ้น คิดแล้วคิดอีกว่าจะทิ้งดีหรือเปล่า ” (นางบีตะ เส้นทอง)

นอกจากนี้ได้เสนอความคิดเห็นว่า การปฏิบัติควรเริ่มที่ตัวเองก่อน และบ้านของทีมวิจัยทุกคนควรทำเป็นแบบอย่าง โดยดูที่ความเหมาะสมของแต่ละครัวเรือน เช่น หากบ้านใครมีสมาชิกน้อย ไม่สะดวกที่จะทำปุ๋ยหมัก หรือน้ำหมักชีวภาพ ก็ใช้วิธีการขุดหลุมฝังก็ได้ แทนที่จะสาธิตไว้ได้โคนต้นไม้ ซึ่งทำให้เกิดกลิ่นเหม็น และสกปรก และมีการนัดแนะกันในการเยี่ยมชมบ้านของสมาชิกในทีมวิจัยแต่ละคน เพื่อช่วยกันพัฒนา ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการช่วยกันทำความสะอาดบริเวณบ้าน และช่วยกันทำปุ๋ยหมัก

2.5. ขั้นเลือกแนวทางแก้ปัญหา

ขั้นตอนการเลือกแนวทางแก้ปัญหา ได้ดำเนินการในวันที่ 5 กรกฎาคม 2545 (ดำเนินกิจกรรมในคราวเดียวกับการประเมินผลโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก) ในมีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรมคือ

2.5.1 การเลือกแนวทางการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน

2.5.2 การจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหามูลฝอยในชุมชน

รายละเอียดของกระบวนการมีดังนี้

2.5.1 การประชุมเพื่อเลือกแนวทางการแก้ปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน

ผู้วิจัยและทีมวิจัยทั้ง 2 ฝ่าย ได้แก่ ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน จำนวน 10 คน และผู้ร่วมวิจัยฝ่ายเทศบาล 2 คน คือเทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข และหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุข ได้ร่วมกันอภิปรายทางเลือกในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน จากแนวทางการแก้ปัญหาที่ชุมชนได้เสนอมา ซึ่งพิจารณาจากแนวทางการแก้ปัญหาที่มีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน ความเหมาะสมกับพื้นที่ แหล่งเงินทุน และความเต็มใจร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยผู้วิจัยเป็นผู้กระตุ้นให้มีการอภิปรายอย่างทั่วถึง และฝ่ายปฏิบัติเป็นผู้แนะนำตอบปัญหาข้อสงสัย

ผลจากการประชุม พบว่าที่ประชุมมีการอภิปรายโต้ตอบกันอย่างกว้างขวาง ถึงความเหมาะสมของแต่ละแนวทางแก้ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการประกวดบ้านน่าอยู่ ซึ่งที่ประชุมให้การยอมรับอย่างมาก โดยให้เหตุผลว่า เป็นการสร้างแรงจูงใจและสามารถกระตุ้นความตื่นตัวได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถรวมแนวทางการแก้ปัญหาอื่นๆ ไว้ในกิจกรรมการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ได้ โดยการใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนแนวทางการรณรงค์เรื่องความสะอาดก็เป็นเรื่องเร่งด่วนและมีความพร้อมของทรัพยากรมากที่สุด ดังนั้นที่ประชุมจึงมีมติให้แก้ไขปัญหาค่าทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง และปัญหาเรื่องการทิ้งมูลฝอยโดยไม่มีคัดแยกก่อน โดยพิจารณาเลือกแนวทางเพื่อการแก้ปัญหาไว้ 2 แนวทาง คือ (1) การรณรงค์สร้างจิตสำนึกด้านการรักษาความสะอาดในชุมชน และ (2) การสร้างแรงจูงใจและการกระตุ้นความร่วมมือของชุมชน โดยการจัดประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่

2.5.2 การจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหามูลฝอยในชุมชน

หลังจากได้แนวทางการแก้ปัญหาแล้ว จึงได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน โดยผู้วิจัยได้แนะนำถึงองค์ประกอบของการทำแผนปฏิบัติการ และวิธีการเขียนแผนปฏิบัติการ โดยมีตัวอย่างหัวข้อโครงการให้ดู แล้วจึงแบ่งกลุ่มทีมวิจัยเป็น 2 กลุ่ม เพื่อทำแผนปฏิบัติการตามความสนใจ โดยผู้วิจัยและฝ่ายปฏิบัติกระจายอยู่ในแต่ละกลุ่มเพื่อเป็นที่ปรึกษาและให้แต่ละกลุ่มนำเสนอแผนงาน โครงการ และเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยน ชักถามกัน

ผลการจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อแก้ไขปัญหาค่าทิ้งมูลฝอยในชุมชน และปัญหาการทิ้งมูลฝอยโดยไม่มีคัดแยก แผนปฏิบัติการที่ได้มี 2 โครงการ สรุปได้ดังนี้ (รายละเอียดโครงการดูในภาคผนวก ก-2)

1) “โครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้ชุมชนปรกติ สะอาด น่านอน ไม่มีมูลฝอยตามบริเวณบ้านและริมถนน และเป็นการปลูกจิตสำนึกการมีส่วนร่วม ให้ประชาชนในชุมชนปรกติรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือนของตนเอง โดยกิจกรรมหลักเป็นการเดินรณรงค์ พร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันพัฒนาบ้านเรือนของตนให้สะอาดเรียบร้อย และการแจกเอกสารให้ความรู้ เรื่อง การลดปริมาณมูลฝอยใน

ครัวเรือน โดยเทศบาลเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานทั้งหมด และช่วยจัดเตรียมในส่วนของการประสานงานกับโรงเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งการจัดเตรียมสถานที่ในพิธีเปิดการณรงค์

2) “โครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ ” เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนปรกติในการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชนให้น้อยลง และช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจูงใจให้มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง และการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือนให้น่าอยู่ นามอง กิจกรรมหลักคือการจัดประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ตามเกณฑ์ที่จะกำหนดร่วมกันในอนาคต ซึ่งจะต้องใช้เกณฑ์ในด้านของความสะอาดสวยงาม ควบคู่ไปกับแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอย โดยมีการเชิญชวนและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ ควบคู่กับการให้ความรู้แก่ชุมชนถึงผลกระทบจากมูลฝอย ประเภท และสาธิตวิธีการคัดแยกมูลฝอย ก่อนการดำเนินการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่

หลังจากได้เสนอให้มีโครงการดังกล่าวแล้ว ทีมวิจัยได้กำหนดที่จะดำเนินโครงการ “ เติมนรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน ” ซึ่งเป็นโครงการด้านการรักษาความสะอาดก่อน เนื่องจากเร่งด่วนกว่า และชุมชนมองเห็นผลเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน นอกจากนี้ยังใช้ระยะเวลาในการเตรียมการและทรัพยากรไม่มาก ส่วนโครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่นั้น ต้องใช้ระยะเวลาและทรัพยากรมากกว่า ซึ่งต้องมีการเตรียมการและจัดทำงบประมาณ จึงกำหนดให้ดำเนินโครงการในปี งบประมาณ 2546

2.6. ชั้นปฏิบัติการตามแผน

2.6.1 การดำเนินโครงการ “ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน”

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วตามแผนปฏิบัติการ คือโครงการเติมนรงค์ร่วมด้วยช่วยกันรักษาความสะอาดในชุมชน ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 19 กรกฎาคม 2545 ในช่วงเวลา 14.00 น. - 16.00 น. กิจกรรมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมเติมนรงค์ทั้งสิ้นประมาณ 100 คน มีการใช้รถประชาสัมพันธ์นำขบวนเพื่อประกาศให้แต่ละหลังคาเรือนร่วมกันจัดเตรียมอุปกรณ์ในการพัฒนา ทำความสะอาดบ้านเรือนของตนเอง ส่วนขบวนมีคูรียงค์จากโรงเรียนพัฒนศาสตร์ และเด็กนักเรียนร่วมเดินในขบวน ส่วนทีมวิจัย อาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนปรกติและชุมชนข้างเคียง กรรมการชุมชน พร้อมด้วยนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลปรกติ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข เทศมนตรีฝ่ายโยธา และเจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลปรกติ ออกแจกจ่ายแผ่นพับให้ความรู้เรื่องการลดปริมาณมูลฝอยและดูแลให้กับชาวบ้าน

ในชุมชน พร้อมทั้งกระตุ้น เชิญชวนให้ช่วยกันพัฒนา เก็บกวาดบริเวณบ้านเรือนของตนให้สะอาด (แบบเกาะประตู่บ้าน) และเก็บมูลฝอยใส่ถุงดำที่แจกให้ เพื่อให้รถเทศบาลมารับไปกำจัด

ผลการดำเนินโครงการ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ถึงแม้ในวันธรรมดาจะไม่ได้เก็บมูลฝอยในทันทีที่ไปกระตุ้น แต่ก็ได้เก็บในวันต่อมา

ข้อสังเกต 1) กิจกรรมในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากทุกฝ่ายที่เข้าร่วม ทั้งในด้านความพร้อมเพรียง วัสดุอุปกรณ์ และการบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ

2) ในช่วงแรก ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนและฝ่ายต่างๆ ที่เข้าร่วมธรรมดาไม่ค่อยกล้าพูด เชิญชวนให้แต่ละหลังคาเรือนช่วยกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนา แต่เมื่อเห็นทีมจากเทศบาล ได้แก่ นายกเทศมนตรี และเทศมนตรี รวมทั้งผู้วิจัยที่กระทำเป็นแบบอย่าง ทำให้ทีมวิจัยและกลุ่มอาสาสมัครกระทำตามอย่าง และสนุกสนานกับการทำกิจกรรม

3) การที่มีอาสาสมัครสาธารณสุขจากชุมชนข้างเคียงมาร่วมดำเนินการ ทำให้เกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ถึงความเป็นมาของโครงการกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชน และต้องการที่จะให้ชุมชนของตนมีกิจกรรมเช่นนี้บ้าง

2.7. ขั้นตอนติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา

การดำเนินการวิจัยในขั้นการติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา มูลฝอย มีกิจกรรมที่เกิดขึ้น 2 กิจกรรม คือ การประเมินผลการดำเนินโครงการ และการสะท้อนการปฏิบัติ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

2.7.1 การประเมินผลการดำเนินโครงการในการแก้ปัญหามูลฝอย (ผลเบื้องต้น)

วันที่ 23 กรกฎาคม 2545 ทีมวิจัยทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้วิจัย ทีมวิจัยฝ่ายประชาชน และทีมวิจัยฝ่ายปฏิบัติ ได้แก่ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข ได้ร่วมกันประเมินผลภายหลังการดำเนิน “โครงการรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน” 1 สัปดาห์ เพื่อดูปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินโครงการ การบรรลุตามวัตถุประสงค์และสิ่ง ที่ควรปรับปรุงแก้ไข โดยการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ผลการประเมินโครงการเบื้องต้น พบว่า ทีมวิจัยพอใจกับการดำเนินการแก้ปัญหามาตามโครงการ ซึ่งประเมินว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยชุมชนปรกติมีความสะอาดเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และบ้านเรือนที่ไม่สะอาดได้มีการเก็บกวาดบริเวณบ้านของตนเอง ทีมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์ว่าเป็นเพราะชุมชนจะช่วยตักเตือนกันเอง และหากบ้านใดไม่สะอาดก็จะอับอายเพื่อนบ้าน อีกทั้งยังสังเกตได้ว่าหลังการรณรงค์ พนักงานเก็บขนมูลฝอยของเทศบาลมาเก็บมูลฝอยทุกวัน และปฏิบัติงานดีขึ้น มีการตกลงบริเวณรอบๆ ถังรองรับมูลฝอยน้อยลง ซึ่งเทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุขให้เหตุผลว่า

เป็นเพราะเทศบาลได้รถเก็บขนมูลฝอยเพิ่มอีก 1 คัน ทำให้สามารถเก็บมูลฝอยได้ทั่วถึงมากขึ้น และมีการกำชับพนักงานเก็บขนมูลฝอยให้ระวังการตกหล่นของมูลฝอยระหว่างการจัดเก็บ ทำให้ไม่มีมูลฝอยตกค้างในชุมชน แต่ก็ไม่สามารถรับรองได้ว่าชุมชนจะสะอาดเช่นนี้ได้ตลอดไป ดังนั้นจึงมีการเสนอให้มีการจัดกิจกรรมเช่นนี้เป็นประจำเพื่อให้เกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยสอดแทรกไว้ในกิจกรรมวันพัฒนาของเทศบาลทุกวันพุธ ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการประสานงานระหว่างเทศบาลกับชุมชน และมีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง

2.7.2 การสะท้อนการปฏิบัติ สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขคือ ควรขยายกลุ่มแกนนำและผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มากขึ้น เนื่องจากโครงการที่จะดำเนินต่อไป ได้แก่ การประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ เป็นโครงการที่ซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยการตอบรับจากชุมชน และการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง นอกจากนี้ที่ประชุมได้มีมติที่จะศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มศักยภาพและความมั่นใจในการดำเนินโครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ โดยเลือกที่จะศึกษาดูงานเทศบาลตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากทราบข้อมูลว่าเป็นเทศบาลที่ประสบความสำเร็จในการลดปริมาณมูลฝอย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีการจัดการมูลฝอยที่ครบวงจร เช่น มีการจัดตั้งธนาคารมูลฝอยสู่ธุรกิจชุมชน มีการดำเนินโครงการบริหารจัดการมูลฝอยมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมาใช้ประโยชน์ใหม่ในรูปของปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น อีกทั้งเป็นเทศบาลที่อยู่ในภาคใต้ ซึ่งใช้งบประมาณและเวลาในการเดินทางไม่มากนัก และได้กำหนดการเดินทางเพื่อศึกษาดูงานในวันที่ 6 สิงหาคม 2545 โดยเทศบาลสนับสนุนด้านการประสานงานกับเทศบาลตำบลปากแพรก และออกงบประมาณบางส่วนในการเดินทาง ได้แก่ ค่าน้ำมันยานพาหนะ และค่าอาหาร

2.7.2.1 การศึกษาดูงานด้านการจัดการมูลฝอย

ในวันที่ 6 สิงหาคม 2545 เป็นการเดินทางเพื่อศึกษาดูงานด้านการจัดการมูลฝอย ณ เทศบาลตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคณะผู้ศึกษาดูงานประกอบด้วย ผู้วิจัย ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนจำนวน 10 คน และตัวแทนจากเทศบาล ได้แก่ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข โดยรูปแบบของการศึกษาดูงานครั้งนี้ ประกอบด้วยการบรรยายจากวิทยากร ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรองปลัดเทศบาลตำบลปากแพรก เกี่ยวกับความเป็นมาของการดำเนินโครงการในการจัดการมูลฝอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งธนาคารมูลฝอยในชุมชน แนวคิดและวิธีการดำเนินงาน หลังจากนั้นจึงเป็นการดูงานนอกสถานที่โรงงานแปรรูปมูลฝอยรีไซเคิล

1) **ผลจากการศึกษาดูงาน** การศึกษาดูงานครั้งนี้ได้รับความสนใจจากทีมวิจัยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ได้จากความสนใจ และการซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากรอย่างต่อเนื่อง โดยทีมวิจัยได้สนใจที่จะซักถามเกี่ยวกับกลวิธีการดำเนินการ ความยากง่าย และปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังมีการตั้งกระทู้ถามวิทยากรถึงวิธีการลดปริมาณมูลฝอยโดยการดำเนิน

โครงการธนาคารมูลฝอยของเทศบาลตำบลปากแพรก ที่เน้นเฉพาะการคัดแยกมูลฝอย ทำให้ขัดแย้งกับแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยซึ่งมีหลายวิธีการ แต่ไม่ได้ดำเนินการควบคู่กันไป ดังคำพูดต่อไปนี้ “ การจัดตั้งธนาคารมูลฝอยของปากแพรก มีของรางวัลเป็นแรงจูงใจให้คนคัดแยกมูลฝอย ก็เห็นด้วยว่าเป็นวิธีการที่ดี แต่จะช่วยให้มูลฝอยลดลงจริงหรือ ประชาชนจะใช้สิ่งของต่างๆ เพิ่มขึ้นหรือไม่ เนื่องจากต้องการมีมูลฝอยมาแลกเยอะๆ โดยไม่คิดที่จะลดปริมาณการใช้ ” (นางสุณี หวันเต๊ะ) ซึ่งการตอบคำถามในประเด็นนี้ของวิทยากรสรุปได้ว่า ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การดำเนินงานคือ ต้องการลดปริมาณมูลฝอยที่เป็นภาระในการกำจัดของเทศบาลเท่านั้น หรือต้องการสร้างวัฒนธรรมในการคัดแยกมูลฝอยให้เกิดขึ้นควบคู่กันไป หลังจากนั้นวิทยากรได้นำชมโรงงานผลิตปุ๋ยชีวภาพ โรงงานแปรรูปมูลฝอยรีไซเคิล และการจัดการของเสียอันตราย ซึ่งการศึกษาดูงานในครั้งนี้ นอกจากได้เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ทีมงานแล้ว ยังสามารถสร้างความกระตือรือร้น และกำลังใจในการดำเนินงานแก่ทีมงานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสามารถตรวจสอบกระบวนการเรียนรู้ของทีมงานจากคำถามที่ตั้งขึ้นเพื่อซักถามวิทยากรได้อีกด้วย

2) การประเมินผลการศึกษาดูงาน หลังจากการศึกษาดูงาน ในวันที่ 25 สิงหาคม 2545 ทีมวิจัยทั้ง 3 ฝ่ายได้ร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็น เพื่อสรุปผลการศึกษาดูงานและนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาจุดเด่น-จุดด้อยของการดำเนินโครงการเทศบาลปากแพรก และความเป็นไปได้ที่จะนำรูปแบบการจัดการมูลฝอยมาใช้ต่อไป อีกทั้งผู้วิจัยได้นำประเด็นที่นางสุณี หวันเต๊ะ ได้สอบถามวิทยากร มาพูดคุย แลกเปลี่ยนกับผู้ร่วมวิจัย เนื่องจากเป็นประเด็นที่น่าสนใจ และได้เพิ่มเติมถึงการตัดสินใจในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยว่า ควรมองอย่างรอบด้านให้เห็นความเชื่อมโยงกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศด้วย แต่ในการปฏิบัติเราอาจจะเริ่มจากสิ่งเล็กๆ ง่ายๆ ก่อนตามศักยภาพและกำลังที่มี อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น ความเร่งด่วนในการแก้ปัญหา ความยากง่ายในการเริ่มต้น เป็นต้น

ผลจากการประเมินผลการศึกษาดูงานมีประเด็นดังนี้

1) การเปรียบเทียบศักยภาพในการจัดการมูลฝอย ระหว่างเทศบาลตำบลปากแพรกกับเทศบาลตำบลปากแพรกร่วมกับทีมวิจัย พบว่า เทศบาลตำบลปากแพรก และชุมชนปรกติมีจุดด้อยหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการนำรูปแบบการจัดการมูลฝอยของเทศบาลปากแพรกมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอย่างยิ่งงบประมาณในการดำเนินการ และเทคโนโลยีในการดำเนินงานที่ทันสมัย (เครื่องจักร-อุปกรณ์) แต่ก็มีข้อได้เปรียบด้านสภาพความเป็นชุมชนที่มีความเป็นเมืองน้อยกว่ามาก ทำให้สามารถระดมความร่วมมือได้ง่ายกว่า

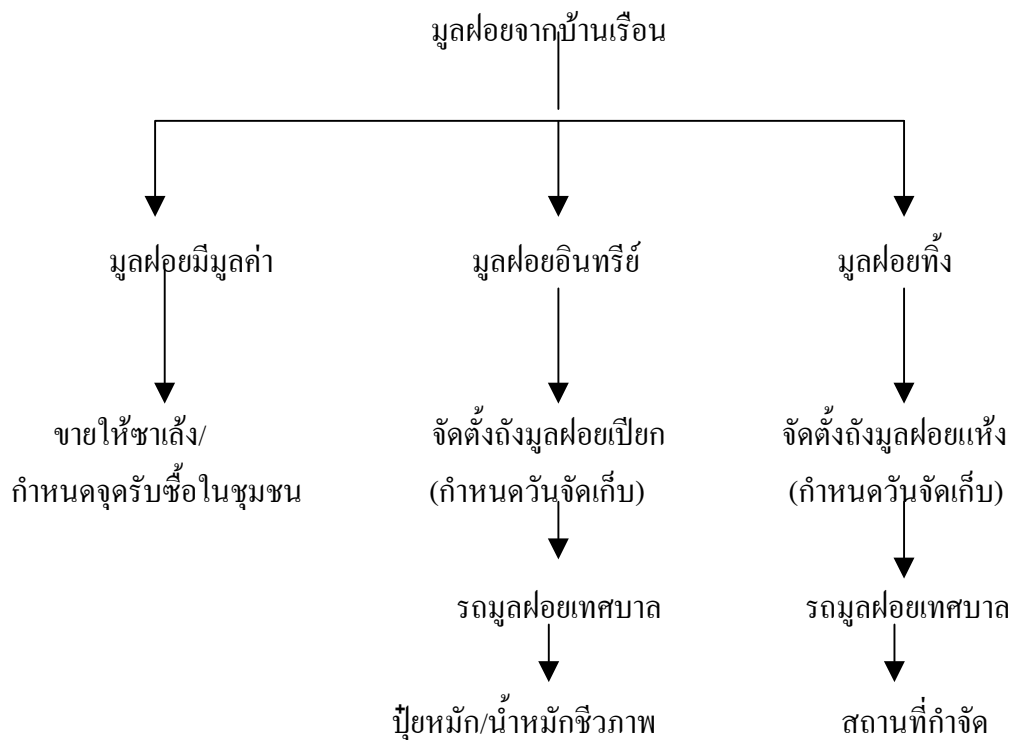
2) ควรประยุกต์รูปแบบการจัดการมูลฝอยให้เหมาะสมกับชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยที่ประชุมเห็นสมควรกับการจัดให้มีการคัดแยกมูลฝอยในชุมชน เพื่อลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นใน

ชุมชน และสามารถช่วยประหยัดงบประมาณในการจัดการของเทศบาลตำบลปริกกลงได้ ซึ่งควรดำเนินการควบคู่กับการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่

3) ได้กำหนดเป็นรูปแบบคร่าวๆ ของการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนปริกตก ดังนี้

จากพื้นฐานข้อมูลปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย และแนวทางในการนำมูลฝอยไปกำจัดในช่วงสุดท้าย จึงแบ่งมูลฝอยออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) มูลฝอยมีมูลค่า เช่น แก้ว โลหะ กระดาษ พลาสติก ที่สามารถนำกลับมาแปลงใช้ใหม่ได้ (Recycle) (2) มูลฝอยอินทรีย์ หรือเศษอาหาร เปลือกผลไม้ ซึ่งเป็นมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ง่าย และ (3) มูลฝอยอื่นๆ หรือมูลฝอยทิ้ง ซึ่งหมายถึงมูลฝอยที่ไม่รวมอยู่ในกลุ่มที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ที่ทำหน้าที่ในการคัดแยกคือประชาชนในชุมชนปริกตก

สำหรับการเก็บขนและกำจัด มูลฝอยมีมูลค่าให้มีการจัดการในเชิงการค้า โดยอาจจะเป็นการรับซื้อโดยชาล้งจากบ้านเรือน หรือการตั้งจุดรับซื้อขายในชุมชน ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเก็บขนโดยเทศบาล ดังนั้น การเก็บขนจึงดำเนินการเฉพาะมูลฝอยอินทรีย์ และมูลฝอยที่ทิ้งเท่านั้น โดยแยกจัดเก็บแต่ละประเภทตามวัน (ยังไม่ได้พิจารณากำหนดวัน) โดยเก็บขนมูลฝอยอินทรีย์ไปยังที่ทำปุ๋ยหมักรวมของชุมชน ซึ่งดำเนินการโดยเทศบาล ส่วนมูลฝอยทิ้งก็จะรวบรวมไปกำจัดยังสถานที่กำจัดมูลฝอยรวมของเทศบาลต่อไป ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 รูปแบบการคัดแยกมูลฝอยชุมชนปริกตกแบบคร่าว ๆ

รูปแบบที่ได้ดังกล่าวเป็นเพียงรูปแบบคร่าวๆ ยังไม่สมบูรณ์ ในการขยายผลเพื่อดำเนินการควรมีการศึกษาเพิ่มเติม และทดลองใช้ เพื่อปรับปรุงเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชนและควรส่งเสริมแนวความคิดการลดปริมาณมูลฝอยโดยการลดและหลีกเลี่ยงการใช้ที่จะต้องกระทำควบคู่ไปกับการใช้รูปแบบการคัดแยกมูลฝอย โดยจะสอดคล้องไว้ในการดำเนินโครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ ซึ่งเทศบาลฝายสาธารณสุขซึ่งเป็นตัวแทนเทศบาลตำบลปรักได้รับปากที่จะสนับสนุนการดำเนินโครงการดังกล่าว โดยแสดงความคิดเห็นว่า มีความเป็นไปได้ และเป็นไปได้หากสามารถดำเนินการได้ล่วงหน้า ซึ่งคาดว่าจะสามารถที่จะดำเนินการได้ในปีงบประมาณ 2546 โดยเทศบาลจะเป็นผู้ประสานงานกับทีมวิจัยฝายชุมชน เพื่อดำเนินการในการขยายผลการปรับปรุงรูปแบบต่อไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษาไปแล้ว ด้วยข้อจำกัดและขอบเขตของการวิจัย

2.7.3 การติดตามเพื่อประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยได้ติดตามเพื่อประเมินความต่อเนื่องของการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชนปรักตก หลังจากผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษา (หลังเสร็จสิ้นกิจกรรมการประเมินผลการศึกษาคุณภาพเทศบาลตำบลปากแพรก) ไปแล้ว 2 เดือน โดยการประเมินผลร่วมกับทีมวิจัยฝายชุมชน พบว่า

2.7.3.1 ผลเบื้องต้นของการดำเนินการแก้ไขปัญหา

1) ด้านความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน จากการสังเกต พบว่าสภาพความสะอาดเรียบร้อยของชุมชนโดยรวมมีความสะอาดเรียบร้อยมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพชุมชนก่อนที่จะทำการศึกษา มีเพียงบางหลังคาเรือนที่ไม่สะอาดเรียบร้อย เนื่องจากไม่มีเวลาในการเก็บกวาด เพราะเป็นร้านขายของชำ และมีเด็กๆ มาซื้อขนม และมักทิ้งวัสดุเหลือใช้เกลื่อนกลาด แต่สืบทราบจากเจ้าของบ้านว่าพยายามเก็บกวาดเท่าที่มีเวลา แต่สิ่งที่ชุมชนสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การปฏิบัติงานของพนักงานเก็บขนมูลฝอยมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในด้านความถี่ในการเก็บขนมูลฝอยที่เข้ามาเป็นประจำทุกวัน และมีความเป็นระเบียบในการเก็บขนมูลฝอยมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนดูสะอาดเรียบร้อยขึ้นด้วย

2) ด้านการลดปริมาณมูลฝอย พบว่า มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในทีมวิจัยฝายชุมชนแม้ว่าผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษาแล้วก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ผู้วิจัยได้สังเกตโดยการเยี่ยมชมและพูดคุยกับทีมวิจัยฝายชุมชน พบว่าทุกคนได้มีการคัดแยกมูลฝอยอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลฝอยที่สามารถจำหน่ายได้ ในส่วนของการคัดแยกเพื่อทำปุ๋ยหมักนั้น ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีปริมาณมูลฝอยเปียกไม่มาก จึงเปลี่ยนเป็นการใช้วิธีขุดหลุมฝังกลบตามโคนต้นไม้แทน

ในส่วนของผู้ชมชน พบว่า บางหลังคาเรือนมีการคัดแยกมูลฝอยเพื่อจำหน่ายเช่นกัน จากเดิมที่ไม่เคยคัดแยก จากการสอบถามทราบว่า เนื่องจาก ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนซึ่งเป็นญาติกันได้แนะนำ และบางคนกล่าวว่า เห็นเพื่อนบ้านทำจึงทำตาม และทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำมูลฝอยบางส่วนไปจำหน่าย

2.7.3.2 ความต่อเนื่องของกระบวนการแก้ไขปัญหามูลฝอย

จากการพูดคุยกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนพบว่า ไม่มีความเคลื่อนไหวใดๆ ด้านการจัดการมูลฝอยเพิ่มเติมจากที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งด้านกระบวนการกลุ่ม และการประสานงานจากเทศบาล และชุมชน โดย พบปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินการขาดความต่อเนื่องดังนี้

1) การขาดผู้นำในการดำเนินงานและผู้ประสานงาน เนื่องจากในการดำเนินโครงการวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยค่อนข้างจะมีบทบาทมากในกระบวนการกระตุ้น ส่งเสริม และประสานงาน ระหว่างผู้ร่วมวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง เมื่อผู้วิจัยออกจากพื้นที่จึงขาดผู้ดำเนินการในส่วนนี้ และถึงแม้ว่าเทศบาลจะรับปากที่จะเป็นผู้ประสานงานก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถรับประกันได้ว่าจะสามารถดำเนินการได้ตามแผน ซึ่งเป็นความบกพร่องของการควบคุมกำกับงานที่ไม่มีการระบุบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานที่ชัดเจน ดังที่สมาชิกทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้สะท้อนว่า “ตอนนี้รู้สึกว่ามีคนนำ แต่ถ้าเทศบาลเข้ามาประสานงานเพื่อดำเนินการต่อก็จะดีมาก และยินดีให้ความร่วมมือเต็มที่ เพราะอยากให้ชุมชนมีการคัดแยกมูลฝอยที่เห็นได้ชัดเจน” (นางสน หมดละ) ส่วนนายสุมิตร ยีขุน ได้สะท้อนว่า “กลุ่มเรานั้นเล็ก มีแค่ 10 คน อยากให้มีเพิ่มขึ้นเยอะๆ คิดว่าต่อไปหากมีการดำเนินการต่อ คงต้องหาทางขยายกลุ่ม จะได้มีพลังมากขึ้น ซึ่งถ้าเทศบาลพร้อม เราก็พร้อม” ดังนั้น ในกรณีนี้ที่ชุมชนยังเปรียบเสมือนหน่ออ่อนที่เริ่มก่อกำเนิด แต่ยังไม่มีความแข็งแรงพอ ทางเทศบาลจึงยังคงต้องมียุทธศาสตร์ในการนำมากกว่าในการส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองได้ อันจะส่งผลต่อการดำเนินการในการจัดการมูลฝอยที่ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

2) ความพร้อมของเทศบาล จากการสัมภาษณ์เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข ได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของทางเทศบาลตำบลปริกทั้งในด้านบุคลากร เวลา และงบประมาณ โดยให้เหตุผลที่ขาดการดำเนินงานด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนปริกอย่างต่อเนื่องว่า “ตอนนี้ได้มีการเตรียมงบประมาณเพื่อดำเนินการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ไว้แล้ว ซึ่งทางนายกเทศมนตรีก็เห็นดีด้วย และจะดำเนินการพร้อมกันในทุกชุมชน และตอนนี้จัดของงบประมาณไปแล้ว แต่ยังไม่ได้รับ คาดว่าจะสามารถดำเนินการได้ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ อีกทั้งตอนนี้ เทศบาลมีงานยุ่งมากต้องดำเนินงานด้านอื่นด้วย คือการเตรียมการศึกษาดูงานประจำปี การจัดงานปีใหม่ วันเด็ก และวันสำคัญทาง

ศาสนาอิสลาม ซึ่งพี่เองก็อยากให้มีการสานต่อในส่วนของชุมชนปริกตก เพราะว่าหากไม่ดำเนินการต่อก็รู้สึกเสียดาย เพราะว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี และมีกลุ่มคนที่ทำงานด้วยอยู่แล้ว และอยากขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ ด้วย โดยเลียนแบบวิธีการที่ปริกตก” (กอเล็ม ดาอี (สัมภาษณ์), 2 พฤศจิกายน 2545)

ดังนั้นเทศบาลจึงควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อให้การดำเนินการมีความต่อเนื่อง โดยอาจจะต้องมีการแบ่งเวลา และมีการประชุมหารือร่วมกันระหว่างทีมวิจัยทั้ง 2 ฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ อันจะเป็นการปรับการทำงานให้ใกล้ชิดประชาชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความจริงจังต่อการแก้ปัญหา และยังเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

3. ผลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า การวิจัยครั้งนี้สามารถพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนปริกตกในการจัดการมูลฝอยในชุมชนได้ ดังนี้

3.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.1.1 การมีส่วนร่วมในขั้นศึกษาปัญหาและสถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชน

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นริเริ่ม โดยเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน ในฐานะทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ถึงแม้ว่าในการเริ่มต้นจะเกิดจากผู้วิจัยในการกำหนดประเด็นศึกษาด้านการจัดการมูลฝอย ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งของการดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากจากชุมชนไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มในการแสดงถึงความต้องการที่จะแก้ปัญหา หรือคิดเอง เริ่มต้นเอง แต่การเข้ามาของตัวแทนชุมชนกลุ่มเล็กๆ ในฐานะผู้ร่วมวิจัยโดยสมัครใจ และมีจิตสำนึกสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้วิธีการคิดเอง ทำเอง และแก้ปัญหาก่อน เป็นการเริ่มต้นที่ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นต่อมา

3.1.2 การมีส่วนร่วมในขั้นเสนอแนวทางและวางแผนแก้ปัญหา

กิจกรรมการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ เกิดจากการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ปัญหา ด้านมูลฝอยสู่ชุมชน ผ่านโครงการการอบรมเรื่องมูลฝอยและการสาธิตการทำปุ๋ยหมัก ก่อให้เกิดเวทีสาธารณะเพื่อระดมความคิดเห็นถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน เป็นลักษณะการ

มีส่วนร่วมในการร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็น ส่วนทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการชักชวนสมาชิกในชุมชนให้เข้าอบรม ร่วมกิจกรรมการนำเสนอข้อมูล ตลอดจนการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินการ และประเมินผลการดำเนินการ

3.1.3 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนแก้ปัญหา

ในขั้นการวางแผนแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน ลักษณะการมีส่วนร่วมคือ ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ร่วมกันอภิปราย ถกเถียง แสดงความคิดเห็น ร่วมกับฝ่ายปฏิบัติ โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงาน ในการจัดลำดับความสำคัญในการแก้ปัญหา และตัดสินใจในการเลือกแนวทางแก้ปัญหาที่เห็นว่าเหมาะสมกับศักยภาพ และทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน นำมากำหนดวิธีการ และขั้นตอนการดำเนินงาน เป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการและแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน

3.1.4 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการปฏิบัติ

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ ประชาชนได้ร่วมมือกันรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และชักชวนให้เกิดการทำกิจกรรมในการดูแล เก็บกวาดมูลฝอยบริเวณบ้านเรือนของตนและที่สาธารณะ โดยการเดินรณรงค์ แจกแผ่นพับประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ด้านมูลฝอย และลงมือในการเก็บกวาดบริเวณบ้านเรือนและที่สาธารณะ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน

3.1.5 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์

จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการดำเนินการแก้ไขปัญหาค่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือส่งผลให้บ้านเรือนและชุมชนปรกติมีความสะอาดเรียบร้อย สบายตาแก่ผู้ที่พบเห็นและผู้อยู่อาศัย เนื่องจากไม่มีมูลฝอยเกลื่อนกลาดตกค้างในบริเวณต่าง ๆ ป้องกันโรคติดต่อที่มาจากมูลฝอยมูลฝอย ผลทางอ้อมคือช่วยป้องกันโรคติดต่อที่มาจากมูลฝอย ช่วยให้คนในชุมชนมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น และที่สำคัญคือ กิจกรรมสาธารณะที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนย่อมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

3.1.6 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ในขั้นตอนนี้ประชาชนมีลักษณะของการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินการปฏิบัติหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็นระยะดังนี้

1) การประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลเป็นระยะๆ ลักษณะการประเมินผลแบบนี้ พบได้ในระหว่างกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นการประเมินร่วมกันของทีมวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย เป็นการสะท้อนกลับของข้อมูล หรือสิ่งที่ต้องปรับปรุงในระหว่างกระบวนการวิจัย เช่น การปรับเปลี่ยนเวลาในการประชุม การศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และเพิ่มศักยภาพในการจัดการมูลฝอย

2) การประเมินผลการดำเนินโครงการ เป็นการประเมินสรุปรวบยอด การประเมินผลลักษณะนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมประเมินว่าโครงการที่ได้กระทำลงไปนั้นมีความสำเร็จอย่างไร บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และควรปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ อย่างไร โดยวิธีการสังเกต สอบถามความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มีการประเมินหลังดำเนินโครงการ 2 ครั้ง คือ การประเมินโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและการสาธิตการทำปุ๋ยหมัก และโครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน

3) ประเมินผลระยะยาว เป็นการประเมินผลหลังจากการดำเนินโครงการสิ้นสุดแล้ว 2 เดือน โดยประเมินผลกระทบจากการดำเนินโครงการ ทั้งในด้านความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน การลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอย และความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการ และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยประเมินร่วมกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ประกอบกับการสังเกตและสัมภาษณ์

3.2 ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของประชาชนผู้มีส่วนร่วมได้ดังนี้ (สรุปดังตาราง 10)

ตาราง 10 การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนปริกตกในการจัดการมูลฝอย

ผู้มีส่วนร่วม	ขั้นตอนการมีส่วนร่วม						ระดับการมีส่วนร่วม
	ศึกษาปัญหา	เสนอแนวทางแก้ปัญหา	วางแผน	ปฏิบัติ	รับผลประโยชน์	ประเมินผล	
1.ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
2.ประชาชนทั่วไป	-	✓	-	✓	✓	-	ปานกลาง

3.2.1 ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน

3.2.1.1 ลักษณะการมีส่วนร่วม เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ร่วมวิจัย และเป็นแกนนำในการแก้ปัญหามูลฝอยของชุมชน โดยเป็นกลุ่มของประชาชนที่เป็นตัวแทนจากชุมชน ซึ่งรับสมัครจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ซึ่งในกิจกรรมการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ ได้เอื้อให้ชุมชนได้มี

โอกาสได้มีส่วนร่วมในการวิจัยตลอดกระบวนการ โดยมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นผู้ร่วมวิจัยในฐานะทีมวิจัยฝ่ายชุมชน โดยกระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ ผู้วิจัย ทีมวิจัยฝ่ายปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ ตัวแทนจากเทศบาลตำบลปริก และทีมวิจัยฝ่ายชุมชน โดยวิธีการประชุม การสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็น และการระดมสมอง เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ไป ตั้งแต่การรับรู้และศึกษาปัญหา สถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชน ซึ่งครอบคลุมถึงการออกแบบวิธีการดำเนินการวิจัยในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่จำเป็น เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูล กำหนดเป็นประเด็นปัญหาที่เป็นสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้การจัดการมูลฝอยของชุมชนไม่เป็นดังภาพที่พึงปรารถนา โดยการวิเคราะห์ตามมุมมองฝ่ายประชาชน ร่วมกันกับฝ่ายปฏิบัติที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานเทศบาลตำบลปริก จนสามารถกำหนดความลงตัวของปัญหาที่แท้จริงของการจัดการมูลฝอยในชุมชนได้ เพื่อนำไปพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหา การวางแผน การดำเนินการตามแผน และการประเมินผลการดำเนินงานในการแก้ปัญหาต่อไป ดังที่ได้แสดงผลของกระบวนการวิจัยในทุกขั้นตอนไปแล้ว

3.2.1.2 ระดับของการมีส่วนร่วม จากลักษณะของการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ขั้นศึกษาปัญหาจนถึงการติดตามประเมินผล และเป็นไปโดยสมัครใจ อีกทั้งมีความสม่ำเสมอในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกครั้งตลอดระยะเวลาของการวิจัย หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดของสมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2544) จัดได้ว่าการมีส่วนร่วมลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงระดับของการมีส่วนร่วมโดยรวมของประชาชนในระดับสูง

3.2.2 ประชาชนทั่วไป

3.2.2.1 ลักษณะการมีส่วนร่วม จากกระบวนการวิจัยพบว่า ประชาชนทั่วไปมีลักษณะของการมีส่วนร่วม เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) เป็นผู้ให้ข้อมูลและเสนอความคิดเห็น จากขั้นตอนการศึกษาปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน ประชาชนทั่วไปเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย ผ่านข้อคำถามต่างๆ ในแบบสอบถาม เพื่อให้ทีมวิจัยสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และกำหนดเป็นปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตกในที่สุด นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะและแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน ผ่านโครงการจัดอบรมความรู้เรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก ซึ่งทีมวิจัยได้นำแนวทางการแก้ปัญหาที่สมาชิกในชุมชนเสนอ มาพิจารณาเพื่อคัดเลือกแนวทางที่เป็นไปได้

2) ร่วมปฏิบัติในกิจกรรมการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน ได้แก่ การให้ความร่วมมือในการรักษาความสะอาดในชุมชน โดยการร่วมแรงในการเก็บกวาดบริเวณบ้านเรือนของตน ตามโครงการรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนปรกติทกมีความสะอาดเรียบร้อยมากขึ้น

3.2.2.2 ระดับการมีส่วนร่วม เมื่อพิจารณาจากลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนปรกติทก ในกลุ่มประชาชนทั่วไป ซึ่งมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ถูกสัมภาษณ์ตามความต้องการ มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น จัดได้ว่าประชาชนกลุ่มนี้มีส่วนร่วมโดยรวมในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดของสมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2544)

4. ผลด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอย

ผลจากการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของสมาชิกผู้มีส่วนร่วมเป็นทีมวิจัยฝ่ายชุมชนในเรื่องของมูลฝอย ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยสามารถพัฒนาสมาชิกได้พร้อมๆ กัน ไปทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และทักษะการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามแนวคิดของ Bloom และคณะ (1971, อ้างถึงใน อุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2537) ที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ด้านการเรียนรู้ที่แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านความรู้สึก (Affective Domain) และด้านการปฏิบัติ (Psycho-motor Domain) ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนท่านหนึ่ง ได้กล่าวว่า “การเข้าร่วมทีมวิจัย ช่วยให้มี ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของมูลฝอยมากขึ้น และชัดเจนขึ้น จากเดิมที่ไม่ได้สนใจที่จะศึกษา จึงรู้เพียงผิวเผิน พูดย่างๆ คือตอนนี้ทั้งรู้สึก และรู้กว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเทคนิค วิธีการต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการมูลฝอย” (สุมิตร ยีขุน (สัมภาษณ์), 25 สิงหาคม 2545) ความรู้ความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เชื่อมโยงปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในระดับความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Domain) นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย นอกจากจะเกิดจากการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับสมาชิกโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการและฝึกอบรมแล้ว การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมีการพัฒนาเป็นกระบวนการและเป็นขั้นตอน ตามพลวัตของกระบวนการวิจัย สังเกตได้จากเมื่อผ่านกระบวนการวิจัยไประยะหนึ่งการได้ลงมือปฏิบัติจริงในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ที่ต้องลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้สึก นึกคิด และความตระหนักต่อปัญหามูลฝอยในชุมชนของตนอย่างเห็นได้ชัด (Affective Domain) จากการประเมินตนเองของท่านหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักที่เกิดขึ้น โดยกล่าวว่า “เมื่อก่อนพี่ไม่เคยสนใจเรื่องมูลฝอยเลย และไม่เคยคิดว่าจะ

เป็นปัญหา แต่ที่มาเข้าร่วมทีมวิจัยเพราะชอบทำกิจกรรม แต่ตอนนี้มีความรู้สึกว่าคุณไม่ได้แล้วที่จะเห็นผลฝอยเคลื่อนกลาด ไม่เป็นที่เป็นทาง และรู้สึกผิดหากไม่คัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง มันซึมซับเข้ามาโดยไม่รู้ตัว” (สาวิตรี หล่าบุญ (สัมภาษณ์), 25 สิงหาคม 2545) นอกจากนี้ยังมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมประชุมและมีความตรงต่อเวลาเพิ่มมากขึ้น กล่าวพูดกล้าแสดงความคิดเห็น อีกทั้งมีการพูดคุยถึงปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชนระหว่างสมาชิกด้วยกัน และการชักชวนให้กลุ่มและเพื่อนบ้านช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด และคัดแยกมูลฝอยในบ้านเรือนของตน แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและประเมินค่าสิ่งที่คุณเห็นว่าเหมาะสม และแสดงให้เห็นถึงความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม และเรียนรู้

จากการเกิดสำนึกในปัญหาด้านมูลฝอยและการพัฒนาชุมชน จึงมีการผสมผสานปัญญาและความตระหนัก รู้สึกนึกคิด สู่การปฏิบัติ (Psycho-motor Domain) คือ (1) การปฏิบัติเพื่อพัฒนาชุมชนผ่านโครงการด้านการจัดการมูลฝอยที่ได้ร่วมกันแสวงหาแนวทาง จัดทำ และลงมือปฏิบัติในกิจกรรมสาธารณะ และ (2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองด้านการจัดการมูลฝอย โดยผู้วิจัยได้สังเกต และไปเยี่ยมบ้านของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ประกอบกับการประเมินผลกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน พบว่า ทุกคนได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยตามบริบทของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสะอาดเรียบร้อยของบ้านเรือนและบริเวณบ้านเรือน และทุกหลังคาเรือนมีการคัดแยกประเภทมูลฝอยไว้เพื่อการรีไซเคิล และพยายามลดการใช้ถุงพลาสติก ซึ่งหากหลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ ก็พยายามใช้ซ้ำให้นานที่สุดก่อนทิ้ง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สอดคล้องกับ ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) ที่ว่า “มีส่วนร่วมเพื่อที่จะเรียนรู้ และเรียนรู้เพื่อที่จะมีส่วนร่วม” คือการเรียนรู้ไม่เพียงแต่เป็นการเรียนเพื่อรู้ ให้ตอบคำถามได้ แต่ต้องเป็นการเรียนเพื่อสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์กับตนเอง และสังคมได้ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะด้วย ในขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมก็ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน (เดวิท แมททิวส์, 2540) ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามระดับของการมีส่วนร่วม ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก ย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้มาก โดยทีมวิจัยได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วมในระดับมาก คือมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่กระบวนการศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ และประเมินผล ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในประสบการณ์หลากหลายรูปแบบ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมตามแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด คือมีการคัดแยกมูลฝอยที่จำหน่ายได้เพื่อจำหน่าย หรือมอบให้กับชาเล้งโดยไม่มีการซื้อเอาแต่อย่างใด มีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และการรักษาความสะอาดของบ้านเรือนและบริเวณเพื่อเป็นแบบอย่าง ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในผลด้านกระบวนการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุพิระ ลัดดาชยาพร และอารีย์ ลัดดาชยาพร (2542) ซึ่งพบว่า กระบวนการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของ

ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับปัญหามูลฝอยของชุมชน ตั้งแต่ขั้นตอนการคิด การตัดสินใจ เรียนรู้และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน สามารถสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับบุคคลที่เข้าร่วมกระบวนการได้ โดยประเมินจากการมีผู้เข้าร่วมกระบวนการศึกษา ได้นำเสนอให้ตนเองเป็นครัวเรือนหรือสถานประกอบการตัวอย่าง ในการจัดการมูลฝอยอย่างถูกต้อง แต่ในส่วนของชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่เกิดการเรียนรู้ด้านการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดที่ชัดเจน เนื่องจากมีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยน้อย ถึงปานกลาง และมีโอกาสในการได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ที่น้อยกว่า

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

1.1 พัฒนาการการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน

จากกระบวนการวิจัยในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนในพื้นที่ชุมชนปริกตก เทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา พบว่า สามารถพัฒนาผลด้านกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น โดยการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น อาจเกิดมาจากกระบวนการในหลายขั้นตอน ในที่นี้ผู้วิจัยจะอภิปรายโดยแบ่งตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการมูลฝอย ของสุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2543) ดังนี้

1.1.1 ร่วมรับรู้

สถานการณ์ปัญหาด้านมูลฝอยของเทศบาลตำบลปริก จากการเริ่มขยายตัวของชุมชนเมือง ทำให้เทศบาลตำบลปริกเริ่มประสบปัญหาด้านการจัดการมูลฝอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องงบประมาณในการจัดการ ทั้งในด้านการจัดเก็บ และการกำจัดที่เหมาะสม ดังนั้นการลดปริมาณมูลฝอยจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนซึ่งเป็นผู้ก่อมูลฝอย แต่ในส่วนของชุมชนนั้นพบว่า ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยน้อยถึงไม่มีส่วนร่วมเลย โดยประเมินจากการมีส่วนร่วมขั้นต่ำ คือการรับรู้ปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชน พบว่าชุมชนไม่มีการรับรู้ถึงปัญหามูลฝอยของชุมชน ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากความเคยชินจากวิถีชีวิตเดิม ๆ ที่มีเทศบาลเป็นผู้จัดการให้ทั้งหมด ดังที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับสมาชิกในชุมชนท่านหนึ่งถึงประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนได้ระบุถึงปัญหาน้ำเสีย การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น โดยไม่ได้ระบุว่ามูลฝอยเป็นปัญหาของชุมชน และเมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงประเด็นปัญหาด้านมูลฝอย ก็ไม่ได้รับ

คำตอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนไม่มีความรับรู้ถึงปัญหามูลฝอย นอกจากนี้วิถีชีวิตและการบริโภคของชุมชน ยังคงความเป็นชนบทอยู่มาก จึงทำให้ปริมาณมูลฝอยไม่มากนัก ชุมชนจึงไม่ได้เรียนรู้หรือสัมผัสกับปัญหามูลฝอยอย่างเป็นทางการได้ อีกทั้งการดำเนินงานของหน่วยงานท้องถิ่นที่ผ่านมา เทศบาลก็ไม่ได้เน้นการประชาสัมพันธ์ด้านข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ชุมชน อาจทำให้ชุมชนรับรู้ปัญหาได้น้อย

จะเห็นได้ว่าการรับรู้ปัญหาของภาครัฐและประชาชนด้านมูลฝอยจะมีช่องว่างที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหามูลฝอยอยู่ ดังนั้นการสร้างการรับรู้ร่วมกัน จึงเป็นส่วนสำคัญที่ผู้ที่เกี่ยวข้องสมควรจะคำนึงถึง (สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, 2543) โดยกระบวนการวิจัยในครั้งนี้มีการเปิดโอกาสให้ชุมชน ได้มีการรับรู้ถึงประเด็นด้านมูลฝอยชุมชน ผ่านขั้นตอนและวิธีการดังนี้

1) การประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยในขั้นตอนของการเตรียมวิจัย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยชุมชนโดยผู้วิจัย ทั้งจากการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการ โดยการจัดประชุมกลุ่มเป้าหมาย เพื่อชี้แจงโครงการวิจัย และการแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการ อย่งไรก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวนับว่าเป็นเพียงขั้นตอนแรกในการสร้างการรับรู้ถึงประเด็นปัญหามูลฝอยในชุมชนปรกติเท่านั้น ยังไม่สามารถนำไปสู่การตระหนักในปัญหามูลฝอยชุมชนได้ แต่ก็นับว่าสามารถสร้างแรงกระตุ้นให้ชุมชนเริ่มเกิดการรับรู้ในเรื่องของมูลฝอยมากขึ้น

2) การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยผู้วิจัยในขั้นเตรียมทีมวิจัย ในส่วนของเนื้อหาของกระบวนการ สามารถสร้างการรับรู้ถึงปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชนในระดับที่เข้มข้นมากขึ้น ซึ่งดำเนินการใน 2 ส่วน ได้แก่

2.1) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่จัดในกระบวนการนี้ครอบคลุมตั้งแต่การรับรู้สภาพการณ์ด้านมูลฝอยในภาพรวมของประเทศและในระดับท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยชุมชน และแนะนำโครงการวิจัยในครั้งนี้ นับได้ว่าเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญที่เปิดช่องทางให้ผู้รับรู้ปัญหาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการมูลฝอยชุมชนต่อไป

2.2) การอบรมทีมวิจัย เป็นขั้นตอนที่สำคัญและมีประสิทธิภาพในการสร้างการรับรู้ถึงปัญหาด้านมูลฝอยอันนำไปสู่ความตระหนักได้มากขึ้น ซึ่งการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยวิธีการอบรมนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการให้สิ่งแวดล้อมศึกษาแก่ชุมชน โดยการพยายามให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารด้านมูลฝอยแก่ชุมชน และใช้เทคนิคที่เข้าใจได้ง่าย ได้แก่ การใช้โปสเตอร์ประกอบการให้ความรู้โดยใช้รูปภาพสื่อความหมาย การให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในประเด็นต่างๆ อันก่อให้เกิดความมั่นใจ การโยนคำถามที่ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปรียบเทียบ และ

เริ่มสังเกต ใส่ใจกับประเด็นด้านมูลฝอยในชุมชนของตน ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาในการอบรม ทีมวิจัยครั้งที่ 1 ที่ชุมชนเริ่มมีการสังเกตถึงประเด็นปัญหามูลฝอยชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ

ข้อสังเกตคือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการมากนัก คือไม่เน้นที่การบรรยายทางวิชาการ แต่เน้นที่การพูดคุย แสดงความคิดเห็น ถกเถียงปัญหา เป็น เทคนิคทางจิตวิทยา และสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้เข้าร่วมได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอ ของปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543)

3) การได้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการรับรู้ที่หนักแน่นมากขึ้น เนื่องจาก ผู้เข้าร่วมสามารถสัมผัสกับปัญหาได้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง ในการวิจัยนี้ มีขั้นตอนที่ผู้เข้าร่วม ได้ลงมือปฏิบัติจริงได้แก่ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอยในชุมชน 2 ด้านคือ

3.1) การรวบรวมมูลฝอยด้านปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย ซึ่งผู้เข้าร่วมได้ สัมผัสกับมูลฝอยของชุมชนจากประสบการณ์ตรง และเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ทั้งจากการสัมผัส โดยตรง การได้เห็นภาพ และการได้กลิ่น ดังที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้แสดงความรู้สึกว่า “การได้ลงมือ คัดแยกขยะด้วยตนเอง ทำให้เห็นภาพว่าขยะในแต่ละครัวเรือนที่คิดว่ามีไม่มาก แต่เมื่อมารวมกัน แล้วมีปริมาณมากและสกปรกมากด้วย หากคนชุมชนมีการคัดแยกของที่เน่าเสียได้ก่อนทิ้งลงถัง ก็ คงไม่สกปรกขนาดนี้” (นางสน หมดและ) แสดงให้เห็นถึงการรับรู้ปัญหาจากการไม่คัดแยกมูลฝอย อินทรีย์ก่อนทิ้ง ทำให้เกิดการเน่าเสีย และความสกปรกสูงจากประสบการณ์ตรงของตนเอง

3.2) การรวบรวมข้อมูลความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม ของประชาชนในชุมชน ปริกตกด้านการจัดการมูลฝอย มีส่วนเอื้อให้เกิดการรับรู้ถึงปัญหา ทั้งในส่วนของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน เอง เนื่องจากเกิดการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากขึ้น และยังเป็นการกระตุ้นชุมชนในทางอ้อม ทำให้ ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดการรับรู้และทบทวนถึงประเด็นด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนด้วยทางหนึ่ง

สรุปได้ว่าการรับรู้ในประเด็นปัญหามูลฝอยของชุมชนถือเป็นการพัฒนาการรับรู้ตั้งแต่ ระดับปัจเจกบุคคลเพื่อให้เกิดความสำนึกในปัญหา อันจะนำไปสู่ช่องทางการเข้ามามีส่วนร่วมใน การจัดการมูลฝอยของประชาชนในขั้นตอนต่อ ๆ ไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ สุนีย์ มัลลิกะ มาลย์ (2543) และสอดคล้องกับข้อสรุปของ โรจน์จรรย์ย์ ด่านสวัสดิ์ (2541) ที่ว่า ระดับการมีส่วนร่วม จะเริ่มต้นที่การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและค่อย ๆ ยกระดับขึ้นสู่การร่วมตัดสินใจในทุกขั้นตอน อันจะส่ง ผลให้ประชาชนเกิดการรับรู้และตระหนักในปัญหาของตนเอง

1.1.2 การร่วมคิดและแสดงความคิดเห็น

เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรับรู้ข้อมูลด้านมูลฝอยชุมชน ประกอบกับรูปแบบการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เอื้อให้ชุมชนได้ร่วมกันคิด และแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระตลอด

กระบวนการวิจัย พร้อมกับการส่งเสริมแนวคิดที่ว่า “ทุกความคิดมีค่า อย่างเท่าเทียม” ให้กับทีมวิจัยก็ เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนาความมั่นใจให้เกิดการกล้าแสดงความคิดเห็นของชุมชนมากขึ้น สอดคล้อง กับเทคนิคทางจิตวิทยาของปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) ที่กล่าวว่า การสร้างความภูมิใจให้ กับสมาชิก โดยการให้ความสนใจกับสมาชิกในทุกๆ ความคิดเห็นและทุกๆ คนอย่างเท่าเทียมกัน สามารถกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้

สำหรับการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าร่วมคิดและแสดงความคิดเห็นนั้น เกิดผลในทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมายคือ

- 1) กลุ่มทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ได้มีโอกาสในการร่วมคิด แสดงความคิดเห็นตลอดกระบวนการ วิจัย ตั้งแต่ขั้นตอนของการศึกษาปัญหา จนถึงขั้นสุดท้ายคือการติดตามประเมินผล
- 2) กลุ่มประชาชนทั่วไป ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการตอบแบบสอบถามด้านความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน และแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางการ แก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชนผ่านโครงการอบรมเรื่องมูลฝอย และสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

1.1.3 ร่วมดำเนินการ

การร่วมดำเนินการ เกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่การร่วมดำเนินการ ในขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัย และการร่วมดำเนินการตามโครงการในการแก้ไขปัญหา มูลฝอยในชุมชน ซึ่งการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และร่วมดำเนินการตลอด กระบวนการ ส่งผลต่อความสำเร็จและความต่อเนื่องไปยังขั้นตอนต่อ ๆ ไปได้ ดังเช่นการได้ร่วม แสดงความคิดเห็น และร่วมดำเนินการในการออกแบบและกำหนดวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้านมูลฝอยในชุมชน ก่อให้เกิดการร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังกรณีการร่วมดำเนินโครงการร่วมกันระหว่างเทศบาลตำบลปริก และทีมวิจัยในการ ระดมความคิดเห็นของชุมชน ซึ่งนอกจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนจะมีส่วนร่วมในการดำเนินการแล้ว ยัง สามารถระดมความร่วมมือจากประชาชนทั่วไปในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการได้เป็นที่ น่าพอใจ อาทิเช่น การระดมความร่วมมือผ่านโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะให้กับชุมชน รวมทั้งก่อให้เกิดความรู้สึก ผูกพัน และรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของทีมนักวิจัยฝ่ายชุมชน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความรู้สึก ภาคภูมิใจและมีความมั่นใจเพิ่มมากขึ้นถึงศักยภาพของตนเองจากความสำเร็จเล็กๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่ง ดังเกิดได้จากความกระตือรือร้นที่เพิ่มขึ้นของทีมนักวิจัยฝ่ายชุมชน หลังการดำเนินโครงการต่างๆ ที่ตน ได้มีส่วนร่วมในการกำหนด และรับผิดชอบ ดังเช่นกรณีที่เกิดการชักชวนสมาชิกในทีมวิจัยด้วยกัน

ให้ประพจน์ตัวเป็นแบบอย่างด้านการจัดการมูลฝอยแก่ชุมชน หลังการดำเนินโครงการอบรมเรื่อง มูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

จากปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงการเริ่มรับรู้ความสามารถของตนเอง และเชื่อมั่นใน ศักยภาพของตนเองมากขึ้น ซึ่ง Bandura (1977 อ้างถึงในกนกพร สุทธิรักษ์, 2543) ได้อธิบายว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนี้ พัฒนามาจากปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ การได้รับผลสำเร็จในการ กระทำ คือการที่โครงการได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนเป็นจำนวนมาก และมี บรรยากาศที่ดี สนุกสนาน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2544) ที่ว่า ความสำเร็จเล็กๆ ช่วยเสริมความมั่นใจในการพึ่งตนเอง แต่สิ่งดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นง่ายและรวดเร็ว หากจะค่อยๆ สั่งสมความมั่นใจ และความสำนึกพึ่งตนเองทีละเล็กทีละน้อย แล้วขยายสู่จิตสำนึก สาธารณะได้ในที่สุด

1.1.4 ร่วมประเมินผลและติดตามตรวจสอบ

ทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ จะมีการประเมินผลและสะท้อนการปฏิบัติเป็น ระยะ ๆ เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างทันที่ ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการประเมินผลที่นำไปสู่การปรับปรุงได้แก่ การที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน มีการประเมินตนเองถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนในการปฏิบัติตนตามแนวคิดการลดปริมาณ มูลฝอย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในขั้นตอนของการร่วมดำเนินการ (1.1.3) หรือกรณีการประเมิน ศักยภาพของตนเองในการดำเนินการแก้ไขปัญหามูลฝอยว่าควรเริ่มจากกิจกรรมง่าย ๆ ก่อน ได้แก่ การ แก้ไขปัญหาด้านความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน ก่อนที่จะดำเนิน โครงการที่ซับซ้อนมากขึ้นคือ โครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ และควรเพิ่มการเรียนรู้และศักยภาพของตนเองด้วยการทัศน ศึกษาดูงานด้านการจัดการมูลฝอย เนื่องจากเห็นว่าการศึกษาดูงานจะช่วยให้ได้เรียนรู้ประสบการณ์ จากผู้ที่เคยดำเนินการจัดการมูลฝอยที่ประสบความสำเร็จ และสามารถนำมาปรับใช้กับชุมชนปรก ติงได้ต่อไป

นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้ร่วมติดตามตรวจสอบความต่อเนื่องของการดำเนินการแก้ไขปัญหามูลฝอยและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินการ โดยได้สะท้อนถึงปัญหาเรื่องของการขาด ผู้นำและขาดการประสานงานระหว่างชุมชนกับเทศบาล ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ ศึกษาไปแล้ว นับว่าเป็นผลดีในการช่วยให้เห็นจุดบกพร่องของการดำเนินงาน ซึ่งหากได้รับการ แก้ไขได้ทันที่จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ก็สามารถก่อให้เกิดความต่อเนื่องและความเข้มแข็งในการ ดำเนินการต่อไปได้

1.1.5 ร่วมรับผิดชอบ

การร่วมรับผิดชอบของชุมชนในการดำเนินโครงการด้านมูลฝอยในชุมชนนั้น ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในขั้นตอนของการศึกษาสำรวจหาแนวทางแก้ไขปัญหามา จากสถานการณ์ที่มีความไม่มั่นใจถึงความสำเร็จในการระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหามา แต่ความรู้สึกร่วมกันที่อยากจะทำให้ได้ดีที่สุด ก็สามารถหาทางออกในการแก้ไขปัญหามาให้ลุล่วงไปได้ โดยได้เสนอให้ระดมคนผ่านการสาธิตการทำปุ๋ยหมัก ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในส่วนของการวิจัยในบทที่ 4 ดังที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “โครงการนี้เป็นโครงการของชุมชนเราเอง ไม่ใช่ของนักศึกษาหรือของเทศบาล ดังนั้นเราต้อง กล้าคิด กล้าทำ ถ้าล้มเหลวก็คือว่าเป็นบทเรียนให้แก้ไขต่อไป ที่สำคัญคือรับผิดชอบหน้าที่ของตนเองให้เต็มที่และดีที่สุด” (นางสน หมดละ) ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสำนึกความรับผิดชอบ และความเป็นเจ้าของโครงการแล้ว ยังเป็นการให้กำลังใจซึ่งกันและกันในการทำงานอีกด้วย

นอกจากนี้ความรู้สึกรับผิดชอบได้ขยายผลไปสู่เทศบาลด้วย เนื่องจากการได้เข้ามามีส่วนร่วมของเทศบาลในการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความจริงใจที่จะเปิดโอกาส และมอบอำนาจให้ชุมชนอย่างเต็มที่ในการคิดและเสนอโครงการต่าง ๆ ดังที่นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลปรือ ได้กล่าวชื่นชมทีมวิจัยฝ่ายชุมชนในการกล่าวเปิดโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและการสาธิตทำปุ๋ยหมักว่า “โครงการที่เกิดขึ้นเป็นโครงการของชาวปรือตกเอง เทศบาลเป็นเพียงผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจที่ชุมชนได้มีส่วนผลักดันให้เกิดการดำเนินโครงการต่าง ๆ ด้วยตนเอง”

อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ ยังไม่ได้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบเนื่องจากกระบวนการวิจัยยังไม่ได้ดำเนินการ จนถึงขั้นการขยายผลการมีส่วนร่วมไปยังชุมชนส่วนใหญ่ได้

1.1.6 ร่วมขยายผล

ดังที่กล่าวแล้วว่ายังมีข้อจำกัดในการขยายผลไปยังชุมชนส่วนใหญ่ แต่ก็มีบางส่วนที่มีการขยายผลจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนไปยังเพื่อนบ้านและบุคคลในครอบครัว โดยการชักชวนให้มีการคัดแยกมูลฝอยและรักษาความสะอาดของบ้านเรือนของตน นอกจากนี้ยังมีการขยายแนวคิดไปยังชุมชนข้างเคียง จากการดำเนินโครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน ที่มีการชักชวนให้อาสาสมัครสาธารณสุขจากชุมชนข้างเคียงให้มาร่วมดำเนินการด้วย และมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงความเป็นมาของการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดความต้องการที่จะให้ชุมชนของตนเองมีการดำเนินโครงการในลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนปรือตกบ้าง

และจากการประเมินผลโครงการวิจัยพบว่า โอกาสในการขยายผลไปสู่ชุมชนส่วนใหญ่ และชุมชนอื่น ๆ ในเขตเทศบาลตำบลปรักมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากเทศบาลปรักได้จัดเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อดำเนินโครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ในทุกชุมชน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย ทั้ง 6 ขั้นตอนดังกล่าว ยังคงต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยบทบาทการนำในระยะแรกยังคงต้องเป็นของหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากชุมชนไม่ได้เป็นชุมชนที่มีความพร้อมด้านความเข้มแข็งมาก่อน ดังจะเห็นได้จากการขาดความร่วมมือระหว่างเทศบาลกับชุมชนที่ผ่านมา หลังจากผู้วิจัยออกจากพื้นที่วิจัยไปแล้ว ทำให้การเคลื่อนไหวต่างๆ หยุดชะงัก ทั้งนี้สุพรรณิ ไชยอำพรและสนิท สมัครการ (2542) ได้เสนอแนวทางในการบำรุงรักษาความต่อเนื่องของการดำเนินการว่า ในขั้นแรก ๆ เจ้าหน้าที่ของรัฐควรมีบทบาทในการนำมากกว่า ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา หรือในชุมชนที่ยังขาดความพร้อม นอกจากนี้ในกระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาร่วมกับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบที่เป็นการสร้างเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชาวบ้านเข้มแข็งนั้นไม่สามารถทำให้สำเร็จในระยะเวลาอันรวดเร็วได้ เนื่องจากมีเงื่อนไขหลายประการที่จะต้องคำนึงถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความพร้อม ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ สุริยา วีรวงศ์ (ม.ป.ป.)

ดังนั้นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมได้อย่างต่อเนื่องและในทิศทางที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนปรักตกจากกลไกภาครัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็น ควบคู่ไปกับการพัฒนาความเข้มแข็ง และภาวะการเป็นผู้นำให้แก่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแกนนำในการจัดการมูลฝอยในภาคประชาชน เพื่อให้สามารถทำงานและนำตัวเองและผู้อื่นได้

1.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการจัดการมูลฝอยชุมชน จึงควรส่งเสริมให้ประชาชนมีการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เนื่องจากแต่ละขั้นตอนมีความต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อขั้นตอนต่อไป โดยการมีส่วนร่วมในทุกระดับขั้นนั้นส่งผลให้เกิดการดำเนินกิจกรรมในการจัดการมูลฝอยในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และยังก่อให้เกิดกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกสาธารณะ และได้รับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอย จนสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและเป็นแกนนำในการดำเนินการด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ อรพินท์ สพโชคชัย (2538) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า มิใช่เป็นการดำเนินการในลักษณะการสั่งการ

หรือดำเนินการโดยลำพังฝ่ายเดียว การพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมในกระบวนการคิดและตัดสินใจอนาคต ถือเป็นกระบวนการที่พยากรณ์อนาคตมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชน เมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมคิดวิธีการและหาทางออก จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ และมีความภาคภูมิใจในผลงานจากกิจกรรมที่ตนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประกอบกับการที่ชุมชนได้รับมอบอำนาจที่จะผลักดันให้เปลี่ยนแปลงได้ โดยการสนับสนุนของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง (เทศบาลตำบลปริก) ทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และราบรื่น

นอกจากนี้แนวทางการปฏิบัติในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามูลฝอยชุมชนของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน (ม.ป.ป.) 2 ประการด้วยกันคือ

1) ยุทธศาสตร์การสร้างวิสัยทัศน์และจิตสำนึก คือให้ชุมชนมีจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของการกำจัดมูลฝอยเพื่อให้ชุมชนน่าอยู่ อันเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหา และการวิจัยในครั้งนี้ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้ปัญหา ศึกษาปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญหา การตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตามแผนการแก้ปัญหา และการร่วมประเมินผล ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบ 2 ทาง โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การอภิปราย การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และยังมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่กำหนดโดยรูปแบบการวิจัยได้แก่ การจัดอบรม การทัศนศึกษาดูงาน เป็นต้น ทำให้ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร แนวปฏิบัติ และวิธีการกำจัดมูลฝอยที่ถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งทราบผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหานั้น กระบวนการเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมจิตสำนึกที่จะดูแลรักษาชุมชนของตน ดังจะเห็นได้จากการที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเกิดการพัฒนาวิสัยทัศน์ และจิตสำนึกผ่านการจัดทำโครงการและการปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชนด้านการลดปริมาณมูลฝอย

2) ยุทธศาสตร์การจัดการเชิงภาคี คือการพยายามให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการมูลฝอยชุมชน ซึ่งได้แก่ การส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่เทศบาลตำบลปริก ชุมชน และนักวิชาการได้เข้ามามีส่วนร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเกิดการประสานงาน เพื่อให้เกิดผลดีต่อการปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและความเป็นไปได้

อนึ่งความสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการมูลฝอยชุมชนในทุกขั้นตอน ยังเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมที่ลดการพึ่งพาและรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก ดังจะเห็นได้จากการที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน และมีมติ

ร่วมกันในประเด็นปัญหาเรื่องของถั่งรอกับมูลฝอยไม่เพียงพอ ว่าไม่เป็นปัญหาสำหรับชุมชนปรกติ เนื่องจาก การแก้ไขปัญหาโดยการจัดหาถั่งรอกับมูลฝอยนั้น เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ และระบบปัญหาที่ชุมชนสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้เป็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

1.3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

จากผลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 นั้นจะเห็นได้ว่าระดับหรือความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับโอกาส และสถานการณ์ที่จะเอื้ออำนวยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายโดยใช้กรอบแนวคิดของสมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2544) สามารถจำแนกระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งมีระดับที่แตกต่างกันของกลุ่มประชาชนในชุมชนปรกติ ดังนี้

1) ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีส่วนร่วมในระดับที่น้อย ถึง ปานกลาง ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้วัดระดับการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ แต่สังเกตจากลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยผู้ที่มีส่วนร่วมในระดับน้อย คือกลุ่มประชาชนที่รับทราบการดำเนินโครงการด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน ได้แก่ การรับทราบโครงการวิจัย การรับทราบถึงการขอความร่วมมือในการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดการมูลฝอยในชุมชน ได้แก่ โครงการรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกันรักษาความสะอาดในชุมชน และได้ร่วมออกแรงและให้ความร่วมมือในการทำความสะอาดบริเวณบ้านเรือนของตนเอง ตามการประชาสัมพันธ์และการชักชวนจากทีมวิจัยและผู้ร่วมรณรงค์ ซึ่งบัญญัติ แก้วส่อง (2543) ได้จัดให้ผู้ที่มีส่วนร่วมลักษณะนี้ในเชิงคุณภาพว่า เป็นการมีส่วนร่วมเทียม (Pseudo-Participation) หรือการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ เนื่องจาก ไม่ได้มีโอกาสใดๆ ในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ เพียงแต่ให้ความร่วมมือ และกระทำตามการตัดสินใจของผู้อื่นเท่านั้น

สำหรับผู้ที่มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ได้แก่กลุ่มประชาชนที่ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือความต้องการต่าง ๆ ด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน ได้แก่การแสดงความคิดเห็นในการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหามูลฝอยในชุมชน ผ่านเวทีในโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก หรือการแสดงความคิดเห็น และความต้องการผ่านการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลของชุมชนปรกติจากขั้นตอนของการศึกษาปัญหามูลฝอยชุมชน ซึ่งหากประเมินในเชิงคุณภาพตามกรอบแนวคิดของ บัญชร แก้วส่อง (2543) แล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมบางส่วน (Partial Participation) คือ ถึงแม้จะมีโอกาสในการเสนอและแสดงความคิดเห็น แต่ก็ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในการคัดเลือก เนื่องมาจากกระบวนการวิจัยยังไม่สามารถพัฒนาจนถึงขั้นของการจัดประชาพิจารณ์ในชุมชนได้

2) ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน เป็นกลุ่มประชาชนที่มีส่วนร่วมในระดับมาก เนื่องจากได้เข้าร่วมกระบวนการในการศึกษาวิจัย ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยในชุมชนตลอดกระบวนการ และเป็นไปโดยความสมัครใจ จัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) คือมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ และได้รับการรับฟังจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และได้รับการยอมรับเป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงการได้รับมอบอำนาจของประชาชนผู้เข้าร่วม (บัญญัติ แก้วส่อง, 2543)

นอกจากนี้หากพิจารณาตามมาตรวัดการมีส่วนร่วมของ Kasperson and Breitbank (1969) แล้ว แสดงให้เห็นถึงคุณภาพในการเข้าร่วมที่มีประสิทธิภาพของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน สืบเนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมโดยความสมัครใจและมีความสม่ำเสมอในการเข้าร่วม มีการเสียสละเวลา แรงกาย และทุนทรัพย์ในบางโอกาส เช่น การจัดหาของว่างระหว่างการประชุมร่วมกันในทีมวิจัย ในส่วนของความไม่ตรงต่อเวลาในการเข้าร่วมประชุมในช่วงแรก ๆ นั้น เนื่องจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน ซึ่งนอกจากจะช่วยสามีในการหาเลี้ยงครอบครัวแล้วยังต้องทำงานภายในบ้านอีกด้วย แต่เมื่อผ่านขั้นตอนในกระบวนการวิจัยไประยะหนึ่ง สังเกตได้ว่าเริ่มมีความพร้อมเพรียงมากขึ้น เนื่องจากมีการจัดสรรเวลา และเตรียมตัวเพื่อการประชุม เป็นการปรับตัวเพื่อให้สามารถจัดสรรเวลาได้ให้ไม่กระทบกับวิถีชีวิตเดิมของตนเอง และการดำเนินงานทุกขั้นตอนเป็นการดำเนินงานโดยกลุ่ม โดยยึดถือมติของกลุ่มหลังจากผ่านการแสดงความคิดเห็น และพินิจพิเคราะห์อย่างเป็นขั้นตอนแล้ว

กล่าวโดยสรุปถึงพัฒนาการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนปริกตกนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จากการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับที่น้อยมากถึงไม่มีส่วนร่วมกับการจัดการมูลฝอยเลย หลังจากผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปแล้ว พบว่าชุมชนได้รับโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมหลายระดับด้วยกัน ตั้งแต่ระดับน้อย ถึงระดับมาก คือมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนแตกต่างกันไปตามลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการรับรู้ในประเด็นปัญหามูลฝอยในระดับชุมชน จนถึงการร่วมกันดำเนินกิจกรรมสาธารณะในการจัดการมูลฝอยอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการเริ่มต้นที่ดีในการปลูกฝังแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้กับชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่รอคอยการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกหรือหน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังช่วยให้รัฐกับประชาชนใกล้ชิดกันมากขึ้น ลดระบบการทำงานแบบสั่งการไปยังผู้นำชุมชน เป็นการทำงานในแนวราบมากขึ้น และช่วยลดช่องว่างระหว่างภาครัฐกับประชาชน อย่างไรก็ตามในช่วงต้นของการบุกเบิกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนนั้น อาจเป็นไปได้ยากที่จะหวังผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณและคุณภาพควบคู่กันไป ดังจะเห็นได้จากระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนปริกตกส่วนใหญ่

ยังอยู่ในระดับที่น้อย ถึงปานกลาง โดยมีกลุ่มคนเล็ก ๆ ในชุมชนเพียง 10 คน ในทีมวิจัยฝ่ายชุมชน เท่านั้นที่มีระดับการมีส่วนร่วมมากหรือในระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง อันเนื่องมาจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน ในทุกขั้นตอนของการดำเนินการจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.4 กลยุทธ์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอย

“ปกติปัจเจกบุคคลมักจะยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับบุคคลอื่น ๆ เพื่อช่วยกันดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่ตรงกับความสนใจและสามารถสนองความต้องการของตน แต่การให้ความร่วมมืออาจถูกจำกัดโดยอุปสรรคต่าง ๆ กันไป ซึ่งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลจะมีโอกาสมีอยู่และเกิดขึ้นได้มากที่สุดต่อเมื่อสภาพแวดล้อมและสถานการณ์เอื้ออำนวย ดังนั้นการมีส่วนร่วมอาจเกิดขึ้นได้โดยการกระตุ้นจากภายนอก ” (อรพินท์ สพโชคชัย, 2538)

ในกรณีของชุมชนปรกติที่นั่น สถานการณ์ด้านมูลฝอยชุมชนไม่ได้เป็นสถานการณ์ที่เร่งด่วนที่เป็นปัญหาสำหรับชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องมีการดำเนินการเชิงรุกเพื่อจัดสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจด้านประเด็นมูลฝอยตั้งแต่ระดับปัจเจก เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มในการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมต่อไป ซึ่งกลยุทธ์ในการกระตุ้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากประสบการณ์การวิจัย โดยใช้ชุมชนปรกติเป็นพื้นที่ศึกษา มีดังนี้

1.4.1 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นทั้งเทคนิคทางจิตวิทยาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะคิด ในระดับปัจเจก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสม อันเป็นจุดหมายปลายทางของการให้สิ่งแวดล้อมศึกษาแก่ชุมชน และยังเป็นเทคนิคการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร และปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับบุคคลอื่น ๆ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดการกระบวนการเรียนรู้ใน 2 กิจกรรม คือ

1) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน เพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการมูลฝอยชุมชน และสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญของแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน ตลอดจนเป็นการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้เกิดการรับรู้ถึงสถานการณ์ด้านมูลฝอยในปัจจุบัน และสร้างแรงจูงใจให้เกิดการรวมกลุ่มกันทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้นำเสนอไว้แล้วในผลการศึกษา

2) การจัดฝึกอบรมด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชน นอกจากการมุ่งเน้นในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในระดับของความรู้ ความเข้าใจให้แก่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนแล้ว ยังมุ่งเน้น

ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพัฒนาทักษะเฉพาะด้านให้แก่ทีมวิจัยด้วย ซึ่งการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้หลักของการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner Center) ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และเป็นชาวบ้าน โดยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดและรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนสอดคล้องกับทฤษฎีมนุษยนิยมของ Rogers (1973 อ้างถึงใน รัชนิศ แก้วศรีช่วง, 2543) ที่กล่าวว่า การที่ผู้เรียนได้ร่วมกำหนดสิ่งที่ตนต้องการเรียนรู้นอกจากจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้นแล้ว ยังช่วยให้ผู้เรียนต่อต้านการเรียนรู้ที่น้อยลงอีกด้วย บรรยากาศในการเรียนจึงเป็นบรรยากาศที่ผ่อนคลายและเป็นกันเอง

1.4.2 การเน้นกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของทีมวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย โดยใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารแนวราบระหว่างสมาชิกผู้เข้าร่วม เป็นรูปแบบที่เน้นการพูดคุย แลกเปลี่ยน ปรัชญาหรือระหว่างกัน (Two way - Communication) ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดการยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะชนก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีความภาคภูมิใจ ตลอดจนเกิดการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างกัน ส่งผลต่อกระบวนการดำเนินการเป็นกลุ่มเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายในทิศทางเดียวกัน

1.4.3 การใช้กระบวนการกลุ่มในการมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน ซึ่งหมายถึงการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง ซึ่งรูปแบบการวิจัยดังกล่าว เน้นการดำเนินงานตามมติของกลุ่มผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในข้อที่ 2 เป็นหลัก นอกจากนี้จะสนับสนุนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนแล้ว ยังเอื้อให้เกิดการเรียนรู้จากเครื่องมือที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ และพลวัตของกระบวนการวิจัยดังนี้

1) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนของตนในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษา วิเคราะห์เพื่อกำหนดประเด็นปัญหา การแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผล ดังรายละเอียดจากผลจากกระบวนการวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2) การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง ได้แก่ การชมการสาธิต การศึกษาดูงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปบทเรียน และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

3) การเรียนรู้จากการถ่ายทอดโดยผู้อื่น ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ การเข้ารับการอบรม การประชุม ทำให้มีโอกาสเรียนรู้และรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากการฟังการบรรยาย บอกเล่า การชมสื่อต่างๆ เช่น สไลด์ รูปภาพ โปสเตอร์ นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้จากการรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น ในการอภิปรายแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในกระบวนการวิจัย

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กันไป โดยยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากประสบการณ์ของผู้วิจัย เริ่มจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการรับรู้ และสร้างความตระหนักต่อปัญหามูลฝอยในระดับปัจเจก เพื่อหวังผลให้เกิดการขยายผลสู่การเกิดกิจกรรมสาธารณะด้านการจัดการมูลฝอยในระดับกลุ่ม และระดับชุมชนต่อไป ประกอบกับการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้เกิดการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มทุกขั้นตอน ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในแนวราบมีส่วนก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้เป็นขั้นตอน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

2. ผลด้านกระบวนการเรียนรู้

2.1 พัฒนาการด้านกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

จากสภาพปัญหาด้านมูลฝอยในปัจจุบัน พบว่าได้มีความพยายามให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่องการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชน โดยมุ่งเน้นการคัดแยกมูลฝอยผ่านกระบวนการที่แตกต่างกันไป ซึ่งส่วนใหญ่ยุทธศาสตร์ที่ใช้คือการประชาสัมพันธ์ หรือการจัดการอบรมแก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกันตามจุดมุ่งหมายของการดำเนินงาน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนปริกตก ภายใต้กรอบแนวคิดของการเรียนรู้เรื่องการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด ซึ่งลักษณะของกระบวนการจะดำเนินควบคู่กันไป ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผู้มีส่วนร่วม และมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปตามพลวัตของกระบวนการวิจัย

โดยจุดเด่นของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ชุมชนได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการมูลฝอยของชุมชนของตนอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน สอดคล้องกับลำดับขั้นการเรียนรู้ของ สุพันธ์ ต้นศรีวงษ์ (2538, อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543) และสอดคล้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายด้านการเรียนรู้ของ Bloom และคณะ (1971, อ้างถึงในอุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2537) ดังนี้

2.1.1 การพัฒนาการเรียนรู้ด้านความรู้ ความคิด (Cognitive Domain)

1) **ขั้นสนใจปัญหาด้านมูลฝอย** การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่กลุ่มคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม.) ช่วยให้เกิดการรับรู้ปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยและกระตุ้นความสนใจในระดับปัจเจกบุคคลในประเด็นด้านมูลฝอยได้ในระดับหนึ่ง สังกัดได้จากมีการสมัครในเข้าร่วมทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเพื่อการจัดการมูลฝอยในชุมชนของตน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับชุมชน ทั้งในด้านของการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย หรือการร่วมวิจัยกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ซึ่งความสนใจในปัญหาและการเปิดรับกับสิ่งใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชนนับเป็นตัวแรกในการเปิดทางในการเรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ ได้มากขึ้น

2) **ขั้นศึกษาข้อมูล** หลังจากมีกลุ่มผู้สนใจ ซึ่งผ่านลำดับขั้นการสนใจปัญหาด้านมูลฝอย และเปิดใจรับกับสิ่งใหม่ ๆ แล้ว จึงพร้อมที่จะเรียนรู้ในขั้นตอนของการเรียนรู้ในเรื่องความรู้ความจำ (Knowledge) และความเข้าใจ (Comprehensive) เมื่อเรียนรู้ในขั้นสนใจปัญหามาแล้ว ความพร้อมในการรับสาระความรู้ จึงเป็นไปได้ง่าย ในขั้นศึกษาข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดที่จะจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้กับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนโดยวิธีการอบรม โดยสอดแทรกสาระการเรียนรู้แนวคิดด้านการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด ผ่านวิธีการที่ไม่เน้นความเป็นวิชาการมากนัก โดยการแลกเปลี่ยน พูดคุย และการบรรยายประกอบสื่อโปสเตอร์ที่เหมาะสม และมีการทำทบทปฏิบัติการในการคัดแยกมูลฝอยซึ่งช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ได้เร็วขึ้น อีกทั้งบรรยากาศในการฝึกอบรมที่เป็นกันเอง ให้ความสำคัญของผู้เข้ารับการอบรมอย่างเท่าเทียมกัน ส่งผลให้การเรียนรู้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ที่ธวัช โปธิสุนทรและปรีดี ดันติพงษ์ (อ้างถึงในสมสวย สะหรั่งบิน, 2538) ได้ให้ไว้ว่า ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีจากปัญหาที่เป็นจริง โดยเริ่มต้นจากปัญหาหรือประสบการณ์ของผู้เรียนที่เป็นอยู่ จึงค่อยนำไปสู่หลักทฤษฎีและการเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้เสนอความคิดเห็นและแย้งได้ตลอดเวลาในบรรยากาศที่เป็นกันเอง ตลอดจนให้เกียรติแก่ผู้เรียนจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น

ดังนั้นเมื่อทีมวิจัยฝ่ายชุมชน มีการเปิดใจที่จะรับสาระจากกระบวนการเรียนรู้และไม่เกิดความเบื่อหน่ายแล้ว ย่อมจะส่งผลต่อการเรียนรู้ในขั้นต่อ ๆ ไปได้ ประกอบกับกระบวนการวิจัยแบบ PAR ยังเอื้อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์หลากหลายแบบ ทั้งการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น และได้ลงมือกระทำจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงส่งผลให้ทีมวิจัยเรียนรู้ได้เร็วและดี ดังนั้นการพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดทักษะ ความเข้าใจแก่ชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ จากการประเมินเบื้องต้น ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในระดับดี และสามารถสังเกตเห็นพัฒนาการเรียนรู้ของทีมวิจัยอย่างชัดเจน เมื่อผ่านการเรียนรู้ในลำดับต่อ ๆ ไป

3) **ขั้นการทดลองใช้ (Application)** สิ่งที่แสดงให้เห็นลำดับขั้นการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้คือ ทีมวิจัยมีการพัฒนาและนำความรู้เดิมที่มีอยู่ในเรื่องของการจัดการมูลฝอยจากกระบวนการเรียนรู้ตามลำดับขั้นต้น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหา ดังจะเห็นได้จาก การให้ผู้ร่วมทีมวิจัย ร่วมกันระดมสมองในขั้นของการศึกษาข้อมูลด้านมูลฝอย เพื่อกำหนดข้อมูลด้านมูลฝอยที่ต้องรวบรวมเพิ่มเติมเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการแก้ไขปัญหาต่อไป กรณีนี้สามารถประเมินได้ว่าผู้ร่วมทีมวิจัยสามารถนำความรู้ ความเข้าใจที่ตนมีมาวิเคราะห์ (Analysis) และกำหนดเป็นประเด็นคำถามที่คาดว่าจะมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่ตนสงสัยได้เป็นอย่างดี การรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการลงมือปฏิบัติในการคัดแยกองค์ประกอบมูลฝอย หรือการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามก็ดี ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน และเป็นการทำความเข้าใจในประเด็นหัวข้อที่สำคัญ ก่อนที่จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อไป

4) **การวิเคราะห์ (Analysis)** จะเห็นได้ว่าขั้นตอนของกระบวนการวิจัยมีความคาบเกี่ยวกันระหว่างขั้นการนำไปใช้ และการวิเคราะห์ เนื่องจากกระบวนการในแต่ละขั้นตอนที่เน้นการแลกเปลี่ยน พูดคุย และอภิปรายร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ ย่อมเป็นการฝึกให้ชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ไปในตัว สิ่งที่แสดงออกได้อย่างชัดเจน คือขั้นตอนของการศึกษาปัญหามูลฝอยในส่วนของกรนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกัน ออกมาเป็นประเด็นสถานการณ์และปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชนปรกติได้ โดยใช้หลักการ ทฤษฎีมาประกอบการวิเคราะห์

5) **การสังเคราะห์ (Synthesis)** เมื่อทีมวิจัยได้ผ่านกระบวนการในการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปสถานการณ์ด้านมูลฝอย รวมทั้งปัญหามูลฝอยในชุมชนแล้ว กระบวนการเรียนรู้ในขั้นต่อมาคือเกิดความสามารถในการสังเคราะห์ให้เกิดสิ่งใหม่ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้ 3 ประการคือ

5.1) การสังเคราะห์ข้อความ ทีมวิจัยสามารถแสดงออกด้านความรู้ ความคิดในเรื่องของสถานการณ์และการแก้ปัญหาตามความคิดเห็นและทัศนคติของตน และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้อื่นได้ ไม่ว่าจะจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทีมวิจัย หรือจากการนำเสนอต่อที่ประชุมของชุมชนในโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก และการนำเสนอข้อมูลการดำเนินงานโดยสอดแทรกทัศนคติของตนด้านการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอย ในการนำเสนอต่อคณะนักศึกษาและอาจารย์ ประมาณ 25 คนที่มาเยี่ยมชมการดำเนินงานของทีมวิจัยในการจัดการมูลฝอยชุมชน จากคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์

5.2) การสังเคราะห์แผนงาน ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนสามารถที่จะนำข้อมูลหรือข้อสรุปทั้งหมดจากประสบการณ์เรียนรู้ มาสังเคราะห์เป็นแผนงานโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนได้ โดยได้กำหนดแผนงาน/โครงการในการแก้ปัญหาตามแนวทางการรักษาความสะอาดในชุมชน และการรณรงค์ให้เกิดการคัดแยกมูลฝอยในชุมชน

5.3) การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ฝึกให้ค้นหาความสัมพันธ์ของส่วนย่อยต่างๆ ให้รวมเป็นสิ่งเดียวกัน โดยทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้แสดงให้เห็นถึงการมีความสามารถในการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยสรุปบทเรียนและกำหนดรูปแบบคร่าวๆ ในการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนของตน หลังจากผ่านการศึกษาดูงานมาแล้ว โดยใช้ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีด้านการจัดการมูลฝอย ปัจจัยและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ มาประมวลผลเข้าด้วยกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นรูปแบบที่ยังไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติจริงแต่ก็แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง

6) การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถของคนโดยการตัดสินใจตีราคาโดยใช้เกณฑ์และมาตรฐานที่วางไว้ จากกิจกรรมในขั้นตอนประเมินผลการวิจัย ทีมวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ด้านการประเมินค่าได้พอสมควร เช่น จากการศึกษาดูงานที่เทศบาลตำบลปากแพรก ซึ่งประสบผลสำเร็จในการลดปริมาณมูลฝอยโดยดำเนินโครงการด้านการคัดแยกมูลฝอย ทีมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นถึงความเหมาะสมของโครงการดังกล่าว โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินค่าตามแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดตามหลักการ 5 R และสะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาที่แยกส่วนของเทศบาลตำบลปากแพรก ในประเด็นของการเน้นที่การคัดแยกเพื่อนำไป Recycle แต่ไม่ได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกให้มีการลดปริมาณมูลฝอยก่อนทิ้ง (Waste Minimization) เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่พัฒนามาจากพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ขั้นตอนต้นๆ จนสามารถประเมินค่าโดยใช้เกณฑ์ภายนอกควบคู่กับการใช้เกณฑ์ภายในของตนเอง ซึ่งเกณฑ์จากข้อเท็จจริงภายนอกที่ชุมชนยอมรับได้คือ การใช้ยุทธศาสตร์ในการคัดแยกมูลฝอยเพื่อ Recycle นั้นอาจเป็นยุทธศาสตร์หลักหรือการแก้ปัญหาหาระยะสั้น(เร่งด่วน) แต่เมื่อนำเกณฑ์ภายในตามหลักการ 5R มาพิจารณาแล้ว ควรที่จะมีโครงการระยะยาวที่ต่อเนื่อง คือการดำเนินการสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนในการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอย ตามหลักการ 5 R ควบคู่ไปด้วย

2.1.2 การพัฒนาพฤติกรรมด้านความรู้สึก (Affective Domain)

เรื่องของความรู้สึกกับความรู้อาจไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป จะเห็นได้ว่างานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สัมพันธ์กันระหว่างความรู้ ความคิดกับการกระทำที่แสดงออก ดังที่ อุบลพงษ์ วัฒนเสรี (2537) ได้กล่าวไว้ว่า การคิดว่า เพียงให้คนมีความรู้ ความคิด แล้วคนจะรู้สึกรักชอบ ตระหนักและซาบซึ้งไปเองนั้น อาจเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนัก การให้การศึกษาแก่คน จึงต้องมั่นใจว่าได้พัฒนาคนพร้อม ๆ กันไป ทั้งระดับความรู้ ความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติ

การพัฒนาพฤติกรรมด้านความรู้สึกล้วนมีจุดมุ่งหมายสูงสุดที่การพัฒนาจนกลายเป็นการสร้างลักษณะนิสัย ซึ่งจากกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ สามารถพัฒนาพฤติกรรมความรู้สึกล้วนของทีมวิจัยในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนี้

1) **การรับรู้สิ่งเร้า** จากการศึกษาของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความรู้ ความคิดมาแล้ว ประกอบกับการได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมประเมินผล ทำให้ได้ประสบการณ์การเรียนรู้จากเครื่องมือที่หลากหลาย ก่อให้เกิดความตระหนัก (Awareness) และเต็มใจที่จะรับสิ่งเร้านั้น ๆ จะเห็นได้จากการที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้ร่วมกันรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอย โดยใช้การลงมือปฏิบัติจริงเป็นสิ่งเร้า ทำให้ตระหนักและรับรู้ว่าเป็นปัญหาในชุมชนจริง ๆ นอกจากนี้การได้ผ่านกระบวนการสังเกต พิจารณาและสัมผัส ทำให้เกิดความรู้สึกลึกถึงความสกปรก รกรุงรังและเป็นปัญหาของชุมชน นอกจากนี้กระบวนการพูดคุย แสดงความคิดเห็น และการได้รับการยอมรับจากกลุ่ม ก็เป็นการรับรู้สิ่งเร้าว่าตนเองมีคุณค่าและมีศักยภาพ เป็นต้น

2) **การตอบสนอง** เป็นขั้นตอนที่สืบเนื่องมาจากการรับรู้สิ่งเร้า เมื่อทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเกิดความรู้สึกลึกตระหนักกับปัญหามูลฝอยชุมชน โดยการยอมรับและตอบสนองในทิศทางที่พึงประสงค์ตามหลักการทฤษฎี เห็นได้จากการเต็มใจ และยอมรับที่จะเข้าร่วมในการประชุมในทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ และภูมิใจเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่มีการร้องขอและสังเกตได้ว่าก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนได้กระทำ โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงความเปลี่ยนแปลงของตนเอง ในด้านความรู้สึกลึกคิดต่อปัญหามูลฝอยในชุมชน

3) **การสร้างคุณค่าหรือค่านิยม** หลังจากทีมวิจัยเกิดการรับรู้ด้านปัญหามูลฝอยและปฏิกิริยาโต้ตอบที่แสดงให้เห็นถึงความตระหนักต่อปัญหาแล้ว จึงเกิดการยอมรับถึงทางออกในการแก้ไขปัญหาโดยการมีส่วนร่วมรับผิดชอบของคนในชุมชน สังเกตจากมีการพูดคุยที่แสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ยอมรับว่าชุมชนมีปัญหาด้านมูลฝอย และการแก้ปัญหาควรจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ควรช่วยกันรักษาความสะอาด ควรช่วยกันลดปริมาณมูลฝอยโดยการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง โดยการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หรือการทำปุ๋ยหมัก ตลอดจนการลดและหลีกเลี่ยงการใช้ถุงพลาสติก และกล่องโฟม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการพูดคุยและชื่นชม เมื่อเห็นผู้วิจัยทำตัวเป็นแบบอย่างในการลดและหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่กำจัดยาก หรือการสนับสนุนให้มีการใช้แก้วน้ำ แทนแก้วพลาสติกเมื่อมีการจัดประชุม เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความผูกพันในคุณค่าของแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย (Commitment) ซึ่งเป็นลักษณะของทัศนคติ (Attitude) และความซาบซึ้ง (Appreciation) และมีการชักชวน และสนับสนุนให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกันปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชุมชนในการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชน

4) **การจัดระบบคุณค่า** ในขั้นตอนนี้ที่มิวิจัยฝ่ายชุมชน จะมีการจัดระบบคุณค่าในสิ่งที่ตนคิดว่าดี และรวบรวมค่านิยมที่เกิดขึ้นเป็นอุดมการณ์ส่วนตัวพร้อมมโนภาพเกี่ยวกับคุณค่า (Conceptualization of a Value) เห็นได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่เสมอถึงภาพที่พึงปรารถนาของชุมชนที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการจัดการมูลฝอยอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักการลดปริมาณมูลฝอย นำเสนอออกมาเป็นโครงการต่าง ๆ ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยอุทิศทั้งแรงกาย แรงใจ เสียสละเวลา และสติปัญญา เนื่องจากเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่จะกระทำ และก่อให้เกิดความผูกพันเป็นจิตสำนึกสาธารณะ เป็นอุดมการณ์ที่ต้องการให้ชุมชนพัฒนาไปในทางที่ดี

5) **การสร้างลักษณะนิสัย** สิ่งที่เกิดขึ้นได้จากการพัฒนาความรู้สึกร่วมกันของมิวิจัยฝ่ายชุมชนจนถึงขั้นสูงสุดนี้ คือค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของมิวิจัยแต่ละคน โดยมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น การคิดก่อนทิ้งมูลฝอยทุกครั้งว่าสิ่งของนั้นๆ ยังมีประโยชน์หรือไม่ จึงเป็นสิ่งที่ควบคุมให้เกิดการแสดงพฤติกรรมในการคัดแยกมูลฝอยเป็นประเภทก่อนทิ้งทุกครั้ง เป็นต้น

2.1.3 พฤติกรรมด้านทักษะนิสัยหรือการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)

พฤติกรรมด้านการปฏิบัตินี้เป็นสิ่งที่สังเกตได้ง่าย โดยผู้วิจัยได้สังเกตโดยการเยี่ยมบ้านที่มิวิจัยฝ่ายชุมชนร่วมกับการพูดคุย เพื่อติดตามผลของกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ที่มิวิจัยฝ่ายชุมชนมีการปฏิบัติด้านการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมตามค่านิยมและบริบทของตน ซึ่งได้บอกเล่าว่าเป็นสิ่งใหม่และไม่เคยทำมาก่อน แต่ก็ได้มาเริ่มทำเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เช่นการคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือนของตน เพื่อนำไป Recycle การนำมูลฝอยมาทำปุ๋ยหมัก หรือการขุดหลุมฝังมูลฝอยเปียกใต้ต้นไม้แทนการทิ้งลงในถังรองรับมูลฝอยของเทศบาล และมีการเก็บกวาดบ้านเรือนของตนให้สะอาดเรียบร้อยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น และบางส่วนที่ระบุว่าตนเองต้องการทำปุ๋ยหมักไว้ใช้ในสวนของตนเองโดยใช้มูลฝอยเปียก แม้ว่าจะยังไม่ได้ปฏิบัติ แต่คาดคะเนว่าจะปฏิบัติในโอกาสต่อไป

จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับที่มิวิจัยฝ่ายชุมชนในการจัดการมูลฝอยนั้น เกิดควบคู่ไปกับการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กลวิธีต่าง ๆ ที่จะกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ก็คือกลวิธีในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมนั่นเอง

2.2 บทสรุปกระบวนการเรียนรู้

จากกิจกรรมการวิจัยที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนได้มารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ เพื่อเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยในชุมชนนั้น เอื้อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมเฉพาะเกี่ยวกับกระบวนการในการมีส่วนร่วมโดยการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และเทคนิควิธีการอื่น ๆ ที่หลากหลาย ตั้งแต่การศึกษาปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชนเพื่อรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ และกำหนดปัญหาด้านมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วม การร่วมกันค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา กิจกรรมการกำหนดแนวทางและการดำเนินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอย ซึ่งเป็นกิจกรรมสาธารณะ ตลอดจนร่วมกันติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน จะเห็นได้ว่านอกจากจะเป็นการส่งเสริมให้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยในชุมชนแล้ว ยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นขั้นเป็นตอน โดยสังเกตเห็นพัฒนาการด้านการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน ในกลุ่มของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในระดับมาก นอกจากนี้ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการวิจัยยังเปิดโอกาสให้แต่ละปัจเจกบุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์กันเกิดการรวมกลุ่มเป็นความสัมพันธ์เชิงสาธารณะ สอดคล้องกับข้อสรุปของ เดวิท แมททิวส์ (2540) ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนมาพบปะและแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกันว่ามักจะกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และสอดคล้องกับทิสนา แคมมณี (2544) ที่กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นกระบวนการที่จำเป็นในการเรียนรู้ ซึ่งนอกจากจะเป็นกระบวนการทางสติปัญญาแล้ว ยังเป็นกระบวนการทางสังคมอีกด้วย

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

จากการดำเนินการวิจัยในพื้นที่พบว่า มีปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอย ดังนี้

3.1 ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยชุมชน

3.1.1 การได้รับข้อมูลข่าวสาร

การที่ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการมูลฝอยเนื่องจากการเข้ามาทำการศึกษาร่วมในพื้นที่จากผู้วิจัย ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก โดยเริ่มจากการแนะนำตัว และแนะนำโครงการวิจัย ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นเตรียมวิจัย

เป็นช่องทางหนึ่งในการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการมูลฝอยแก่ชุมชน ส่งผลให้มีผู้สนใจที่จะเข้าร่วมทีมศึกษาปัญหาด้านมูลฝอยจำนวนหนึ่ง นับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ชุมชน

3.1.2 การดำเนินการเชิงรุกโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ชุมชน เป็นการดำเนินการเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีแก่ชุมชน เนื่องจากเป็นรูปแบบที่สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กันไป หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการรวมการให้สิ่งแวดล้อมศึกษากับชุมชน และระดมการมีส่วนร่วมได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมจากกระบวนการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอนร่วมกับผู้วิจัยและฝ่ายปฏิบัติ สามารถก่อให้เกิดความผูกพัน รู้สึกรับผิดชอบต่อกันและชุมชน เนื่องจากการมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลต่อการเกิดความตระหนัก ความเป็นเจ้าของชุมชน และความเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนให้ร่วมกันหาทางออกเพื่อให้เกิดการพัฒนา และการจัดการมูลฝอยไปตามวิถีทางที่ชุมชนมองว่าเหมาะสม ตามเงื่อนไขการเรียนรู้ที่ชุมชนได้รับ

3.1.3 การสนับสนุนจากปัจจัยภายนอก

การจัดการมูลฝอยเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชนปริกตก อีกทั้งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นสำคัญ ดังนั้น หน่วยงานภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้ได้แก่ เทศบาลตำบลปริกตก เกษตรอำเภอสะเดา และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ รวมทั้งผู้วิจัย จึงมีบทบาทสำคัญในการให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดความเป็นไปได้ในการดำเนินการของชุมชน โดยให้การสนับสนุนในประเด็นต่อไปนี้

1) การสนับสนุนความรู้ และข้อมูลข่าวสารทางวิชาการที่จำเป็นต่อการจัดการมูลฝอย หรือที่ชุมชนร้องขอ เช่น การให้ความรู้ทางวิชาการเช่น การฝึกอบรม วิธีการจัดทำแผนงานโครงการ และ เทคนิคเฉพาะต่างๆ เช่น การหาปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย วิธีการคัดแยกมูลฝอย วิธีการทำปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น

2) การสนับสนุนเงินทุนและการอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เนื่องจากแหล่งเงินทุนด้านการจัดการมูลฝอยส่วนใหญ่ได้มาจากหน่วยงานภาครัฐ ในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งหากภาครัฐไม่สามารถสนับสนุนเงินทุน หรือเกิดความล่าช้าในการจัดทำงบประมาณเพื่อสนับสนุนแล้ว อาจก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของการดำเนินการ และก่อให้เกิดความท้อแท้แก่ชุมชนได้ แต่ทั้งนี้การสนับสนุนดังกล่าวต้องเกิดจากการตกลงหารือร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ในเงื่อนไขของความเป็นไปได้

จากกรณีศึกษาชุมชนปริกตก พบว่า เทศบาลตำบลปริกให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมและโครงการด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนเป็นอย่างดี ได้แก่ การให้งบประมาณในการจัดอบรมโครงการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก และอำนวยความสะดวกในเรื่องของการจัดเตรียมอุปกรณ์ การสนับสนุนงบประมาณในโครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกันรักษาความสะอาดในชุมชน นอกจากนี้เทศบาลตำบลปริกมีการอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนในการประสานงานเพื่อระดมทรัพยากรจากภายนอกชุมชน ได้แก่ การประสานงานเพื่อติดต่อวิทยากรในการจัดอบรม และการประสานงานเพื่อติดต่อสถานที่ศึกษาดูงาน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดีจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ และนำไปสู่การดำเนินการปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและราบรื่น แต่ทั้งนี้ก็ยังประสบกับปัญหาบ้าง เนื่องจากไม่มีการตั้งงบประมาณไว้ล่วงหน้า ทำให้บางโครงการไม่สามารถดำเนินการได้ตามกำหนด ได้แก่ โครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ ซึ่งต้องรออนุมัติสนับสนุนในปีงบประมาณ 2546 ต่อไป

3) การสนับสนุนด้านขวัญและกำลังใจ ในกรณีชุมชนปริกตกนั้น ชุมชนยังขาดประสบการณ์ด้านการทำงานแบบมีส่วนร่วมอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าน่าจะพบได้ในเงื่อนไขของชุมชนส่วนใหญ่ของสังคม ทำให้การรวมกลุ่มสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบาก อีกทั้งทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีเพียง 10 คน ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการมีส่วนร่วมและการเป็นผู้นำมาแล้วระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่และส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และยังไม่สามารถเป็นผู้นำทางความคิด ในการให้คำปรึกษา และกำลังใจซึ่งกันและกันได้มากนัก ทำให้บางครั้งขาดพลังในการดำเนินงานและการขยายกลุ่มผู้นำ ดังนั้น ในระยะแรก ผู้วิจัยและฝ่ายพัฒนาจึงต้องมีความเข้มแข็ง มีบุคลิกของความเป็นผู้นำ คอยให้กำลังใจและคำปรึกษา และพยายามสร้างผู้นำใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดการดำเนินการจัดการเพื่อแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

3.1.4 การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ในการดำเนินการวิจัย พบว่า การประสานงานที่มีประสิทธิภาพระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่าย เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินการส่วนหนึ่งเนื่องมาจากรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เอื้อให้เกิดการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two-Way Communication) อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความรับผิดชอบของผู้วิจัยแต่ละฝ่ายที่สามารถทำหน้าที่และรับผิดชอบภาระกิจที่ได้รับมอบหมายตามที่กลุ่มได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างดี และส่วนที่สำคัญที่สุดคือ ความสม่ำเสมอของการประสานงานระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่ายอย่างต่อเนื่องในระหว่างดำเนินการวิจัย ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดประสบความสำเร็จในการดำเนินการแล้ว ยังก่อให้เกิดความเข้าใจ ความผูกพัน และการให้กำลังใจซึ่งกันและกันอีกด้วย

สรุปได้ว่าปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมา สามารถก่อให้เกิดความสนใจในประเด็นปัญหามูลฝอยได้ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ให้เกิดความสนใจและตระหนักต่อปัญหามูลฝอยในชุมชนของตน ส่งผลต่อการเกิดการมีส่วนร่วมรับผิดชอบและดำเนินการในการแก้ปัญหามูลฝอยของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และบางส่วนมีการขยายผลจากระดับปัจเจก เป็นสมาชิกใหม่กลุ่มเล็กๆ และคาดว่าจะสามารถขยายผลไปสู่สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนได้มากขึ้น หากปัจจัยดังกล่าวมาแล้วยังคงมีอยู่

3.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยชุมชน

จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

3.2.1 ขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง

ปัจจัยด้านผู้นำชุมชน เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน เนื่องจากในกระบวนการพัฒนาใดๆ ก็ตาม ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการ หรือผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการกระทำ ความคิด และจิตวิญญาณของคนในชุมชน (บัญญัติ แก้วส่องและคณะ, 2543) แต่ในเงื่อนไขบริบทของชุมชนปริศนิกไม่พบผู้นำที่มีภาวะการนำที่ชัดเจนทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่ใช่ทางการ

1) ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ

เดิมชุมชนปริศนิกมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำโดยตำแหน่งและเป็นผู้ประสานความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน แต่ปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงและยกระดับการปกครองท้องถิ่นเป็นเทศบาลตำบลปริศนิก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของผู้นำชุมชน เป็นรูปแบบของคณะกรรมการชุมชนซึ่งมาจากการแต่งตั้งโดยเทศบาล ทำให้คณะกรรมการชุมชนบางส่วนไม่ทราบบทบาทและหน้าที่ของตนเอง และเนื่องจากไม่ได้มาจากการคัดเลือกของประชาชน ประชาชนบางส่วนจึงไม่ได้รับรู้ถึงบุคคลที่เป็นคณะกรรมการชุมชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อกรยอมรับของชุมชน อีกทั้งประธานชุมชนซึ่งเคยเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านถูกลดบทบาทลงจากโครงสร้างการปกครอง โดยถูกแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการชุมชน จึงเกิดความท้อแท้ และขาดความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง ดังที่ได้บอกเล่าว่า “ ตอนนี้ชาวบ้านเขาเคารพคนที่มิเงิน มีฐานะ ที่ได้เป็นประธานชุมชน ก็คงเพราะไม่มีใครอยากเป็น อาจเพราะกลัวว่าต้องมาเป็นภาระ ตอนนี้ก็ไม่มีผลงานอะไร ” จึงเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่ม และระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนพอสมควร

2) ผู้นำทางศาสนา

ชุมชนปริกตกเป็นชุมชนที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด ความเป็นชุมชนมุสลิม น่าจะมีความได้เปรียบด้านการกระจายข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากความเคร่งครัดทางด้านศาสนา ที่ผู้ชายมุสลิมต้องมีการประกอบศาสนกิจร่วมกันที่มีสยิดทุกวันศุกร์ ทำให้มีการพบปะพูดคุยกัน โดยมีโต๊ะอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาคอยเชื่อมประสาน แต่จากการสังเกตร่วมกับการสัมภาษณ์ พบว่าโต๊ะอิหม่ามไม่มีบทบาทในชุมชนมากนัก เนื่องจากขาดบุคลิกความเป็นผู้นำ ดังคำกล่าวของสมาชิกในชุมชนท่านหนึ่งที่ว่า “โต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบัน เป็นคนดี เรียบร้อย แต่อาจเป็นผู้นำไม่ได้ ไม่เหมือนโต๊ะอิหม่ามคนก่อนที่ชราแล้ว ที่ชาวบ้านจะเคารพ เชื่อฟังมากกว่า” (นพดล เป็นมาเล็ก (สัมภาษณ์), 8 กุมภาพันธ์ 2545) และจากการสังเกตพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่มาร่วมประกอบศาสนกิจ (ละหมาด) ที่มีสยิด มักจะเป็นผู้สูงอายุและวัยกลางคน ส่วนวัยรุ่นหรือเยาวชนมีเป็นส่วนน้อย และเมื่อเสร็จพิธีก็จะแยกย้ายกันกลับ มีการพูดคุยและแลกเปลี่ยนกันไม่มากนัก ทำให้ช่องทางการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยโดยผ่านทางศาสนา ไม่เป็นดังที่ผู้วิจัยคาดไว้ นอกจากนี้ปัญหาด้านการขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ยังมีส่วนสัมพันธ์กับความขัดแย้งด้านการเมืองท้องถิ่นในชุมชน ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

3.2.2 ความขัดแย้งด้านการเมืองท้องถิ่นในชุมชน

เทศบาลตำบลปริก ได้รับการยกระดับเป็นเทศบาลตำบลเมื่อปี พ.ศ. 2541 และชุมชนผ่านระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลมา 1 ครั้ง ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนเป็น 2 กลุ่ม เนื่องจากมีการหาเสียง มีหวัคะแนน หรือฐานเสียงของแต่ละฝ่ายการเมือง เพื่อแย่งชิงคะแนนเสียงเพื่อรับการเลือกตั้ง เมื่อฝ่ายที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาบริหารงานจึงไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายตรงข้ามเท่าที่ควร และสืบเนื่องมาถึงการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด ที่มีผู้นำในชุมชนซึ่งเป็นอดีตสมาชิกสภาจังหวัดสงขลาสมัครเพื่อชิงตำแหน่งด้วย แต่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง เพราะขาดคะแนนเสียงไปส่วนหนึ่ง เนื่องจากความแตกแยกของชุมชนจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล ทำให้ผู้นำท่านนี้ซึ่งเคยมีความเข้มแข็งในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน สูญเสียความกระตือรือร้นดังกล่าวไป โดยชาวบ้านในชุมชนเล่าว่า “อดีต สจ.เป็นคนทำงานและอุทิศตัวเพื่อพัฒนาชุมชน เช่นหางบประมาณสร้างศาลาที่อ่านหนังสือพิมพ์ในหมู่บ้าน และยังไม่เกรงกลัวอิทธิพล เป็นผู้นำในการต่อต้านโรงงานที่ปล่อยน้ำเสียลงคลองอยู่ตะเภา แต่เดี๋ยวนี้แกวงมือไปแล้ว” (นพดล เป็นมาเล็ก (สัมภาษณ์), 8 กุมภาพันธ์ 2545) โดยอดีตสมาชิกสภาจังหวัดท่านนี้ได้เล่าถึงความรู้สึกเมื่อที่มิวิจัยได้ชักชวนให้เข้าร่วมที่มิวิจัยและได้ปฏิเสธว่า “รู้สึกน้อยใจที่ชาวบ้านไม่แยกแยะระหว่างเรื่องการเมือง กับการพัฒนาชุมชนของตน ตอนนี้อย่างงมือแล้ว ไม่อยากยุ่งเกี่ยวอีก ทำมาหากินสบายใจกว่า”

จากกรณีนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่พร้อมของชุมชนต่อการปกครอง ท้องถิ่นแบบประชาธิปไตย และความขัดแย้งด้านการเมืองท้องถิ่น ส่งผลต่อการระดมทรัพยากรในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ และมีความเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

3.2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคม

ชุมชนปรกติเป็นชุมชนดั้งเดิม สภาพชุมชนมีการรวมตัวกันหนาแน่นบริเวณริมถนน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ซึ่งก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านแรงงานและการแบ่งปันสิ่งของ เช่น การช่วยเหลือในงานบุญ งานกุศล และงานมงคลต่างๆ หรือการก่อสร้างต่อเติมบ้านเรือน แต่ก็จำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้ชิดเท่านั้น สำหรับการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อการทำกิจกรรมสาธารณะต่างๆ นั้น แต่เดิมผู้นำในชุมชนซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นผู้ที่สมาชิกในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เนื่องจากเป็นคนที่มีความสามารถ เสียสละและทำงานจริงจัง และเป็นผู้นำทางความคิด ทำให้การรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ และสามารถระดมความร่วมมือจากคนในชุมชนได้ง่าย ดังที่ผู้อาวุโสท่านหนึ่งในชุมชนได้กล่าวว่า “เมื่อก่อนจะขอแรง รวมกลุ่มทำอะไรสักอย่างเพื่อหมู่บ้าน แค่บอกต่อกันไปก็มีคนมาร่วมมือกันมากมาย อย่างเช่น ถนนสายนี้ที่เข้าหมู่บ้าน ไม่ต้องรอให้หลวงหรือใครมาช่วย พวกชาวบ้านช่วยกันออกแรง ออกทุน คนละไม้ละมือก็สามารถมีถนนไว้ใช้ ถึงแม้สมัยก่อนจะเป็นแค่ถนนดินแดง แต่ก็ภูมิใจกัน สมัยนี้มันเปลี่ยนไปแล้ว พอยกระดับเป็นเทศบาลผู้ใหญ่บ้านก็ไม่มียศตำแหน่งเหมือนเดิม จะทำอะไรสักอย่างต้องรอผู้แทนหรือให้หลวงมาทำให้ หรือไม่ก็ต้องมีค่าจ้าง” (อดีตผู้ใหญ่บ้าน (สัมภาษณ์), 8 กุมภาพันธ์ 2545) นอกจากนี้ปัจจุบันการช่วยเหลือพึ่งพากันในลักษณะชุมชนมีน้อยลง เนื่องจากความเจริญด้านวัตถุที่เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น เช่น ระบบสาธารณูปโภค ระบบโทรคมนาคมชุมชน ทำให้ความจำเป็นในการติดต่อสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนลดน้อยลง ดังที่ชาวบ้านท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “เมื่อก่อนมีการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกันเป็นประจำ เดี่ยวนี้ไม่ค่อยได้เจอกันเท่าไร เพราะมีโทรศัพท์ติดต่อกันสะดวกขึ้น ไม่ต้องเจอหน้ากันก็ได้” (พี่สาว (สัมภาษณ์), 8 กุมภาพันธ์ 2545) สอดคล้องกับการบอกเล่าของนายสุมิตร ยีขุน ประธานชุมชนปรกติที่ได้กล่าวถึงความไม่พร้อมเพียง และการไม่ให้ความร่วมมือของชุมชนในการประชุม “ไม่ค่อยได้นัดประชุมชาวบ้าน พอนัดประชุมก็มักไม่ได้รับความร่วมมือ อ้างว่าไม่มีเวลา แต่จริงๆ แล้วติดละครทีวีกันอยู่” (29 พฤษภาคม 2545) เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เริ่มเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมสาธารณะที่มีน้อยลง เนื่องจากปัจจัยภายนอกได้แก่ ความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านการ

เมืองการปกครอง อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่เหนียวแน่น และสภาพวิถีชีวิตที่ ยังคงความเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบชนบท ยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความ เป็นชุมชนไว้

ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็น การขาดทุนทางสังคมของพื้นที่ศึกษา และเป็นข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความมั่นใจในศักยภาพ กำลังใจ และความหลากหลายของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

4. ปัญหา อุปสรรคจากการใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4.1 ความไม่พร้อมของฝ่ายปฏิบัติ ปัญหาที่ประสบคือ ผู้ร่วมวิจัยฝ่ายปฏิบัติ ได้แก่ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข และหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุขไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการวิจัยได้ทุกขั้นตอน คือไม่ได้เข้าร่วมในขั้นตอนของการเตรียมทีมวิจัย ขั้นศึกษาปัญหามูลฝอยและการวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากในช่วงเวลาที่ลงพื้นที่ศึกษา เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายตำแหน่ง ส่งผลต่อภาระหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นของเทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุขในระหว่างที่รอการโยกย้ายมาประจำตำแหน่งของหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุข ทำให้ในขั้นตอนต้นของกระบวนการวิจัยไม่สามารถแบ่งเวลาเพื่อเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับเป็นช่วงเดียวกับการโยกย้ายปลัดเทศบาล และได้มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้แก่หัวหน้าฝ่ายสาธารณสุขที่เพิ่งย้ายมาให้รักษาการปลัดเทศบาลอีก 1 ตำแหน่ง ทำให้หัวหน้าฝ่ายสาธารณสุขต้องขอปลีกตัวในบางขั้นตอน เนื่องจากมีภาระงานที่รับผิดชอบมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ บทบาทส่วนใหญ่ในการกระตุ้น และส่งเสริม รวมทั้งการประสานงานจึงเป็นของผู้วิจัย ดังนั้นจึงส่งผลต่อการเรียนรู้ร่วมกันของทีมวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย และอาจก่อให้เกิดการขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการและทักษะของฝ่ายปฏิบัติในการเป็นผู้ดำเนินการประชุมและการประสานงานเมื่อผู้วิจัยออกจากพื้นที่ไปแล้ว เนื่องจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนยังมีข้อจำกัดด้านความเข้มแข็งและภาวะผู้นำ ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 3.2.1

4.2 ฝ่ายชุมชน จากความคาดหวังที่ต้องการกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าร่วมทีมวิจัยที่มีความหลากหลาย และมีความเป็นผู้นำ จากกลุ่มของคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน แต่จากสถานการณ์ที่เป็นจริง คือกลุ่มที่เข้าร่วมทีมวิจัยโดยสมัครใจ ร้อยละ 80 (8 คน) เป็นอาสาสมัครสาธารณสุข และเป็นเพศหญิงทั้งหมด โดยมีกรรมการชุมชนที่เข้าร่วมทีมวิจัยเพียง 2 คนเท่านั้น คือประธานกรรมการชุมชนปรกติ และกรรมการชุมชน ที่เป็นเพศชาย ทำให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนขาดความหลากหลาย อีกทั้ง จากข้อมูลซึ่งเป็นข้อจำกัดของผู้นำชุมชน ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่งผลต่อพลังของกลุ่ม และความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการวิจัย

ในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่เน้นการแสดงความคิดเห็น และมติของกลุ่ม จึงมีผลต่อการตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัย ที่บางขั้นตอนอาจจะไม่สอดคล้องกับศักยภาพของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน เห็นได้อย่างชัดเจนจากขั้นตอนในกระบวนการศึกษาปัญหามูลฝอยที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนไม่ยอมรับและขาดความเชื่อมั่นต่อการรวบรวมข้อมูลโดยวิธีสนทนากลุ่ม เนื่องจากขาดความมั่นใจว่าจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการเข้าร่วมกระบวนการดังกล่าว และมีมติให้ใช้แบบสอบถาม ทั้งๆ ที่สมาชิกส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านการอ่านและเขียน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

จากผลการศึกษาโดยรวมจึงสรุปได้ว่าสถานการณ์ทั่วไปในพื้นที่ศึกษาด้านความตระหนักต่อประเด็นปัญหามูลฝอย โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทีมวิจัยทำให้ทราบว่าทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชนนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความตระหนักต่อปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน เนื่องจากมองว่ามีปริมาณน้อยและไม่กระทบความเป็นอยู่โดยตรง อีกทั้งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้ว ทำให้ขาดความสนใจในประเด็นปัญหามูลฝอย ซึ่งจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่พบว่า จุดเริ่มต้นที่ทำให้ชุมชนสนใจ เห็นความสำคัญ ตลอดจนตระหนักต่อประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมที่เห็นได้เด่นชัด เนื่องมาจากการได้รับความเดือดร้อนโดยตรง หรือมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของตน ดังนั้น ประเด็นปัญหาด้านมูลฝอย จึงไม่ค่อยได้รับความสนใจจากประชาชน อีกทั้งการจัดการมูลฝอย มักมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการอยู่แล้ว และหากไม่ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชน เช่น ส่งกลิ่นเหม็นรบกวน หรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญจึงมักถูกมองว่าเป็นปัญหาที่ไกลตัว (สุทธิดา สุวรรณะ, 2545) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นปัจเจกของแต่ละบุคคล ในการขาดความสนใจในปัญหาด้านมูลฝอยชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมก็ตาม สอดคล้องกับ Blake (1999) ที่กล่าวว่า ความสนใจต่อประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคล อาจไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อมเสมอไป จึงต้องมีการพัฒนาความสนใจของปัจเจก โดยการสร้างให้เกิดความตระหนักต่อปัญหาด้านมูลฝอย โดยวิธีการที่สำคัญคือการให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อเริ่มต้นสร้างความสนใจในการรับรู้ปัญหา และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ซึ่งจากการวิจัยพบว่า การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านความรู้สึกรู้จักคิดและความตระหนักด้านประเด็นปัญหามูลฝอยให้แก่ผู้ที่มีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดีและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนปรกติในการจัดการมูลฝอยของชุมชนก็ยังจำกัดอยู่ในระดับกลุ่มเท่านั้น ซึ่งเป็นกลุ่มของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนที่มีระดับการ

มีส่วนร่วมสูง ดังนั้นการมุ่งผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับชุมชนนั้น ย่อมต้องเริ่มพัฒนามาจากระดับปัจเจก ให้เกิดการรับรู้และสนใจในประเด็นปัญหามูลฝอย และมีการเปิดโอกาสให้แต่ละปัจเจกบุคคลได้มีโอกาสมีส่วนร่วม โดยอาจใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือ ร่วมกับการให้สิ่งแวดล้อมศึกษาด้านการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้องแก่ชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดความเชื่อใจ ความรู้สึกรับผิดชอบและเป็นเจ้าของชุมชน อันจะนำไปสู่จิตสำนึกสาธารณะ และก่อให้เกิดความตระหนักต่อปัญหา แต่อย่างไรก็ตามการจะขยายผลไปสู่ชุมชนโดยรวมนั้น ต้องขึ้นอยู่กับ การได้รับการตอบสนองจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องของความเป็นไปได้ และความยากง่ายในการปฏิบัติจริง การสนับสนุนและการอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนด้านเงินทุน และขวัญกำลังใจ ตลอดจนไม่ยากเกินไปที่จะปฏิบัติ ซึ่งหากมีการดำเนินกระบวนการดังกล่าวอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จะเป็นการแก้ปัญหาช่องว่างที่สำคัญตั้งแต่ระดับปัจเจก จนถึงระดับชุมชน อันจะส่งผลให้สามารถขยายผลไปสู่การมีส่วนร่วม และการปฏิบัติด้านการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมในระดับชุมชนได้ (ภาพประกอบ 8)

ดังนั้น การใช้กลยุทธ์ในเชิงรุกในการจัดการมูลฝอย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ และความตระหนักต่อปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชนของตน และสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดด้านต่างๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พร้อมของชุมชนเอง แต่ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ ก็สามารถส่งผลให้การดำเนินการสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ ก่อให้เกิดการดำเนินการด้านการจัดการมูลฝอยร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจากปัจจัยดังกล่าวสามารถสรุปเป็นเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

1. ด้านกลไกของภาครัฐ ทั้งในด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ สำหรับเทศบาลตำบลปรกนั้น ได้ให้ความสำคัญด้านนโยบายในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่ยอมรับ (ตามแนวนโยบายข้อที่ 3) และมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน(แนวนโยบายข้อที่ 9) โดยได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้อง 2 ประการด้วยกันคือ (1) ยุทธศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม ในการสร้างจิตสำนึกและจัดเก็บของเสียโดยใช้หลัก 5R โดยใช้กลยุทธ์ในการจัดการครบวงจร และส่งเสริมให้มีการกำจัดมูลฝอยอย่างถูกหลักสุขาภิบาล รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) ยุทธศาสตร์ด้านสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

ภาพประกอบ 8

และให้แนวทางการพัฒนาโดยการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง (เทศบาลตำบลปริก, ม.ป.ป.)

จากแนวนโยบายดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเปิดโอกาสและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน และยังสอดคล้องกับแนวคิดของโครงการวิจัยที่ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนอกเหนือจากเป็นการตอบสนองต่อนโยบายดังกล่าวแล้ว ยังทำให้ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในระดับปฏิบัติที่เอื้ออำนวยเท่าที่จะทำได้จากเทศบาลตำบลปริก

2. ด้านประชาชน เนื่องจากประชาชนคือผู้ก่อให้เกิดมูลฝอย ดังนั้น การส่งเสริมให้ประชาชนมีสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วมจากการมีส่วนร่วมในการจัดการ จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นกัน โดยการที่ประชาชนได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และการมีโอกาสดำเนินการศึกษาร่วมกันที่หลากหลายและต่อเนื่อง จะสามารถส่งผลให้เกิดการสร้างกลุ่มคนที่สามารถพัฒนาศักยภาพให้เป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่ง ในการขับเคลื่อนกระบวนการในการจัดการมูลฝอยได้อย่างต่อเนื่อง

3. ด้านนักพัฒนา ซึ่งนักพัฒนานั้นไม่จำกัดว่าจะเป็นผู้วิจัยจากหน่วยงานภายนอก หรือจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ ต้องมีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริม เอื้ออำนวยกระบวนการต่างๆ ในการพัฒนา รวมทั้งสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้กับสมาชิกของชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543) และต้องมีความอดทน จริงใจ เสียสละ และเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน ตลอดจนการให้กำลังใจและมีภาวะผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินการด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนที่ยังขาดความพร้อมด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้มแข็ง ซึ่งนักพัฒนาและกลไกภาครัฐเป็นส่วนสำคัญในการเป็นผู้นำในระยะแรก (ไม่ใช่การชี้แนะ) ก่อนที่จะค่อยๆ ลดบทบาทลง เมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

5. บทเรียนและข้อสังเกตจากประสบการณ์จัดการกระบวนการในพื้นที่ศึกษา

1. ช่วงเวลาในการจัดประชุม ช่วงเวลาในการจัดประชุมค่อนข้างเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการจัดการกระบวนการต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา โดยพบว่าการใช้เวลาจัดประชุมยาวเกินไป และต้องดำเนินการต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านที่ต้องทำมาหากินและต้องใช้เวลาในการประกอบศาสนกิจไม่สามารถอยู่ร่วมการประชุมได้ตลอด หรือเกิดความล่าช้าในการประชุม ดังเช่นกรณีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่กลุ่มเป้าหมายในช่วงเตรียมทีมวิจัย หรือในกรณีการจัดโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก ซึ่งส่งผลให้ความเข้มข้นของเนื้อหาสาระในการจัดการกระบวนการแต่ละครั้งต้องลด

น้อยลง เนื่องจากต้องตัดบางช่วงเวลาไป และมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ ทั้งนี้หากมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการจัดประชุมหรือการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้กระชับขึ้น หรือมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุมให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเข้าใจอย่างชัดเจน พร้อมทั้งหาหรือเตรียมความพร้อมด้านการประสานงานกับชาวบ้านในการให้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการประชุมก็จะทำให้การดำเนินกระบวนการมีความเหมาะสมและชุมชนมีความพร้อมมากขึ้น

2. อายุของผู้เข้าร่วม จากการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่พบว่า หากอายุของผู้เข้าร่วมค่อนข้างมาก จะทำให้การรับรู้ซ้ำ และอาจส่งผลให้เกิดความท้อแท้ เบื่อหน่ายต่อกิจกรรมที่ต้องใช้ความคิดอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะมีทักษะหรือประสบการณ์ต่างๆ ในหมู่บ้านแต่ก็ห่างเหินจากการอ่านและเขียนไปนาน ทำให้บางครั้งไม่กระตือรือร้นและไม่ร่วมแสดงความคิดเห็น ประกอบกับหากไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ ก็จะมีผลต่อความไม่มั่นใจในตนเอง และอาจจะมีเจียมไม่แสดงความคิดเห็นใดๆ ดังนั้นผู้ดำเนินการประชุม ต้องมีความไวต่อประเด็นนี้ และหาทางกระตุ้นโดยการสร้างแรงจูงใจ โดยใช้เทคนิคทางจิตวิทยาให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง และให้ความสนใจกับผู้เข้าร่วมอย่างเท่าเทียมกัน จะช่วยเพิ่มความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมได้มากขึ้น

3. จากการที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่เป็นสตรี ซึ่งบทบาทสตรีมุสลิมจะมีหน้าที่ด้านการบ้านการเรือน และดูแลเรื่องของสุขภาพอนามัย ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า ความละเอียดอ่อนของสตรีทำให้สามารถเข้าใจและเห็นความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ง่ายกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย ความสะอาดในหมู่บ้าน เป็นต้น ส่วนบทบาทของผู้ชายมักจะคุ้นเคยกับการวางแผนหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาที่ใหญ่ๆ เช่น ด้านสาธารณูปโภคในชุมชน ทำให้ยังไม่สามารถเห็นความสำคัญของโครงการในลักษณะเช่นนี้ได้ โดยอาจมองว่า เรื่องของการจัดการมูลฝอยเป็นเรื่องของสตรีมากกว่าผู้ชาย ทำให้ขาดความหลากหลายของทีมวิจัยไป

ดังนั้นบทบาทของการให้สิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อหวังผลให้ชุมชนเกิดการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสม คือการเริ่มต้นพัฒนาการรับรู้ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลให้เห็นความสำคัญและตระหนักถึงปัญหาซึ่งต้องอาศัยความอดทนและเรียนรู้ถึงแนวคิดของชุมชนดีพอสมควร ซึ่งเป็นบทเรียนที่สำคัญในการดำเนินการในพื้นที่ศึกษาที่อาจมีบริบทที่ใกล้เคียงกัน กระบวนการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจตรงกันจึงมีความสำคัญ นอกเหนือจากการใช้กระบวนการกลุ่มแล้ว อาจจะต้องใช้การติดต่อพบปะเป็นการส่วนตัวกับบุคคลที่คาดว่าจะเป็แกนนำในการร่วมทีมวิจัยด้วย